

MASARYKOVA
UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Obchodní středisko Ještěd v Liberci

Bakalářská diplomová práce

KATEŘINA PTÁKOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Jan Galeta, Ph.D.

Pracoviště Seminář Dějin umění FF MU
Program Dějiny umění

Brno 2024

MUNI
ARTS

Bibliografický záznam

Autor: Kateřina Ptáková
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Pracoviště Seminář Dějin umění FF MU

Název práce: Obchodní středisko Ještěd v Liberci

Studijní program: Dějiny umění

Vedoucí práce: Mgr. Jan Galeta, Ph.D.

Rok: 2024

Počet stran: 91

Klíčová slova: Obchodní středisko Ještěd, Miroslav Masák, Karel Hubáček, SIAL, obchodní domy 2. poloviny 20. století

Bibliographic record

Author: Kateřina Ptáková
Faculty of Arts
Masaryk University
Department of Art History

Title of Thesis: Department store Ještěd in Liberec

Degree Programme: Art History

Supervisor: Mgr. Jan Galeta, Ph.D.

Year: 2024

Number of Pages: 91

Keywords: Department store Ještěd, Miroslav Masák, Karel Hubáček, SIAL, department stores during the 2nd half of the 20th century

Anotace

Obchodní středisko Ještěd patří mezi významné budovy druhé poloviny 20. století československé architektury. Jeho koncept byl formován na přelomu politicky uvolněných 60. let a tvrdého normalizačního režimu 70. let v libereckém architektonickém kolektivu SIAL. Tato práce se zaměřuje na představení budovy nákupního centra skrze čtyři hlediska. Stavba je v práci popsána a zařazena do kontextu výstaveb československých obchodních domů, i tvorby jejich autorů působících v architektonickém kolektivu SIAL. Nebude opomenuta také urbanisticko-architektonická problematika prostoru liberecké městské části, do které byl dům zasazen.

Abstract

The Ještěd Department store is one of the most important buildings of the second half of the 20th century of Czechoslovak architecture. Its concept was formed at the turn of the politically relaxed 1960s and the hard normalization regime of the 1970s in the Liberec architectural collective SIAL. This work focuses on the presentation of the Ještěd department store building through four aspects. The construction is described in the work and placed in the context of the construction of Czechoslovak department stores, as well as the creation of their authors working in the architectural collective SIAL. The urban-architectural issue of the space of the Liberec city district, in which the building was set, will not be omitted.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma **Obchodní středisko Ještěd v Liberci** zpracovala sama. Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 30. června 2024

.....
Kateřina Ptáková

Poděkování

Velké poděkování patří Mgr. Janu Galetovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce. Dále bych chtěla poděkovat zaměstnancům státního oblastního archivu Liberec, národní technické knihovny v Praze, krajské vědecké knihovně v Liberci a severočeské vědecké knihovně v Ústí nad Labem za poskytnutí materiálů a za jejich ochotu a pomoc při bádání. Speciální poděkování patří Ing. arch. Filipu Landovi za poskytnutí nepublikované spisu od Petra Vaňury. V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým přátelům a rodině za osobní podporu, a to nejen v průběhu psaní této práce, ale také během celého dosavadního studia.

Obsah

1	Úvod	12
2	Stav bádání	13
3	Československé obchodní domy 2. poloviny 20. století	17
4	Liberecká architektonická obec a SIAL	20
4.1	Karel Hubáček	20
4.2	Miroslav Masák	22
4.3	SIAL	26
4.4	Školka SIAL	28
5	Dobový kontext objednávky	31
5.1	Liberecké územní plánování a otázka tzv. dolního centra	31
5.2	Studie dolního centra 1961	32
5.3	Mezinárodní symposium 1966	34
5.4	Obchodní dům Textil 1967	37
5.5	Studie Miroslava Masáka z roku 1968 a studie Školky z roku 1970	38
6	Architektonický popis obchodního domu Ještěd	42
6.1	Urbanistické zasazení	42
6.2	Exteriér	42
6.3	Interiér	44
6.4	Průběh stavby	45
6.5	Obchodní dům v kontextu SIALu	47
6.6	Obchodní dům v kontextu Československa	49
7	Závěr	51
8	Použité zdroje	53
8.1	Dokumenty a archivní fondy	53
8.2	Internetové zdroje	53
8.3	Literatura	54
8.4	Seznam obrazových příloh	57

Obrazové přílohy

61

1 Úvod

Obchodní středisko Ještěd bylo jedním z největších a architektonicky nejvýznamnějších obchodních domů postavených v 2. polovině 20. století. Byl vyprojektován v jednom z nevýznamnějších architektonických kolektivů bývalého Československa zvaného SIAL.

Časové období, ve kterém vznikalo, s sebou neslo řadu problémů, které značně zkomplikovaly nejen průběh celého projektování, ale i obecný pohled na budovu ze strany veřejnosti. I přesto, že jak o specifické skupině nákupních center, tak i tvorbě libereckých architektů, dnes existuje velká řada publikací, ani jedna z nich nezpracovává téma obchodního domu Ještěd v celé jeho komplexnosti. Ke zpracování práce vedla autorku monografie o obchodním domu Ještěd vydaná v roce 2019,¹ která však neobsahuje širší informace, a tím se z knihy stává velmi obecný spis. Důvodnou příčinou záměru práce se stala také skutečnost demolice stavby v roce 2009. Nákupní centrum se, i přes opakované žádosti ze strany odborníků, nepodařilo úspěšně zapsat na seznam kulturních památek. Je přitom důležité neopomíjet důležitost nejen domu Ještěd, či staveb jemu podobné, jen proto, že jsou mladé nebo že vznikaly v době, na kterou společnost nerada vzpomíná.

Záměrem této práce je nashromáždit veškerá data, která se objevují napříč literaturou i ta, která jsou v ní opomíjena, a představit je v jedné ucelené práci, která chce architekturu obchodního domu Ještěd analyzovat v kontextu místa a času. Práce přitom bude vycházet z poznatků jak samotných autorů díla Miroslava Masáka a Karla Hubáčka, tak i historiků umění, a to v čele s Rostislavem Šváchou, který se zasloužil o nejpočetnější publikace o tvorbě SIALu. Zároveň ale budou zhodnoceny také dobové dokumenty, ať už v podobách projekčních zpráv a stavebních zápisových jednání, tak i v podobě soudobých příspěvků do lokálních novin.

Práce se zaměřuje na čtyři hlavní hlediska, skrze která stavbu zkoumá. Jednak se jedná o zařazení budovy do kontextu výstavby obchodních domů během 60. až 80. let 20. století. V práci je představena také práce autorů i architektonické pozadí, ve kterém se návrh obchodního domu rodil. Posledním z hledisek je seznámení se s lokálním libereckým kontextem, s rozvojem urbanistické části, ve které nákupní středisko Ještěd stálo. Architektonické dílo je v práci analyzováno do roku 1979, tedy do momentu jeho slavnostního otevření. V práci je rozveden komplexní popis interiéru a exteriéru či nastínění problematiky průběhu výstavby mezi lety 1970–1979. Práce tedy shromáždí veškerá dosavadní fakta o obchodním středisku Ještěd, které rozvádí o souhrnné aspekty, i přispívá údaji novými, které nebyly doposud brány v ohled.

¹ JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019.

2 Stav bĀdání

Literatura k obchodnímu středisku Ještěd je zdánlivě komplikovaná. Průběh bĀdání byl udáván politickým vlivem, ve kterém stavba vznikla. Uměleckou ěinnost celě řady umělců, větne architektů SIALu, bylo zakázáno uveřejňovat. Do politického převratu v roce 1990 se o obchodním domě Ještěd publikovalo opravdu velice zřídka, přesto se útržkovitě zmínky objevují napříě 80. lety.

Jedinou zmínkou v období konce 70. let byla publikace Jana Michla *Realizace a projekty v současné architektuře* z roku 1978.² Zde je obchodní dům zmíněn pouze ve stručném výpisu prací Karla Hubáěka. Je zajímavostí, že je v publikaci křestní jměno Hubáěka změněno z jměna Karel na Josef, avšak veškerě informace např. datum narození ěi architektonická tvorba odpovídají postavě Karla Hubáěka. Je možné, že Jan Michl pozměnil jměno záměrně, aby se tak vyhnul cenzuře, přirozeně však mŕže jít o omyl.

Na začátku 80. let přišel Jaroslav Vebr s fotografickou publikací *Soudobá architektura ĀSSR*, ve které se sporně zmiňuje i o libereckěm obchodním domě. Krátký medailonek obsahoval stručný popis budovy a základní informace, které se však od skutečnosti v jistých informacích lišily. Šlo např.iklad o časový posun začátku stavby o tři roky v roce 1973, namísto reálněho startu v roce 1970, a také o přiřpsání díla pouze Karlu Hubáěkovi, který byl uveden jako jediný autor. Publikace obsahovala také stručné povídání o obchodních domech, které byly líčeny se značným politickým akcentem, jakožto „prostorový“ vŕsledek vŕvoje ěeskoslovenské socialistické společnosti.³ Toto obecně vnímání architektury obchodních domů, společně s uvalenou cenzurou na libereckě architektky, pŕedurěily umělecko-historické bĀdání obchodního domu Ještěd.

Cenzura v Āeskoslovensku však nezastavila zahraniění autory v publikování o tvorbě SIAL.⁴ Významný historik umění Udo Kultermann o libereckěm kolektivu SIAL, společně s obchodním domem, napsal samostatnou podkapitolu do své publikace *Zeitgenössische Architektur in Osteuropa* z roku 1985.⁵ V pouhých dvou odstavcích Kultermann vyzdvihl pŕesvěděivé řešení střediska. Co je však zásadní, jedná se o první zmínku, ve které autor mluví o obchodním domě Ještěd v kontextu tvorby SIALu. V Āeskoslovenskěm rámci se o obchodním středisku v kontextu tvorby libereckých architektů zjevila zmínka až o tři roky později v časopise *Umění a řemeslo*.⁶ Jedná se o jednu

² MICHL, Jan, *Realizace a projekty v současné architektuře*, Praha 1978, s. 48.

³ NOVÝ, Otakar, VALERTOVÁ, Radomíra, VEBR Jaroslav, *Soudobá architektura ĀSSR*, Praha 1980, s. 56–83, 56.

⁴ BRANDOLINI, Sebastiano, PODRECCA, Boris, „stavoprojekt Liberec, Studio 02 Sial“, *Casabella* DXII, 1985, s. 4–13.

⁵ KULTERMANN, Udo, *Zeitgenössische Architektur in Osteuropa*, Koln 1985, s. 88–89, 140.

⁶ LUKEŠ, Zdeněk, Povídání s Karlem Hubáěkem, *Umění a řemesla* IV, 1988, s. 29–30.

ze dvou výjimek, protože časopis patřil mezi ty, které neměl režimní Svaz architektů ČSR plně pod dohledem. Mezi druhou se řadí krátký úryvek o interiérech střediska z roku 1982.⁷

Po uvolnění cenzury, které přišlo se změnou politického režimu po roce 1989, se obchodní středisko začalo pomalu objevovat v odborné literatuře ve větší míře. Budovy nákupních domů byly však stále podceňovanou skupinou budov, vzhledem k tomu, že si je široká veřejnost silně spojovala s bývalým komunistickým režimem. Historik umění Rostislav Švácha byl první, který hned v roce 1990 začal o SIALu a jeho tvorbě, včetně nákupního domu, psát.⁸

I s příchodem nového století Rostislav Švácha nepolevil ve svých pracích o SIALu. Období mezi lety 2005–2009 se stalo zásadním nejen pro Ještěd, ale i pro ostatní obchodní domy. V únoru roce 2005 totiž Rostislav Švácha poprvé podal o žádost o prohlášení obchodního střediska Ještěd za kulturní památku.⁹ K této prosbě došlo v návaznosti plánovaného stržení budovy tehdejším vlastníkem domu Tesco. V rámci toho Švácha uveřejnil jeden z prvních článků, poukazujících na obchodní domy druhé poloviny minulého století jako na hodné záchrany.¹⁰ I přes dvě následující snahy, v březnu 2006 a únoru 2007, byla žádost zařadit budovu na seznam chráněných památek zamítnuta a v roce 2009 byla stržena. Navzdory „amputaci kulturního dědictví“,¹¹ jak demolici nazval jeden z členů SIALu Jiří Suchomel, odstartovala vlna zájmu o architekturu minulé doby společně s obchodními domy.

V roce 2007 přispěl samotný autor Miroslav Masák jedním z prvních ucelenějších textů o obchodním domu Ještěd do *Ročenky liberecké architektury*.¹² Autor zde seznamuje čtenáře s tématem z několika hledisek a to např. ohledně problematiky objednávky a výstavby, výtvarného záměru i nových technologických pokroků vyvinutých přímo pro budovu. Na tento text šikovně navazovala a doplňovala historička umění Marcela Hanáčková v podkapitole jedné z prvních monografií o SIALu z roku 2010.¹³ Hanáčková se nejen snažila představit obchodní dům v kontextu problematiky prostoru, ve kterém vznikl, ale také rozvést Masákovy inspirace architektonického

⁷ ŠIMONÍKOVÁ, Jaroslava, *Interiérová tvorba*, Praha 1982, s. 66.

⁸ ŠVÁCHA, Rostislav, Karel Hubáček, *Architektura ČSR XLIX*, č. 1, 1990, s. 72–75.; ŠVÁCHA, Rostislav, Karel Hubáček, Praha 1996, s. 35–36.

⁹ Rostislav Švácha takto žádal i o zápis obchodních domů Máj a Kotva na seznam kulturního dědictví. KLÍMA, Petr, MERGEROVÁ, Klára, ŠŤASTNÝ, Petr, Jak přistupovat k památkám architektury 60. a 70. let? Příklad Máj, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 28–33, s. 28.

¹⁰ ŠVÁCHA, Rostislav, Na obranu Ještědu, *Architekt LI*, č. 4, 2005, s. 51.

¹¹ JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019, s. 206.

¹² MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury III*, 2007, s. 58–65, s. 58–59.

¹³ ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010.; monografii předcházela ještě publikace: MASÁK, MIROSLAV, *Architekti SIAL*, Praha 2008.

konceptu a najít spojitosti v zahraničních příkladech. Příspěvek od Marcely Hanáčkové můžeme považovat za nejucelenější text o obchodním středisku JeštĚd, ze kterého vycházelo mnoho dalších historiků umění publikujících po roce 2010.

Nejen že se začalo více publikovat o libereckých architektech a o činnosti SIALu, přelom let 2009 a 2010 také znamenal větší investigaci v liberecké architektuře a urbanismu. O tu se zasloužil historik umění Jaroslav Zeman především v pracích jako *Liberec: urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky* z roku 2011 nebo „*Nechť dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!*“ z roku 2021.¹⁴ Přesto, že Zeman nepřináší nijak zvlášť nové informace přímo o budově, podává komplexní pohled na obchodní dům v kontextu problematiky libereckého urbanismu.

V neposlední řadě přinesla demolice obchodního domu řadu publikací o samotné architektuře 2. poloviny 20. století. Přestože za kořeny obecného studia této tematiky lze považovat např. knihy *Soudobá architektura v ČSSR* z roku 1980, *Česká architektura v proměnách dvou století* z roku 1984, nebo *Česká architektura 1945–1995* z roku 1995 od Miroslava Bašeho vydanou v rámci stejnojmenné výstavy, nezabývaly se tematikou obchodních domů do hloubky. K prvním takovým publikacím se řadí kniha od Ondřeje Beneše a Oldřicha Ševčíka *Architektura 60. let: „zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století* z roku 2009 a pozdější *Kotvy a Máje: české obchodní domy 1965–1975* z roku 2011 od Petra Klímy. Obchodní dům JeštĚd je zde zasazován do kontextu historie a typologie československých obchodních domů.

Deset let po asanaci obchodního domu JeštĚd byla sepsána jeho první monografie.¹⁵ Publikace se z valné většiny skládá z dobových fotografií fotografa Jiřího Jiroutky a několika jeho kolegů. Obsahově se o domu píše velmi málo, a to pouze v základních bodech, které se objevují již v přechozích zmiňovaných publikacích. Pro běžného čtenáře, jak se o ní vyjádřili Oldřich Ševčík s Jiřím Tourkem v recenzi, se však jedná o vyhovující knihu, která jednoduše uvede do problematiky.¹⁶ K nejčerstvějším publikacím patří katalog *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice* sepsán k výstavě *To nejlepší z architektury 60. a 70. let 20. století v České republice*. Přestože si tento dvou-svazkový katalog dal za úkol poukázat na architektonické dědictví minulého století a vytvořit tak celistvý seznam děl, je obchodní středisko sporně uvedeno na čtyřech řádcích. K této publikaci patří ještě novější katalog *1956–1989 architektura všem: životní styl, každodennost, média* z roku 2022 sepsaný v rámci stejnojmenné stálé výstavy od roku 2022 v Národní galerii v Praze. Ta ještě mnohem více přiblížila téma obchodních domů v dobovém politickém i architektonickém kontextu. O obchodním domu JeštĚd však nezaznávají nová fakta ani interpretace.

¹⁴ ZEMAN, Jaroslav, „Nechť dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97.

¹⁵ JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do JeštĚdu*, Liberec 2019.

¹⁶ ŠEVČÍK, Oldřich, TOUREK, Jiří, Pocta Obchodního střediska JeštĚd (recenze), *Stavba XXVII*, č. 1, 2020, s. 20–21.

I přes komplikovanou cestu vědeckého zkoumání i krátký život této budovy, se našli historici umění a architektury, kteří dokázali dílo z projektové kanceláře SIAL náležitě prozkoumat. Mezi ně se bezpochyby řadí Rostislav Švácha, Marcela Hanáčková, Jaroslav Zeman, či Udo Kultermann, z jejichž poznatků tato práce částečně vychází.

3 Československé obchodní domy 2. poloviny 20. století

Poválečná 50. léta přinesla v Československu řadu politických, společenských a ekonomických změn. Nejenže vláda musela čelit problematice domácích záležitostí, musela také reagovat na vývoj v zahraničí. Jedním z těchto zahraničních faktorů, který se začal objevovat především v západních státech, byl růst spotřební společnosti. Ten souvisel nejen s postupným zvyšováním životní úrovně, ale také se společensko-obchodním pokrokem a nastupujícím konzumerismem. Přestože státní vládnoucí složky odsuzovaly západní spotřební společnost, samy na ní reagovaly výstavbami sítí obchodních středisek a tím konzumní sféru posilovaly. V zahraničí se v průběhu 50. let začalo plošně přecházet k dnes již běžnému samoobslužnému prodeji, který nahradil tradiční prodej pultový.¹⁷ V té době byla následkem masivní kolektivizace zrušena celé řada maloobchodních podniků, které byly nahrazeny centrálně organizovanými prodejny, které ale rostoucímu obyvatelstvu nestačily. K otevření první *samoobsluhy* v Československu došlo v roce 1955, ale k jejímu plošnému rozšíření došlo až na konci 60. let.¹⁸ V roce 1958 přišlo ministerstvo vnitřního obchodu se směrnicí, podle které měl být vybudován nový obchodní dům v každém městě, které splňovalo podmínku osídlení 30 000 obyvateli. Nákupní střediska byla doporučena budovat v centru města, kde se přirozeně koncentroval obchod a služby, či se v místě již obchodní dům vyskytoval z předválečných let (např. Olomouc nebo Liberec) a místní obyvatelstvo bylo zvyklé ho navštěvovat. V případě nově budovaných měst jako byl např. Most či Havířov, byl obchodní dům nedílnou součástí městského plánování. Pokud šlo o již existující města, jako byly Pardubice, Liberec či Praha, zde stavby vyrůstaly v jádrech historických center. Zrealizovaná nákupní střediska se pak stala obrazem pokroků československé socialistické společnosti, zatímco jejich skuteční autoři byli upozaděni ve prospěch státu.¹⁹

Podobám nových obchodních domů, které měly být vhodnými pro prostředí Československa, se věnoval již od poloviny 50. let Výzkumný ústav výstavby a architektury. V časopise, který ústav vydával, byla zachycena řada zahraničních příkladů včetně obchodního domu De Bijenkorf v Rotterdamu (1954–1957) od architektů Marcela Breuera a Abrahama Elzase, který měl na první výstavby největší vliv. Jeho

¹⁷ KLÍMA, Petr, Výkladní skříně a duch doby, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 4–5, s. 4.

¹⁸ BORŮVKOVÁ, Zlata, KLÍMA Petr, Výstavba soudobých obchodních domů: prostředí, podmínky, mechanismy, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 6–11, s. 6.

¹⁹ KLÍMA, Petr, Výkladní skříně a duch doby, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 4–5, s. 5.

kvádrový charakter je patrný u prvních obchodních domů vystavených na území Československa jako byly domy v Bratislavě (1964–68), v Košicích (1965–1968) a v Plzni (1965–1968).²⁰ V architektonickém prostředí se postupem 60. a posléze v první polovině 70. let začínají objevovat první zmínky o západních *hypermarketech*, které však zůstaly veřejnosti neznámé. Pro místní architekty to však znamenalo přístupnost k dobovým architektonickým trendům a k nové inspiraci.²¹

Jistou informovanost o soudobé zahraniční architektuře místní architekti měli, ale přístup k pracovním nabídkám byl částečně omezený. Po roce 1948, kdy došlo politickému převratu, odstartovala vlna znárodňování, která se dotkla nejen architektonických kanceláří a ateliérů, ale také soukromého sektoru ve stavebnictví, včetně soukromé architektonické klientely. V československém rámci následně začaly vznikat státní projektové organizace tzv. Stavoprojektů, ve kterých byli architekti, po zrušení jejich vlastních ateliérů, zaměstnáváni. Tyto nové státní podniky fungovaly v každém tehdejší krajském městě, a to včetně Liberce, kde Stavoprojekt zahájil svoji činnost v roce 1948.²² Do zhruba poloviny 50. let podléhala práce ve Stavoprojektech silné ideologické cenzuře. Architekti byli nuceni se architektonicky projevit pouze ve stylu socialistického realismu, který byl v tehdejší době jediným politicky uznávaným. V některých případech si museli architekti dávat pozor, aby jejich projekty nevyjadřovaly jakékoliv západní avantgardní přístupy až do začátku 60. let.²³ Navzdory těmto politicko-uměleckým podmínkám se v některých Stavoprojektech rodila atmosféra kreativity a chuti vytvářet nové, jako tomu bylo např. v pražském a libereckém Stavoprojektu.

Návrhy a projekty obchodních domů příslušely Státnímu projektovému ústavu obchodu (SPÚO) se sídlem v Brně, avšak většinu projektů zadávalo ministerstvo vnitřního obchodu, které vystupovalo jako generální investor stavby. Projekty byly pak přímo zadávány do jednotlivých měst, soutěže se konaly velmi ojediněle. Bylo tomu například u obchodních domů Máj nebo Kotva, které byly prvními dvěma novými obchodními středisky v Praze.²⁴ Nový typ budovy s sebou přinesl i široké spektrum koncepcí a pojetí, jak by měl obchodní dům vypadat. Pro architekty to znamenalo nejen

²⁰ BORŮVKOVÁ, Zlata, KLÍMA Petr, Výstavba soudobých obchodních domů: prostředí, podmínky, mechanismy, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 6–11, s. 7.

²¹ JANIŠOVÁ, Helena, POLÍVKOVÁ, Helena, Problematika nákupních center v pražské středočeské aglomeraci, *Architektura ČSR XXXII*, č. 7, 1973, s. 353–356.

²² ŠVÁCHA, Rostislav, Místo Sialu v dějinách architektury, in: Masák Miroslav (ed.), *Architekti SIAL*, Praha 2008, s. 220–225, s. 221.

²³ Ibidem.

²⁴ BORŮVKOVÁ, Zlata, KLÍMA Petr, Výstavba soudobých obchodních domů: prostředí, podmínky, mechanismy, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 6–11, s. 9.

přiliv nových potenciaálních zakázek, ale také naději prosadit vlastní architektonické dovednosti a šanci trochu experimentovat.

Obchodní domy 60. až 80. let jsou stavbami, do kterých se nevyhnutelně vepsal duch doby. V dnešní společnosti jsou tyto stavby neblaze spojovány s politickým režimem, ve kterém se budovaly, kvůli kterému se stávají terčem značného nepochopení a kritiky. Politicko-společenský rozměr těchto architektonických staveb nelze pominout, na druhou stranu tuto problematiku nelze striktně vnímat pouze z tohoto hlediska. I přes zdánlivě složité faktory, ve kterých se tyto stavby rodily, jde o unikátní skupinu budov, na kterých lze pozorovat a reflektovat soudobé architektonické tendence. Českoslovenští architekti dokázali vytvořit hodnotná díla, která byla v tehdejší době známá a oceňovaná i v zahraničí.

4 Liberecká architektonická obec a SIAL

4.1 Karel Hubáček

Karel Hubáček (1924 Praha – 2011 Liberec) se svojí architektonickou tvorbou bezpochyby zapsal do dějin české moderní architektury 20. století. Jednalo se o velice schopného a pracovně progresivního architekta, který během své kariéry vychoval a spolupracoval s řadou stejně významných architektů. Několik let po ukončení studia v roce 1949 na pražském ČVUT přestoupil do severočeského Liberce, se kterým je spjat až do dnešních let. Vybudoval zde nejen mnoho významných staveb, ale především celostátně, ne-li mezinárodně vyhlášený kolektiv SIAL, který se stal jádrem všech Hubáčkových zakázek. Nejen pro Liberec to znamenalo architektonicko-technicky bohaté období 2. poloviny 20. století. Jeho stavby jsou k vidění po celé České republice i v zahraničí.²⁵ Stal se mentorem mladších architektů, kteří se podobně zasloužili o velmi významné zásahy do české architektury. Za své realizace byl vyznamenán řadou významných ocenění jako byla cena U.I.A Augusta Perreta v roce 1969, cena Grand Prix Bienále Interarch udělována v Sofii v roce 1989, státní vyznamenání udělené prezidentem Václavem Havlem v roce 2001, nebo v roce 2005 pocta České komory architektů.²⁶

Karel Hubáček přišel do Liberce v létě 1951 jakožto zaměstnanec tamějšího Stavoprojektu. V té době projektová organizace fungovala pouze necelé dva roky a skládala se ze tří ateliérů. Byla poměrně malá a jako většina regionálních pracovišť se zaměřovala na místní projekty. Hubáček nastoupil do tzv. ateliéru 02 vedeného německým architektem Karlem Winterem, pod kterým pracoval až do roku 1956, kdy po něm Hubáček ateliér převzal. Během těchto pěti let dokázal Hubáček předvést své organizační schopnosti a částečně přispět k zažehnutí finanční krize Stavoprojektu. Mezi jeho první zakázky patřily tovární haly v Rýnovicích (1955), hala ve spolupráci s Otou Nykodým v Mnichově Hradišti (1956) a realizace obytných souborů a základních škol.²⁷ Jako čerstvý vedoucí architekt přinesl Hubáček do ateliéru ambiciózního ducha. V té době v něm působili pouze další čtyři spolupracovníci, ale postupem času se kolektiv podařilo rozšířit o velice důležité a schopné stavební i technické odborníky jako byli Václav Voda, Zdeněk Patrman, Zdeněk Zachař, Vlastimil Šeda, nebo již zmiňovaný Ota Nykodým. Důležitým milníkem byl také příchod mladých architektů Pavla Švancera a Otakara Binara v roce 1958 či Miroslava Masáka o rok později.²⁸ Přestože druhá polovina 50. let znamená v kontextu libereckého projektování první architektonicky

²⁵ ŠVÁCHA, Rostislav Osobní listy a rozhovory, in: Masák Miroslav (ed.), *Architekti SIAL*, Praha 2008, s. 26–219, s. 74.

²⁶ Ibidem, s. 73.

²⁷ Ibidem.

²⁸ HŮRKOVÁ, Ludmila, Pre-Sial a pokus o zlidštění architektury, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 8–35, s. 19.

odvážnější zakázky, nevyhnul se Hubáčkův tým realizacím nesoucím se na vlně socialistického realismu. Mezi ty patří např. projekt sídliště v Roudnici-Hracholuskách (1958). Za první průlomové dílo je považována výstavba kina v Doksech (1958–1960). Stavba byla původně navržena ve stylu sorely, ale Hubáčkovým převzetím vznikla z původního návrhu podoba dnešního kina s nádechem bruselského stylu.

Zlomovým okamžikem se pro Liberec stal rok 1960. Na základě centralizace státní správy, význam města klesl následkem přemístění statutu krajského města z Liberce do Ústí nad Labem a přeměny Liberce na město okresní. Při reorganizaci celého Stavoprojektu na nové Krajské projektové ústavy, dostal Hubáčkův ateliér nové označení číslem „7“ a tím se v Liberci stal jediným střediskem Krajského projektového ústavu se sídlem v Ústí nad Labem.²⁹ Tato událost však ještě více podnítila zápal libereckých architektů v konkurenčním boji nejen na poli architektury. Počátky 60. let totiž znamenaly pro Hubáčkův ateliér obrovský architektonický start. Jednak šlo o vyhlášené pavilony a instalace výstav pro Liberecké výstavní trhy (1962–1967) a především vítězný projekt Ještědského vysílače (1963–1973).

Požadavkem soutěže, která proběhla na půdě místního Stavoprojektu v roce 1963, byla výstavba televizního vysílače a hotelu v nejvyšším bodě Ještědského hřebenu. Hubáček jako jediný spojil tyto dvě stavby v jednu technicky propracovanou kuželovitou konstrukci. Pro jeho velice progresivní a unikátní zpracování zvítězil, avšak vzhledem k náročnosti zakázky se Hubáček společně s dalšími spolupracovníky odtrhli od původního ateliéru a vytvořili tzv. skupinu S 12, která odešla pracovat do nových prostor místní radnice. Utvořením samostatného pracovního kolektivu měli členové Václav Bůžek, Josef Patrman, Zdeněk Patrman, Ota Nykodým a Zdeněk Zavřel dostatečný prostor a čas na realizaci. Ještěd představuje v Hubáčkově tvorbě konečné odtrhnutí se od sorely a první stopy high-tech architektury, která měla na jeho další kolegy i budoucí členy SIALu a Školky SIAL velký vliv.³⁰ Je také ukázkou synergie technického pokroku a tehdejších architektonických vizí. Vzhledem k posazení vysílače ve vysoké nadmořské výšce bylo zapotřebí počítat s povětrnostními a klimatickými podmínkami. Aby došlo k co nejmenším výkyvům věže, vyvinul Zdeněk Patrman společně s odborníky z Akademie věd speciální kyvadlo, které tlumilo příčné kmitání.³¹ O design interiéru se postaral Otakar Binar, jeden ze zakládajících členů SIALu. V roce 1969 dostal Karel Hubáček za ještě nedokončenou stavbu cenu Augusta Perreta za tvůrčí využití technologie v architektuře. *„Předložený projekt vyniká jasností a šťastnou harmonií, s níž se pojí s okolní krajinou. Přímost jeho účinku a vybranost siluety jsou hodnoty, které vynikajícím způsobem spojují tyto rysy s žádanými funkčními vlastnostmi. Statické*

²⁹ HŮRKOVÁ, Ludmila, Pre-Sial a pokus o zlidštění architektury, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 8–35, s. 23.

³⁰ *Ibidem*, s. 24–25.

³¹ BERAN, Lukáš, ŠVÁCHA, Rostislav, Televizní vysílač a horský hotel, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 8–35, s. 50–61, s. 53–54.

problémy byly vyřešeny konstrukčními prostředky citlivě a vynalézavě použitými.“ konstatovala porota.³² Cena byla udělena také statikovi Zdeňku Patrmanovi, což přineslo tehdy rok působícímu SIALu mezinárodní zájem i uznání. Zajímavostí zůstává fakt, že se Hubáček předání ceny na kongresu Mezinárodní unie architektů (UIA) v Buenos Aires osobně nezúčastnil, z důvodu opožděného vydání víza.³³

Realizace na Ještědu funguje jako vynikající příklad Hubáčkova přístupu k jeho architektonické tvorbě. Hubáčkova celoživotní práce se nedá kompletně zařadit do jediného architektonického směru, co ale doprovázelo většinu jeho realizací je jistá náklonnost k technickému charakteru staveb. Architektura a technika si v jeho pojetí navzájem nekonkurovaly, ale jedna doplňovala druhou a naopak. *„Já moc architekturu a inženýrství nerozeznávám. Jde mi o jejich soulad. Architekt podle mého názoru musí vědět, jak má stavbu udělat a proč má být taková. Musí vnímat konstrukční a materiálové vazby. Musí ovšem také najít hlavní, nosnou myšlenku. Znalost inženýrských problémů není pro mě na prvním, ale rozhodně ne na posledním místě a má podle mého mínění na architekturu pozitivní vliv. Potlačovat vizí provoz nebo konstrukci je chyba“.*³⁴ Co je z jeho přístupu také patrné je Hubáčkova zodpovědnost využití veškerého potenciálu, který s sebou realizace přináší. Podle jeho slov, architekt zodpovídá za dobrou funkci stavby, za využití materiály i za správný chod a provoz. *„Když tohle všechno nefunguje, tak to vlastně není žádný dům. To už je lepší dům funkční a ošklivý než nefunkční, ale hezký.“*³⁵ Racionalita je pojem, který se objevuje napříč popisy Hubáčkovy tvorby. Architekturu se snažil vytvářet co nejvíce efektivní, a to cestou nejkratšího a nejšikovnějšího řešení. Zmiňovanou racionalitu mohl spatřovat právě v řádu techniky, která svými číselnými výsledky jasně vytyčila jednotlivé problémy a jejich východisko. Vedle Hubáčkovy racionální intuice stála postava Miroslava Masáka, který s Hubáček tvořil dva významné pilíře libereckého projektování.

4.2 Miroslav Masák

Podobně jako Karla Hubáčka doprovázel Miroslava Masáka (1932 Úvaly) podobný osud úspěšného architekta své doby. Rovněž vyrůstal v pražském prostředí, kde v roce 1958 úspěšně vystudoval ČVUT a jen o rok později se stal členem tamějšího libereckého Stavoprojektu. I když byl o osm let mladší, dokázal se Masák časem Hubáčkově disciplíně vyrovnat a bok po boku pracovat jakožto rovnocenný kolega. Masák se zasloužil nejen o svébytný přístup k architektuře, ale mimo jiné také o psaní odborných

³² Protokol o schůzce poroty, která udělovala cenu U.I.A za rok 1969, *Československý architekt XV*, č. 15, 1969, s. 1.

³³ ŠVÁCHA, Rostislav, Perretova cena, Grand prix Interarchu, *Karel Hubáček*, Praha 1996, s. 13.

³⁴ ŠVÁCHA, Rostislav, O tvorbě architekta, *Karel Hubáček*, Praha 1996, s. 36–38, s. 36.

³⁵ Ibidem, 37.

textů a článků, které výrazně přispěly k pochopení Masákovy tvorby, či práce jeho libereckých kolegů, a také k propagaci jejich díla mezi odbornou i laickou veřejností.³⁶ Patřil mezi zakládající členy kolektivu SIAL a také se významně zasadil o vznik tzv. Školky SIAL, která sdružovala čerstvě vystudované architekty a inženýry. Jeho dílo v průběhu jeho života inklinovalo od skulpturálně-strukturalistní, po mašinsticky-technicistní architekturu. Taktéž jeho práce nalezneme nejen v domácím, ale i zahraničním prostředí.³⁷ Jeho činnost nezůstala bez povšimnutí ani u nejvyšších politiků, když byl v 90. letech osloven pro realizaci kanceláře prezidenta Václava Havla a stal jeho poradcem pro architekturu a památkovou péči po dobu tří let. Na přelomu 20. a 21. století také přednášel na VUT V Brně na katedře architektury.

Miroslav Masák přišel do libereckého Stavoprojektu v roce 1959. První roky v Liberci pro Masáka znamenaly práce na územních plánech nejrůznějších severočeských obcí, i také úzkou spoluprací s Hubáčkem i ostatními členy ateliéru na zajímavých zakázkách. Mezi ty bývají řazeny Masákovy práce na pavilonech Libereckých výstavních trhů, zkráceně LVT. Již od dob vzniku v roce 1920 se staly vyhlášenými po celé Evropě. Typologie výstavních pavilónů obecně architekty vybízela k větším tvůrčím experimentům, a bylo tomu tak i v případě Miroslava Masáka a jeho pavilonu F (1962–1965). Pavilon F byl vytvořen jako součást nového areálu v údolí Jizerského potoka. Výrazově střízlivá budova se silnými geometrickými akcenty na přiznané ocelové konstrukci, vytváří dojem levitujícího objektu v dominantní krajině údolí. Expoziční prostory s venkovním ochozem se totiž nacházely v patře budovy, do kterého vedla dvě schodiště, zatímco přízemí tvořilo ocelový podpěrný systém. Jako spoluautor je často uváděn Otakar Binar, který měl však na starost pouze zařízení kanceláře ředitele pavilonu.³⁸ U Masákovy pavilonu jsou zřetelné inspirace dílem Ludwiga Miese van der Rohe, samotný autor za svůj zdroj však uvádí pavilon Spolkové republiky Německo od Egona Eiermana a Sepa Rufa na výstavě Expo 58 v Bruselu.³⁹ Pavilon F dostal ocenění na přehlídce architektonických prací v letech 1964–1965 a ohlasy na něj se objevily i v tehdejší odborném tisku: „*Zdá se, že racionální, minimalistická, střídmá forma odpovídala architektovu naturelu i dobovým trendům*“.⁴⁰

Vývoj v libereckém kolektivu zásadně změnila Hubáčková výhra projektu vysílače na Ještědu a následné založení skupiny S 12. Ze stávajícího Ateliéru 7 se stal nový

³⁶ např.: MASÁK, Miroslav, Bylo nám horko, *Dialog* I, č. 4, 1966, s. 1–4.; MASÁK, Miroslav, STEMPEL, Jan (ed.), *Atelier Sial*, Budapest 1982.; MASÁK, Miroslav, RYNDOVÁ, Soňa (ed.), *Mašinsti*, Praha 1996.; MASÁK, Miroslav, *Tak nějak to bylo*, Praha 2006.

³⁷ ŠVÁCHA, Rostislav Osobní listy a rozhovory, in: Masák Miroslav (ed.), *Architekti SIAL*, Praha 2008, s. 26–219, s. 42–49, s. 45.

³⁸ NEKVINDOVÁ, Terezie, Pavilon F pro Liberecké výstavní trhy, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 8–35, s. 50–61, s. 53–54.

³⁹ MASÁK, Miroslav, *Tak nějak to bylo*, Praha 2006, s. 19.

⁴⁰ KOPŘIVA, Miloslav, Některé zajímavosti ve vztahu architektonické formy ke konstrukci, *Architektura ČSSR XXV*, č. 7, 1966, s. 454.

Ateliér 9, v kterém působili Miroslav Masák, Otakar Binar, Vlastimil Kolář, Jiří Svoboda, Lidmila Švarcová, Jiří Špikla, v čele s vedoucím Jaroslavem Pořízem.⁴¹ Pro tyto architektky představoval odchod Hubáčka jistou újmou, kterou však dokázali proměnit v získání významných zakázek. Mezi takové patřila soutěž na návrh územního plánu obytného celku Šenov II v Teplicích (1962–1963), ve které se Masákovi podařilo zvítězit a k projektu přizvat další své kolegy: Binara, Svobodu a Švancera. Jednalo se o komplexní projekt zahrnující společenské zařízení obytných domů, nákupního střediska či dokonce hotelu, který se chtěl vymanit unifikované výstavbě ve snaze oživit tamější veřejný prostor. O tři roky později se v Teplicích měla zrealizovat ještě stavba relaxačních lázní, které se měly stát součástí nově vzniklé obytné části. V letech 1966–1967 Masák společně s dalšími vytvořili dohromady čtyři návrhy. Spolupracoval nejen s Otakarem Binarem, ale také např. s psychologem Vladimírem Beranem, hudebním skladatelem Rudolfem Komorousem a zástupem výtvarníků.⁴² První návrh se od posledního silně vizuálně lišil, co však všechny čtyři spojovalo, byla myšlenka vytvoření prostoru dušení i tělesné harmonie, které se mělo docílit pomocí výtvarných i zvukových prostředků. Celý objekt byl svým způsobem formována jeho jeden „velký sochařský objekt“ na silné organické bázi. Masák se snažil o koexistenci přírody a architektury, skulpturní charakter, čerpající přírodní inspiraci se měl jevit jako nejvhodnější. Z návrhů byla cítit jistá experimentální forma a aspekt vnímání architektury v kontextu užívajícího jednotlivce. Podobné postoje zaujmul Masák i při ztvárnění studie dolního centra na sympoziu (1966), či v následujícím územním plánu s budovu obchodního domu (1968).

Při navrhování teplických lázní, jak již bylo zmíněno, spolupracoval Masák s řadou odborníků z cizích oborů. Masák zde využil tzv. disciplíny „*travaux d'équipe*“, která měla za úkol sdružovat škálu nejrůznějších odborníků s architektky a výtvarníky k dosažení ideového prolnutí. Tato metoda byla již dříve využita na pařížském Bienále, avšak v libereckém prostředí zdomácněla v době, kdy Hubáček přebíral vedení ateliéru 2.⁴³ K největšímu prosazení této pracovní techniky proběhlo bezpochyby na *Mezinárodním sympoziu mladých architektů a výtvarných umělců o využití volného času mládeže* konaného v Liberci v roce 1966.

Miroslav Masák se stal jednou z hlavních postav sympozia. Nejen, že do něj se svým týmem vložil velké úsilí při zpracování zadaného úkolu studie dolního centra Liberce, ale také se zásadně podílel na jeho přípravách. Společně s architektky Karlem Hubáčkem a Josefem Patrným zasedali několik měsíců v jeho přípravném výboru, při

⁴¹ HŮRKOVÁ, Ludmila, Pre-Sial a pokus o zlidštění architektury, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 8–35, s. 25.

⁴² ZAJONCOVÁ, Jana, Relaxační lázně pro Teplice, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 68–73, s. 69.

⁴³ HŮRKOVÁ, Ludmila, Pre-Sial a pokus o zlidštění architektury, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 8–35, s. 25.

kterých také Masák a Patrný absolvovali cestu do Polska, kde jednali o účasti tamějšího týmu.⁴⁴ Již zmiňovaná metoda *travaux d'équipe* byla velice zásadní a Masák prosazoval, aby se její využití propsalo napříč celým sympoziem. Nejen že se měly jednotlivé týmy skládat z variací nejrůznějších odborníků, i porota, která finální zpracování jednotlivých kolektivů měla hodnotit, byla tvořena nejen odborníky, ale i přidruženými experty a konzultanty, na které se porotci mohli obrátit k případným odborným diskuzím.⁴⁵ Nejen že se Masákovi podařilo symposium zorganizovat, jeho tým poté zvítězil a získal první místo. (viz. kapitola 5.3 Mezinárodní symposium 1966) Plán územního plánu libereckého dolního centra nebyl posledním územním plánem, kterému se Masák věnoval. Dva roky po konání mezinárodního symposia se mu povedlo umístit se na prvním místě v urbanistické soutěži libereckého dolního centra (1968). Tento projekt byl jeden z prvních projektů, na kterém Masák pracoval již v nově vytvořeném prostředí SIALu.

Pokud byl Karel Hubáček považován za technicko-rationální složku liberecké architektonické skupiny, byl Miroslav Masák složkou humanitně-filozofickou. Tam, kde řád hledal Hubáček v technice, ho Masák hledal v humanitních vědách. Masák se přikláněl ke studiu soudobých sociologických a filozofických textů a jejich poznatky pak aplikoval do svého projektování. Jeho návrhy byly skoro vždy doplněny o podrobné statě vysvětlující autorův přesný záměr. V odborném tisku se teoretik architektury Vítězslav Procházka dokonce o Masákově tvorbě vyjádřil jako o *organicismu*, architektonický symbol humanismu, který se Procházka snažil přímočaře spojit s politickými ideály Pražského jara.⁴⁶ Humanisticko-organické tendence byly také jistou odpovědí Masáka na tehdejší architektonické trendy a již zastaralý funkcionalismus. Jeho architektonické inspirace bychom mohli v zahraničí hledat v práci tzv. Team 10. V architektuře vnímal její prostor, ať už to, do jaké krajiny bude stavba zasazena a jak na sebe budou obě složky působit a reagovat, tak i to, jak architekturu vnímají její uživatelé a v jakém vztahu budou na sebe navzájem působit. Přesto Masákův odlišný výtvarný jazyk vzájemně doplňoval Hubáčkův výraz a docházelo tak k respektující se polarizaci dvou vedoucích osob libereckých ateliérů. Noví členové, kteří přicházeli především s koncem 60. let tak byli obklopeni širokým spektrem možností, jak se profesně vyjádřit. Zároveň se také otevíraly dveře rozmanitým debatám obsahujícím množství odborných i uměleckých názorů, které přispívaly ke kolektivnímu řešení problému.

⁴⁴ ŠVÁCHA, Rostislav, Stavoprojekt Liberec, 1959–1968, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Miroslav Masák*, Řevnice 2021, s. 25–43, s. 36.

⁴⁵ PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní pracovní symposium mladých architektů výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966, s. 3.

⁴⁶ PROCHÁZKA, Vítězslav, Úsilí libereckých architektů o zlidštění architektury, *Architektura ČSSR* XXVII, č. 8, 1968, s. 483–499.

4.3 SIAL

60. léta přinesla v československé architektonické sféře mnoho změn. Postupně upadající sociálně realistické tendence vzbuzovaly v architektch touhu po vlastních, zajímavějších projektech. Po takových, které by nevyžadovaly předem určené stylové zpracování, ale naopak individuální řešení. Běžná agenda oblastních Stavoprojektů neposkytovala dostatečně lákavé nabídky, a proto se v ojedinělých případech stávalo, že někteří architekti odcházeli a zakládali „vlastní“ architektonické kolektivy. To se týkalo například pražské skupiny Sdružených projektových ateliérů, sestavené v roce 1966 z Jiřího Klana, Karla Pragera, manželů Machoninových, Karla Filsaka a Jana Šrámka, která se stala těžištěm pražské soudobé moderní architektury. Protipólem se o dva roky později stalo Sdružení inženýrů a architektů Liberec, zkráceně SIAL, za jehož vznikem stáli Karel Hubáček, Miroslav Masák, Otakar Binar, Jaromír Vacek či Jiří Špikla.

Za vznikem SIALu v roce 1968 stalo několik faktorů. Jednak šlo o silnou vynalézací schopnost a spolupráci libereckých architektů s dalšími odborníky, ať šlo o statiky a techniky, sociology aj. Role architekta nebyla vnímána jako primární, ale spíše jako jedna z několika stejně hodnotných segmentů. Celá řada libereckých architektů také sledovala trendy a přístupy tehdejší zahraniční architektury, ze kterých čerpala inspiraci. Sloučením těchto dvou aspektů dokázali přivést k životu množství významných staveb, kterým vtiskli osobité zpracování. Projekty jako byla výstavby libereckého obytného domu ve Wolkerově ulici (1965–1972), obytného komplexu v Teplicích (1962–1963), či asi nejúspěšnější z nich, realizace vysílače na Ještědu (1963–1973) zajistila věhlas libereckých architektů nejen na celostátní, ale především na mezinárodní úrovni.

Vysoký nárůst popularity nezůstal bez povšimnutí ani v domácím libereckém prostředí. Tehdejší předseda Městského národního výboru Jiří Moulis již od začátku svého mandátu viděl v práci Hubáčka a ostatních obrovský potenciál. Jiří Moulis nastoupil do funkce v červenci roku 1964 a vykonával ji pět let. Mezi jeho politická stanoviska patřilo bezprostřední zvelebení a obnovení významu Liberce, který částečně ztratil vlivem válek, vysídlením či ztrátou statutu krajského města v roce 1960.⁴⁷ Kládl si podobné cíle jako jemu podobní „patroni“ architektury v jiných dobách, František Ulrich na počátku 20. století v Hradci Králové či Miroslav Brýdl po roce 1989 v Litomyšli.⁴⁸ S podporou města se v Liberci mohla uskutečnit celá řada velice významných událostí jako byly Liberecké výstavní trhy, mezinárodní architektonické sympozium, nebo výstava *Socha a město*. Uvolněnější nálada 60. let jak v umělecké, tak politické sféře společně s reformními pokusy předsedy Jiřího Moulise výrazně přispěla k vytvoření potřebných

⁴⁷ ŠVÁCHA, Rostislav, *Sial a školka Sial*, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 84–105, s. 85.

⁴⁸ *Ibidem*.

podmínek, kterých pro založení SIALu bylo potřeba.⁴⁹ SIAL započal svoji činnost 1. července 1968. Nestal se však samostatným, soukromým architektonickým kolektivem, nýbrž kolektivem městským, který fungoval pod záštitou okresního města Liberce. Díky tomu měl mít SIAL zajištěné především lokální zakázky.⁵⁰

Mezi hlavní zakládající členy patřili Karel Hubáček, Miroslav Masák a Otakar Binár, kteří do SIALu přišli se svými již rozpracovanými zakázkami. Jednak to byla celá skupina S 12, která stále pracovala na realizaci ještědského vysílače, a týmy Masáka a Binara, které se věnovaly projektům sídliště v Teplicích s nezrealizovanými lázněmi, generelu LVT (1966–1967), realizaci sportovního střediska na Ještědu (1966) a plánování dolního centra s výstavbou obchodního domu (1968).⁵¹ Podle dobových článků se členové nového SIALu snažili vyhnout běžným zakázkám, které by požadovaly řešení již vytvořenými typovými podklady, ale naopak vyhledávat řešení nová a osobitá.⁵² Půlroku po založení SIAL uspořádal v prosinci 1968 v nově zrekonstruovaném interiéru libereckého Naivního divadla výstavu svých aktuálních projektů. Snaha přiblížovat svojí práci veřejnosti byla patrná i v příspěvcích do lokálního tisku. *„Mnohá řešení se zdají odvážná, vybočují z běžné konvence. Ale vedle utilitních úkolů, jsou to právě díla tohoto druhu, která pomohou mnohdy kasárenskou šed' našich sídlišť dobudovat na životní prostředí hodné socialistického věku a člověka. Na pracech SIAL je patrné předse-zetí, že teprve po výtvarném zvládnutí se stavba stává architekturou.“*⁵³

Jak již název „Sdružení inženýrů a architektů“ vypovídá, k dalším stejně důležitým členům patřila řada architektů v čele s Lidmilou Švarcovou, Jaromírem Vackem a Jiřím Špiklou, statiků jako byli Zdeněk Patrman a Václav Voda, tak i ekonom Karel Plecítý. SIAL pak, podle slov vedoucího Hubáčka: *„fungoval jako jedna velká laboratoř, v níž architektonické experimenty najdou opodstatnění v experimentech technických a jedny budou provokovat druhé k co nejzajímavějším výkonům.“*⁵⁴ Tento aspekt, na kterém ateliér fungoval, se promítl také do spoluprací s vývojáři a odborníky Akademie věd, či z pražské i liberecké textilní a strojí Vysoké školy. *„Nalezli jsme tam spojení s nejlepšími odborníky z mnoha ústavů, fyzikálních, přírodovědných, matematických. Nezaujímalí jsme vůči nim jen roli prosebníků. Akademie někdy chtěla práci také od nás.“*⁵⁵ Ti SIALu poskytl teoretické i praktické zázemí pro vývoj technologických novinek, mezi které se

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ ŠVÁCHA, Rostislav, Sial a Školka Sial, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 84–105, s. 86.

⁵¹ Ibidem.

⁵² ák, Narodil se SIAL, *Vpřed IX*, č. 34, 20. 8. 1968, s. 2.

⁵³ GRÜNZWEIG, M., Zajímavá výstava týmu architektů, SIAL se představuje, *Vpřed IX*, č. 50, 22. 12. 1968, s. 2.

⁵⁴ HUBÁČEK, Karel, *Série Hubáčkových dopisů politikům a úřadům z let 1971–1975*, kopie poskytnuta 1996.

⁵⁵ ŠVÁCHA, Rostislav, Ještěd a vznik SIAL, *Karel Hubáček*, Praha 1996, s. 25–28, s. 27.

řadí krytá část horní věže ještědského vysílače z navíjeného laminátu, kyvadlo Zdeňka Patrmána tlumící příčné kmitání nebo také speciální fasádní nátěry a ocelové prvky pro obchodní dům Ještěd.

4.4 Školka SIAL

Prvopočátky myšlenky zvát do libereckého prostředí nové mladé architektky se objevila již v roce 1967, kdy předseda Jiří Moulis představil záměr vypsát stipendium pro jednoho až dva absolventy architektonických škol.⁵⁶ K zabezpečení tohoto kroku výrazně přispěl Miroslav Masák, který se stal hlavním iniciátorem a vedoucím nové Školky SIAL. Cílem vzniku bylo poskytnout čerstvě vystudovaným architektům postgraduální studium, které se značně odlišovalo od tradičně zavedených vysokoškolských výukových modelů. Způsob, jakým měl program Školky fungovat byl založen na vzdělávání se skrze debaty s ostatními členy Školky, SIALu i dalšími odborníky s nejrůznějších oborů. V tomto ohledu je silně cítit v SIALu již zavedená metoda „*travaux d'équipe*“. Myšlenky a dovednosti měli pak předvést na jednotlivých „cvičeních“, která jim Miroslav Masák poskytoval. Ten jim také, společně s Jiřím Moulisem, zařídil pracovní i ubytovací zázemí v prostorách bývalé restaurace Na Jedlové. Od roku 1968 postupně přišlo přes dvacet mladých architektů, mezi ty nejvýznamnější patřili nepochybně Helena Jiskrová, Mirko Baum, Jiří Suchomel, Martin Rajniš, Zdeněk Zavřel, Michal Brix, Václav Králíček nebo Dana Zámečnicková a Petr Vad'ura.

Mezi první cvičení Školky patřil projekt katolické kaple pro rekreační středisko Storsand v Norsku. Práce Školky byly publikovány v soudobém odborném časopise *Československý architekt*, jenž přinesl okno do výtvarné nálady Školky.⁵⁷ Nejtypičtějším projevem se stal tzv. „mašinismus“, architektonický přístup hledající inspiraci ve strojích a technických pokrocích. Mladí architekti nepochybně brali inspiraci v myšlenkách skupiny Archigram, v projektech Jamese Stirlinga z 60. let nebo v americkém pavilonu geodetické kupole Richarda Buckminstera Fullera.⁵⁸ Vedle „mašinistického“ křídla se ve Školce také objevovalo křídlo odkazující se na americkou postmodernu v čele s Robertem Venturim.⁵⁹

„Mašinistický“ projev se však prosadil výrazněji, a to především i ve studii dolního centra v roce 1970, kterou jim Masák zadal. V jiných českých ateliérech se podobně náročné úkoly mladým architektům nesvěřovaly, tím se SIAL odlišoval. V něm totiž

⁵⁶ UHRÍNOVÁ, Marta, Z města, kde je leccos nového, *Československý architekt* XIII, č. 11, 1967, s. 3.

⁵⁷ Kaple Storsand, práce Školky mladých vědců, architektů, a výtvarníků při atelieru SIAL v Liberci, *Československý architekt* XV, č. 18, 1969, s. 4–5.

⁵⁸ ŠVÁCHA, Rostislav, Sial a Školka Sial, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 84–105, s. 91.

⁵⁹ ŠVÁCHA, Rostislav Osobní listy a rozhovory, in: Masák Miroslav (ed.), *Architekti SIAL*, Praha 2008, s. 26–219, s. 32.

mladí architekti dostali možnost architektonického sebevyjádření, na které však bylo dohlíženo staršími zkušenějšími architekty, kteří jim pomohli dovést jejich myšlenky k praktické realizaci, se kterou členové Školky doposud neměli zkušenosti. Masák s Hubáčkem v jistém ohledu i počítali s tím, že postupem času budou mladší kolegy zvat k projektům, jejich schopnosti proto Masák testoval na jednotlivých cvičeních.

V SIALu se na přelomu 60. a 70. let prolínaly tři hlavní architektonické tendence. Jednak šlo o Hubáčkův technicismus a důraz na harmonii architektonického a technického aspektu. Na druhé straně stál Masákův náboj pro humanistickou architekturu zohledňující krajinu, uživatele, ale také výtvarnou hodnotu. V neposlední řadě tu byla složka Školky, která se silně obracela k západním trendům. Všechny tyto segmenty architektonických projevů vedle sebe působily a navzájem se obohacovaly. Konec 60. let však s sebou přinesl změnu, která se promítla napříč Československem. Vpádem vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 se uvolněná nálada, a to jak ve společnosti, tak i v kultuře a umění, proměnila v nástup zpřísnění politického aparátu a příchod tzv. normalizace. Politická změna se rychle promítla v libereckém prostředí, kdy v roce 1969 musel odstoupit z funkce předsedy Národního výboru reformně smýšlející Jiří Moulis. Jeho odchodem ztratil SIAL politickou podporu, díky níž mohl pracovat na odvažnějších zakázkách. Nejen odchod Moulise však zkomplikoval činnost SIALu. Všichni architekti v čele s Karlem Hubáčkem podepsali tzv. *Výzvu spoluobčanům!*⁶⁰ Miroslav Masák působil také ve Svazu českých architektů, ten však v roce 1971 zaniknul a moci se uchopil svaz nový. To pro SIAL znamenalo nejen kompletní přerušení publikování o jeho pracích, a to jak v odborném, tak i veřejném tisku, ale i zrušení kolektivu 1. ledna 1972. „*Nový politický režim, posvěcený Moskvou, se totiž rozhodl, že v architektonickém projektování nebude tolerovat žádné výjimky ze systému státních projektových ústavů*“.⁶¹

Již v roce 1971 započal Karel Hubáček boj o zachování organizační i finanční autonomie jeho ateliéru ve Stavoprojektu. Pravidelně posílal žádosti a prosby na ministerstvo pro techniky a investiční rozvoj i prezidentu Ludvíku Svobodovi.⁶² Záchranou pro Hubáčkův ateliér bývalých členů SIALu se stala technologická složka jejich práce, díky které si po čase Hubáčkovy neústupného snažení o záchranu vysloužili přízvisko experimentálního ateliéru a určitou autonomii vůči Stavoprojektu.⁶³

Liberečtí architekti, kteří nejprve pracovali pod vedením Karla Hubáčka a časem si založili samostatný kolektiv s politickou podporou, se zasloužili nejen o architektonickou proměnu Liberecka, ale i o proměnu soudobé architektury. Pro konkurenční pražské ateliéry představoval kolektiv, sídlící na periferii republiky, architektonickou protiváhu, která byla stejně hodnotná. S růstem popularity libereckých

⁶⁰ ŠVÁCHA, Rostislav, Sial a Školka Sial, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 84–105, s. 97.

⁶¹ Ibidem.

⁶² ŠVÁCHA, Rostislav, Ještěd, *Karel Hubáček*, Praha 1996, s. 23–24, s. 24.

⁶³ ŠVÁCHA, Rostislav, Sial a Školka Sial, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 84–105, s. 97.

architektů, v průběhu uvolněné nálady 60. let, rostl i počet zakázek, na kterých předváděli své svérázné postoje. O SIALu i o jeho Školce se psalo nejen v domácím, ale i zahraničním prostředí. Pro Liberec představovali záchranu i naději na navrácení slávy, kterou ztratil, a architektonického městského obrazu.

5 Dobový kontext objednávky

5.1 Liberecké územní plánování a otázka tzv. dolního centra

Město Liberec je jedním z významných severočeských měst. Architektonické rozložení města je do velké míry udáváno přírodním a krajinným rámcem v Žitavské kotlině, kterou obepínají Jizerské hory a Ještědsko-kozákovský hřeben. Zvlněný terén přinášel určité komplikace při snaze dosáhnout výsledku sjednoceného městského prostředí. Nebyl to však jediný faktor, který brzdil architektonicko-urbanistický rozvoj města v první polovině 20. století. Liberec byl historicky vždy silně německým městem. Vliv německého obyvatelstva se prohloubil, když se v roce 1938 stal Liberec hlavním městem říšské župy Sudety.⁶⁴ Politická nadvláda tak umožnila německé liberecké obci rozhodovat i o územním plánování, které se neslo na vlně silných asanací a řešení dopravní otázky. Avšak i tyto pokusy ze strany německých politiků nedošly ke své finální realizaci, vzhledem k následnému průběhu 2. světové války a tím odklonění finančního toku. Jediné, co se podařilo zrealizovat byla dlouhodobá myšlenka vzniku *Velkého Liberce* v roce 1939 a také výstavba menšího kusu dálnice.⁶⁵

Samotná válka zasáhla město spíše okrajově, co se ale naopak silně ovlivnilo poválečný vývoj Liberce bylo odsunutí německého obyvatelstva a příchod nových obyvatel. „[...] odsunem Němců nenastalo u nás vzduchoprázdno. Ani ne za rok, hemží se toto pohraničí statisíci dělných českých rukou a mozků“.⁶⁶ Nedlouho po ukončení války v roce 1947 byla vypsána nová soutěž na územní plán, pro kterou byli osloveni Antonín Engel, Svatopluk Technik a výherce Alois Mikuškovic.⁶⁷ Mikuškovic bohužel v roce 1952 zemřel a jeho projekt se pozastavil. Vzhledem k této nečekané události se úkolu zhostil domácí Svatopluk Technik, který vypracoval nový návrh v roce 1954.⁶⁸ Technikův plán přestavby Liberce na moderní metropoli severu přispěl převážně k šikovnímu odklonění dopravy od centra, ve kterém měla nyní převažovat pěší zóna, a to hlavně v místě dolního centra.⁶⁹

⁶⁴ KAŠPAR, Roman, Součástí říše, Liberec 1938–1945, in: KAŠPAR, Roman (ed.), *Kniha o Liberci*, Liberec 1996, s. 361–381, s. 362.

⁶⁵ Ibidem, s. 369.

⁶⁶ PRAŽÁK, Albert, Úvahy ze včerejška i dneska, *Stráž severu* II, č. 176, 4. 8. 1946, s. 1.

⁶⁷ ZEMAN, Jaroslav, „*Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!*“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII/I*, Liberec 2021, s. 36–97, s. 43.

⁶⁸ Ibidem, 52.

⁶⁹ ZEMAN, Jaroslav, „*Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!*“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 52–54.

Oblast libereckého dolního centra patřila vždy ke komplikovaným otázkám územního plánování Liberce. Byť se jednalo o silně frekventované místo, ve kterém se spojovaly obchodní, společenské a kulturní sféry, zůstalo po dlouho dobu architektonicky nahodilé a nesjednocené. Přízvisko „dolní“ získalo pro svojí geograficky nižší polohou jihovýchodně pod tzv. horním centrem, které se nachází cca o 20 m n. m. výše. Nejnižší místo dolního centra, tzv. Soukenné (dříve Gottwaldovo) náměstí, se stalo nejvíce frekventovaným bodem, a to jak z hlediska dopravní smyčky, tak také i z hlediska poskytování služeb. Jihovýchodně je Soukenné náměstí napojeno třídou na železniční nádraží, které se podobně jako horní centrum, se středem v náměstí Dr. Edvarda Beneše, nachází geograficky mnohem výše. Z toho plynou závěry, že dolní centrum bylo určováno spíše přírodním charakterem rozložení Liberce než schopnými architekty a inženýry, kteří se ho snažili uchopit již roku 1913.⁷⁰

5.2 Studie dolního centra 1961

Již od konce 50. let se liberecký Stavoprojekt zabýval projektem přestavby a revitalizace dolního centra, především v prostranství Soukenného náměstí. O první pokus podrobné studie dolního centra se pokusili Karel Hubáček a Jiří Svoboda v letech 1959–1961.⁷¹ Návrh kriticky reagoval na dvě předchozí studie, od Mikuškovice a Technika. Na počátku 70. let byla studie Hubáčka a Svobody označena za studii, která se svojí koncepcí blíží k ideji „zeleného města“ a částečně čerpá inspiraci z Mikuškovice návrhu.⁷² Později však Miroslav Masák upřesnil, že jak Hubáček, tak i Svoboda se inspirovali soudobými populárními projekty skandinávských měst, konkrétně finskými Tapioly: „Rozvolnění staveb definujících centrum, jejich harmonie s vše pronikajícím a svírajícím přírodním rámcem, se zdály být na Liberec přímo šité“.⁷³ Podobný inspirační koncept prostoru, do kterého zasahuje přírodní rámec byl v podobné době také využit v případě brněnského sídliště Lesná (1961–1968) od Viktora Rudiše a Františka Zounka.⁷⁴

⁷⁰ VAŽURA, Petr, *Studie „Střed města“ a její místo ve vývoji kontextu názoru na problematiku městského centra v Liberci*, nepublikovaný rukopis, Liberec 1972–1973, s. 13.

⁷¹ ZEMAN, Jaroslav, „Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 59.

⁷² VAŽURA, Petr, *Studie „Střed města“ a její místo ve vývoji kontextu názoru na problematiku městského centra v Liberci*, nepublikovaný rukopis, Liberec 1972–1973, s. 35.

⁷³ MASÁK, Miroslav, Vývoj pojetí prostoru Soukenného náměstí, *Liberec. Ročenka liberecké architektury*, Liberec 2007, s. 54–55.

⁷⁴ HANÁČKOVÁ, Marcela, Dolní centrum Liberce v podání ateliéru Sial. Tři přístupy při projektování center měst, *Architektúra & Urbanismus XLV*, č. 3–4, 2011, s. 200–219, s. 204.

Hubáček netrval na uzavřeném prostoru, ale naopak Soukenné náměstí komponoval jako jedno volné náměstí, které mělo být po svém obvodu vymezené budovami a na východě zeleným svahem vrchu Perštýna. Ve vnitřním prostoru náměstí se pak měly rozvíjet kompozice z horizontálních objektů kulturního domu, kina a obchodního domu a věžových domů administrativy a bydlení.⁷⁵

Kritická situace dolního centra si vyžádala vypsaní soutěže v roce 1961, jejímž epicentrem se stala výstavba kulturního, a především obchodního domu v prostoru Soukenného náměstí. Soutěže se zúčastnilo sedm vyzvaných kolektivů z celého Československa pod vedením Karla Hubáčka (Liberec), Eduarda Adamíry (Liberec), Svatopluka Technika (Liberec), Jána Stellera (Bratislava), Jaroslava Kándla (Praha), Miloslava Matašovského (Praha) a Jana Jarolíma (Praha).⁷⁶

Vítězným projektem se stal návrh Adamírova kolektivu, na kterém se s ním dále spolupracovali Jaromír Vacek, Vladimír Syrovátka, Jiří Hubka a Josef Patrný. [Obr. 1] Návrh byl na prvním místě oceněn především pro správné diferencování dopravní sítě města na městskou, obslužní a pěší. Dopravní řešení bylo obohaceno také o rozšíření libereckého okruhu a dopravní dostupnosti železniční stanice. Koncipovaný prostor centra byl vyvážený, a to jak ve vnitřních, tak i ve vnějších prostorách. Kombinoval souvislou zeleň s ustupující zástavbou, od nižších staveb v údolí, po výškové budovy zasazené do okolních svahů.⁷⁷ Obchodní dům byl koncipován společně s domem kulturním jako dvě totožné, navzájem propojené, kvádrové bloky.⁷⁸ [Obr. 2]

Druhé místo získal projekt bratislavského kolektivu Steller-Bárta. [Obr. 3] Podobně jako vítězný návrh byla aplikována obdobná urbanistická kompozice, nicméně neřešil umístění veřejné zeleně a jejich návrh postrádal propracovanost detailů. Budova obchodního domu měla být postavena na čtvercovém půdorysu s plochou fasádou a odlehčeným přízemím. [Obr. 4] Z provozního hlediska byl hodnocen jako uspokojivý, naopak kulturní centrum postrádalo provozní propracovanost.

Třetí cenu obdržela skupina Svatopluka Technika, Bohuslava Lisala a Oty Nykodýma. [Obr. 5] Těm bylo vytýkáno, že projekt neřešil celé území centrální oblasti, nesel nedostatky dopravní otázky, a to včetně parkovacích ploch. Obchodní dům, výrazově podobný projektu skupině Steller-Bárta, byl hodnocen podobně jako u druhého místa hodnocen bez větších připomínek, ale naopak kulturní dům „*trpěl přílišnou sevřeností půdorysu, což má nepříznivé provozní důsledky*“.⁷⁹ [Obr. 6]

Ze soutěže z roku 1961 vyplynulo několik faktorů. Na základě většiny návrhů se zdálo, že nejvhodnějším místem pro umístění obchodního domu byla hranice ulice

⁷⁵ VAŘURA, Petr, *Studie „Střed města“ a její místo ve vývoji kontextu názoru na problematiku městského centra v Liberci*, nepublikovaný rukopis, Liberec 1972–1973, s. 36.

⁷⁶ Ibidem, s. 37.

⁷⁷ KRÍSE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 367.

⁷⁸ Ibidem, s. 364.

⁷⁹ KRÍSE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 364.

Náchodská, na kterou budova naléhala svojí jihovýchodní částí. Tato strana se jevila jako nejvíce přístupná pro zásobování a pro možnost parkování. Vstupy do nákupního centra měly vést ze Soukenného náměstí, z ulice Jánská a Švédská. Jako nejvhodnější koncepce stavby se stala třípodlažní budova, které ustupovalo poslední podlaží, a která se rozprostírala na přibližně čtvercovém půdorysu. Doporučenou se stala železobetonová konstrukce s využitím kombinace plných a skleněných stěn. V urbanistickém řešení měla být zvažena možnost doplnit obchodní dům v přímé blízkosti pasáží, nebo obchodní ulicí, která by zintenzivnila prodejní život nového centra. „*Konečně je nutno upozornit, že v další projekční práci je třeba vedle otázek provozně dispozičních, technických a výtvarně architektonických sledovat pokud možno nejvyšší hospodárnost, jak prostorovou a objemovou, tak také i pokud jde o hospodárnost v investičních nákladech, jejichž vynaložení musí být podloženo maximální využitelností*“.⁸⁰

Výsledek, který soutěž z roku 1961 přinesla, byl ten, že prvně upřednostňovaný pokyn k výstavbě obchodního a kulturního domu, ustoupil řešení komplikovaného dopravního aspektu, který byl, podobně jako nutnost vystavit kulturně-obchodní střediska, v podobně kritickém stavu.

5.3 Mezinárodní sympozium 1966

Hledání výrazu nového městského centra však neskončilo soutěží z roku 1961. Další etapou, která silně ovlivnila nejen pohled na dolní centrum, ale i jeho budoucí realizace, bylo konání *Mezinárodní pracovní sympozium mladých architektů a výtvarných umělců o využití volného času mládeže*. To se uskutečnilo od 23. května do 11. června roku 1966 za pomoci libereckého národního výboru společně se svazem architektů Československé socialistické republiky a svazem československých výtvarných umělců.⁸¹ Účastnilo se ho dohromady osm tvůrčích týmů složených ze sociologů, výtvarných umělců, architektů i psychologů. Tato událost byla na svoji dobu velice ojedinělá. Fenomenální se mohlo liberecké sympozium jevit i z hlediska lokace. Pořádat mezinárodní shromáždění odborníků z nejrůznějších vědních disciplín v okresním městě, a nikoliv v centrech, jako byla např. Praha či Brno, jen vypovídá o silném významu tohoto města

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní pracovní sympozium mladých architektů výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966, s. 3.

v období 60. let.⁸² Široký zájem o dokumentaci, a to jak v místním,⁸³ odborném⁸⁴ i zahraničním⁸⁵ tisku jen umocnila význam této události.

Jedním z hlavních bodů konání se stala snaha vyřešit otázku životní stylu. Nové tendence, které se obecně objevovaly napříč Evropou s příchodem konzumní společnosti, daly sympoziu za úkol vytvořit celistvé schéma, které by odpovídalo novému životu v druhé polovině 20. století. S novou společenskou situací, se kterou domácí politici a humanitní vědci nedokázali úspěšně pracovat, si mělo poradit osm skupin z Anglie, Francie, Polska, z Československa pak z Prahy, Ostravy, Ústí nad Labem a dvě skupiny z Liberce.⁸⁶ Ty se dohromady pokoušely najít novou vizi volného času a aplikovat myšlenkové koncepce na architektonické zadání studie libereckého dolního centra. Právě prostor dolního centra se jevil jako ten nejvhodnější, vzhledem k jeho značně frekventovanému, ale i těžkopádnému charakteru s vizí, že by výsledky symposia mohly značně napomoci při řešení územního plánu města.

Z architektonického hlediska se uplatnily dvě základní tendence. První respektovala původní zástavbu, druhá preferovala radikální asanaci celého prostoru. Jiří Hrůza podotýká, že bylo zajímavé pozorovat především jednotlivá architektonicko-urbanistická řešení, ve kterých se objevovaly myšlenky, „*které se blížily představě jakéhosi zábavného parku, tak i koncepce, které připomínaly úvahy klasických sociálních utopistů o prostředí, které by mělo sloužit k rozvíjení jednotlivých lidských ctností*“.⁸⁷

Porota na závěr udělila pět míst, která byla odměněna cestovními stipendii, přičemž jako ten nejlépe zdařilý vyhodnotila porota návrh Masákova kolektivu 8, do kterého dále patřili Otakar Binar (architekt), Stanislav Hanzík (sochař), Václav Pospíšil (malíř) a Vladimír Beran (psycholog). Vítězný projekt zaujal především použitím úměrných architektonických prostředků. Úměrných nejen z hlediska ekonomických prostředků města, ale funkce daného areálu.⁸⁸ Údolní prostor v povodí řeky Nisy byl

⁸² LANDA, Filip, *Socialistický Liberec a technokraticky pojatý střed 1945–1990*, in: UMLAUF, Václav (ed.), *Střed Liberce v proměnách staletí*, Liberec 2011, s. 109.

⁸³ JP, *O liberecké sympoziu zájem v zahraničí*, *Vpřed VII (XIV)*, 7. 6. 1966, s. 1.

⁸⁴ HRŮZA, Jiří, *Úvaha nad projekty libereckého symposia*, *Československý architekt XII*, č. 15–16, 1966, s. 1, 4–5.

⁸⁵ *Interbuild IX*, London 1966.; *SAGD II*, 1967, č. 2.

⁸⁶ LANDA, Filip, *Socialistický Liberec a technokraticky pojatý střed 1945–1990*, in: UMLAUF, Václav (ed.), *Střed Liberce v proměnách staletí*, Liberec 2011, s. 108.

⁸⁷ HRŮZA, Jiří, *Úvaha nad projekty libereckého symposia*, *Československý architekt XII*, č. 15–16, 1966, s. 1, 4–5, s. 1.

⁸⁸ ZEMAN, Jaroslav, „*Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!*“ *Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce*, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 64.

ponechán volný, naopak prostor podél Pražské ulice byl plasticky členěn a logicky tak vytvářel vstup do areálu centra.

Při řešení úkolu si totiž skupina vytyčila tři problematické pilíře, okolo kterých se rozhodla stavět svoji studii. Prvním z nich byla rozlehlost a atraktivita zadaného prostoru dolního centra. Ve své eseji zdůrazňují, že se chtěli vyvarovat ztrátě umírněnosti a měřítka, a naopak se zaměřit na koncepci centra úsporným a prostorným způsobem. Druhým faktorem bylo samotné epicentrum sympozia – otázka volného času. Masákův tým využil své znalosti domácího prostředí, a to jak z hlediska již existující liberecké zástavby, ale také i života libereckých občanů. Jejich cílovou skupinou se staly osoby, které svůj volný čas konzumovaly spíše pasivně. Proto se rozhodli koncipovat funkce nových budov, a to především v prostoru Pražské ulice, jako „náborů“, které by nalákaly nové návštěvníky k novému způsobu trávení volného času. Posledním bodem kritiky, byla volnost, kterou symposium poskytovalo při zpracování jednotlivých úkolů. Ta, podle Masáka, „*mohla vést k tomu, že se podlehlo lákavé architektonické úloze a ztratila se kromě měřítka i atmosféra, kterou město má*“.⁸⁹ Finálním produktem se stala obnova „pocitu města“, která již opouštěla od zaběhnutých funkcionalistických schémat v urbanismu, které sice od počátku století přinesly efektivní hygienickou a dopravní organizaci, standartu bydlení i městského prostředí, ale kterým, podle Masákových slov: „*chyběl městský charakter, rozmanitost a zabydlenost*“.⁹⁰

Druhé místo bylo uděleno francouzskému týmu 2 (sochař Jean-Pierre Malausséna a architekti Jean-Paul Dumas a Claude Henri-Rousseau). Jejich přínos do sympozia byl vysoce hodnocen za jejich výtvarné a sociologicky propracované zpracování. Jejich návrh správně počítal s odpovídající koncentrací obyvatelstva v prostoru dolního centra a velmi šikovně využíval hmoty k dotvoření terénu, avšak jejich projekt se řadí mezi ty „*ideálně*“ řešené, než aby konkrétně odpověděli na danou situaci ve městě.⁹¹

Třetí místo obsadil britský kolektiv 1 (sochařka a sklářka Barbara de Orfé, architekt David Porter, malíř Christopher Richardson a průmyslový designér Michael Patrick Jones). Britové se naopak vydali cestou záchrany a opravy historických objektů, které měly sloužit jako „klubovny“ a celý prostor dolního centra pak měl připomínat jedno „*velké hřiště*“. Kolektiv svůj projekt vyjádřili heslem „*Lepší stará architektura, která slouží, než nová a špatná*“.⁹²

Projekt polské skupiny 3 (architekt Zdzisław Hriniak, architekt, malíř a teoretik Lech Kazimierz Kłosiewicz, sochař Rajmund Gruszczyński, urbanista Boleslaw Król a

⁸⁹ PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní pracovní symposium mladých architektů výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966, s. 44.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ HRŮZA, Jiří, Úvaha nad projekty libereckého sympozia, *Československý architekt* XII, č. 15–16, 1966, s. 1, 4–5, s. 4.

⁹² aV, Hledání ztraceného času, *Domov* CIII, č. 4, 1967, s. 38.

sociolog Marek Piłkiewicz) se pro svoji důkladně propracovanou a zevrubnou analýzu sociologických modelů vyskytujících se v prostoru centra umístil na 4. místě. Obsáhlý sociologický rozbor se projevil v architektonickém řešení jako silně racionální, které situovalo těžkopádné objemy do prostoru údolí, a tudíž nedošlo k souladu okolního terénu, jako tomu bylo např. v případě projektu Masákovy skupiny 7.

Tyto oceněné skupiny doplňovaly také vysoce hodnocené návrhy pražského týmu 4 (architekt Milan Rejchl, architekt Jan Zelený, sochař Jan Koblasa a filolog Miroslav Hruška), ostravské skupiny č. 5 (architekti Vlastimil Bichler, Jan Palkovský, Renata Vágnerová a malíř Eduard Ovčáček) a ústeckého kolektivu 6 (architekti Mířa Hejduk a Milan Míšek, sociolog Miroslav Gottlieb a sochař Vladimír Preclík). Třebaže také přinesly řadu zajímavých podnětů, byla jim vytýkána příliš bohatá a náročná škála architektonických a výtvarných prostředků, vytvářející spíše dojem výstavního areálu, a nikoliv středu města.⁹³

I přesto, že symposium nepřineslo konkrétní řešení, udalo jednoznačně směr úvah o budoucí podobě dolního centra. Došlo k jasnému odmítnutí přežívajících funkcionalistických metod v urbanismu, a naopak byla uvolněna cesta novým přístupům, které se tehdy v zahraničí vyskytovaly.

5.4 Obchodní dům Textil 1967

Jediným projektem libereckého obchodního domu, který nebyl plánován v rámci územního plánu, byl návrh z roku 1967.⁹⁴ [Obr. 10, 11] Příímým investorem se stal podnik Textil Liberec, který oslovil Karla Hubáčka k jeho zpracování.⁹⁵ Po nezrealizovaném plánu z roku 1961 Liberci ubývalo maloobchodních prodejen a k narůstajícímu počtu obyvatel byla výstavba obchodního centra víc než nutná. Potencionální růst obchodního obratu byl jeden z důvodů podniku Textil, proč nové středisko postavit a tím zajistit kvalitnější ekonomické i obchodní podmínky.⁹⁶ Karel Hubáček koncipoval obchodní dům jako strukturu čtvercovitých a hranolovitých ploch, které ze sebe vystupovaly, nebo naopak ustupovaly. Obchodní dům Textil měl stát na půdorysu nepravidelného geometrického tvaru, ze kterého vybíhaly, či ustupovaly pravoúhlé komponenty. [Obr. 12, 13] Mělo tři nadzemní a jedno podzemní podlaží. Z modelu i nákrese je patrné, že celý komplex byl svým způsobem rozdělen do tří částí, ve kterých se nacházely

⁹³ ZEMAN, Jaroslav, „*Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!*“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXI*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 67.

⁹⁴ MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury III*, 2007, s. 58–65, s. 58–59.

⁹⁵ SOKA Liberec, ONV Liberec, Projektový úkol obchodního domu v Liberci, inv. č. 812–815, kt. 2318.

⁹⁶ *Ibidem*.

jednotlivé prodejny. Ty se nesly na vlnách silných pravoúhlých mas, které na sebe nasedaly, přiléhaly, nebo ze sebe vyrůstaly do výšky, či šířky. V Hubáčkově projektu je zjevný geometrický akcent, pomyslné rozčlenění do tří prodejních soustav s dominantnější částí směřující do Soukenného náměstí a dvěma menšími směrem k toku Nisy. K jeho realizaci však nedošlo. Město Liberec v této době také zároveň hodnotilo závěry z mezinárodního sympozia a inklinovalo k odlišnému pojetí.⁹⁷

5.5 Studie Miroslava Masáka z roku 1968 a studie Školky z roku 1970

V roce 1968, v období, kdy libereckým prostředím proudila jistá politická uvolněnost, zadal Útvar hlavního architekta projekčním týmům další urbanistickou studii, primárně zaměřenou na dolní centrum. Soutěže se zúčastnily dohromady čtyři liberecké skupiny pod vedením Eduarda Adamíry, Vladimíra Syrovátka, skupina tvořená Jiřím Hubkou, Josefem Patrným, Miroslavem Netoličkou a skupina Miroslava Masáka.⁹⁸ Ačkoli vytvořené návrhy nesly řadu společných prvků, se zadaným úkolem se nejlépe vypořádal Miroslav Masák. Ten měl oproti ostatním kolegům výhodu, protože mohl navázat na studii prezentovanou na libereckém sympoziu, čímž získal značný náskok.

Miroslav Masák představil svoji studii dolního centra jako bohatě tvarovaný prostor, který vyplňovaly objekty na převážně polygonálních půdorysech. [Obr. 14, 15] Nový uzemní plán se zdál být cíleně harmonicky koncipovaný a Masák u něj nezapomínal na ostatní hlediska z humanitních věd. Ve své bližší charakteristice použil silně organicistní terminologii: „mezi „břehy“ polygonálních budov mělo proudit „řečiště“ hlavního toku pasantů, z něhož se větvy „zálivy“ jejich různých pochůzek a procházek“.⁹⁹ Na rozdíl od skupinového projektu ze sympozia 1966 nebyla koncepce tolik vázaná na tendence brutalismu, ale nesla se na nové vlně strukturalismu.¹⁰⁰ Tentokrát se Masák rozhodl pro více organicko-skulpturální přístup, který by metaforicky připomínal proud vodního toku, ale podle teoretika architektury Vítězslava Procházky se autor

⁹⁷ MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury* III, 2007, s. 58–65, s. 58–59.

⁹⁸ ZEMAN, Jaroslav, „Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy* XXI, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 67.

⁹⁹ MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury* III, 2007, s. 58–65, s. 41.

¹⁰⁰ HANÁČKOVÁ, Marcela, Dolní centrum Liberce v podání ateliéru Sial. Tři přístupy při projektování center měst, *Architektúra & Urbanismus* XLV/III–IV, 2011, s. 200–219, s. 204.

spíše pokoušel o „představu plastického formování městské hmoty“.¹⁰¹ Znovu se projevil antifunkcionalistický přístup k urbanistickému plánování, který Masák popsal jako „šťastný nepořádek osobitých příležitostí“.¹⁰² Plastické a měkké tvarování městského prostoru toho mělo dosáhnout. Co se týká obecně řešené otázky dopravního rámce, ten byl vykázán na samý okraj centra, tak aby do jeho středu vůbec nezasahovala.

V návrhu se také rodí koncepce budoucího obchodního domu Ještěd. Podobně jako jiné z budov, bylo středisko vytvářeno na mnohoúhelném půdorysu. Tato prvotní koncepce se od finální lišila tím, že byla tvořena mnohem hustším srústem hexagonálních hmot, jejichž tvar bychom mohli přirovnat buďto k „včelím plástvím“, nebo „chemické krystalové mřížce“. Co však obchodnímu domu zůstalo z prvotní koncepce byl jeho prostorové zasazení, polyfunkční a skulpturální charakter.

K ukotvení pojetí střediska došlo mezi lety 1968–1970. To je patrné vzhledem k územním podkladům, který poskytl Miroslav Masák členům Školky v rámci jejich „cvičení“ na studii dolního centra.¹⁰³ [Obr. 16] Masák musel mít hotové plány také z důvodu plánovaného zahájení realizace jeho městského plánu. Kolektiv Školky sice respektoval původní Masákovu koncepci, měl však jisté výhrady k dopravnímu řešení, pravoúhlým srostlicím zástavby a podle nich „romantickému“ přístupu k zadání.¹⁰⁴ Ve své cvičné studii počítali se silnou asanací, kromě některých „vzácných budov“ jako Palác Nisa a Dunaj, Anenský dvůr a nový obchodní dům Ještěd, které, podle Školky, vytvářely centrální charakter.¹⁰⁵ Nový prostor měl pak být koncipován jako místo sdružující řadu polyfunkčních budov, s vidinou vytvoření moderního a živého centra. Školka se stylově silně obracela k jejich oblíbenému mašínismu, který vedl koncepci dolního centra k přirovnání k „ocelovému městu“.¹⁰⁶ Celá studie byla, ve šlépějích Miroslava Masáka, doplněna o teoreticky dobře zpracovanou studii Petra Vaďury.¹⁰⁷ Ten patřil mezi významné členy SIALu, který propojoval architektonické navrhování s teoretickou reflexí. Vaďurova studie obsahovala důkladný uměleckohistorický náhled do

¹⁰¹ PROCHÁZKA, Vítězslav, Úsilí libereckých architektů o zlidštění architektury, *Architektura ČSSR* XXVII, Č. 8, 1968, s. 483–499, s. 495.

¹⁰² ŠVÁCHA, Rostislav, Stavoprojekt Liberec, 1959–1968, *Miroslav Masák*, Řevnice 2021, s. 25–43, s. 42.

¹⁰³ LANDA, Filip, Socialistický Liberec a technokraticky pojatý střed 1945–1990, in: UMLAUF, Václav (ed.), *Střed Liberec v proměnách staletí*, Liberec 2011, s. 101–134, s. 110.

¹⁰⁴ SOKA Liberec, Studie přestavby části centra v Liberci, Sial, ing. arch. M. Masák, inv. č. 436, č. kat., 584.

¹⁰⁵ Ibidem.

¹⁰⁶ HÁJKOVÁ, Ludmila, ŠVÁCHA, Rostislav, Kde budeme žít zítra, in: HAVRÁNEK, Vít (ed.): *Akce, slovo, pohyb, prostor: Experimenty v umění 60. let*. Praha 1999, s. 130–131.; MASÁK, Miroslav (ed.), *Mašínisti*, Praha 1996, s. 83–85.

¹⁰⁷ VAĐURA, Petr, *Studie „Střed města“ a její místo ve vývoji kontextu názoru na problematiku městského centra v Liberci*, nepublikovaný rukopis, Liberec 1972–1973.

problematiky dolního centra a jeho architektonického uchopení i popis jednotlivých etap výstavby návrhu členů Školky.

Přestože mladí architekti nechali ve svém návrhu obchodní dům netknutý, přiměli autora domu Miroslava Masáka k budoucí spolupráci. Při jeho realizaci se někteří z nich významně zasloužili především o podoby interiérů či designových doplňků.

Miroslav Masák koncipoval obchodní dům Ještěd (1968–1979) jako geometrickou hmotu skládanou z mnohoúhelných tvarů. Základem se stala jednoduchá konstrukční síť na sebe přiléhajících čtverců, obdélníků a mnohoúhelníků. [Obr. 24] Slučováním a vrstvením tohoto konstrukčního obrazce pak vznikala velmi složitá struktura celého komplexu. „Čtvercový systém [byl] určen nosným konstrukcím a měkčí pětiúhelníková a šestiúhelníková síť tvaruje vnitřní a vnější stěny“.¹⁰⁸ Tuto geometrickou síť, jak autor sám konstatoval, převzal z konceptu izraelského pavilonu Arieha Sharona pro výstavu Expo 67 v Montrealu.¹⁰⁹ Geometrické pojetí bylo umocněno rozdělením obchodního domu do tří samostatných budov, které byly navzájem propojeny pasáží, terasami, rampami a schodišti. Tím byla hmota střediska tvarována do mnohoúhelných forem, které vystupovaly a ustupovaly do výšky i šířky. Koncept, kterého chtěl autor docílit, byl sestavit středisko jako jedno „velké kryté tržiště“.¹¹⁰ Systém krytých i odhalených ploch vytvářel pocit „přehledného labyrintu“, který Masák znal od Holanďana Aldo van Eycka, člena tzv. Teamu 10.¹¹¹ Toto architektonické seskupení, utvořené v roce 1953 na Mezinárodním kongresu moderní architektury (CIAM), mělo velký vliv na poválečný rozvoj urbanismu a architektonického brutalismu a strukturalismu.¹¹² Právě ze strukturalistní architektury Masák čerpal nejvíce. O těchto přístupech podávaly svědectví soudobé architektonické časopisy a to několikrát.¹¹³ Prostřednictvím článků se mohl Masák informovat o zahraničních architektonických trendech, které se následně promítly do konceptu nákupního střediska.

60. léta v Liberci přinesla množství přístupů a návrhů k uchopení problematického dolního centra a podob nových libereckých obchodních domů. Postupem času se o prostoru dolního centra začalo přemýšlet z více soudobých architektonických hledisek, a ne pouze skrze tradiční funkcionalistické koncepce. Otevření těchto dveří nepochybně napomohlo uskutečnění mezinárodního symposia, které během několika

¹⁰⁸ MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury III*, 2007, s. 58–65, s. 58–59.

¹⁰⁹ HANÁČKOVÁ, Marcela, Dolní centrum Liberce, symposium o volném času a obchodní středisko Ještěd, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 74–83, s. 79.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury III*, 2007, s. 58–65, s. 58–59.

¹¹² VIOLEAU, Jean-Louis, Team 10 and structuralism: analogies and discrepancies, in: RISSELADA, Max, VAN DER HEUVEL, Dirk (ed.), *Team 10, 1953–81: In Search of a Utopia of the Present*, Rotterdam 2005, s. 280–285.

¹¹³ HON, Milan, Team 10, *Československý architekt XIII*, č. 1–2, s. 6–7.; *Architektura na Expo 67, Československý architekt XIII*, č. 19–20, 1967, s. 1, 4–5.

týdnů seskupilo odborníky z různých koutů světa. V návaznosti na řadu kulturních událostí, které se v Liberci konaly paralelně, jen vyvolalo větší zájem městské správy o investigaci v architektonických otázkách města. Jedna z posledních urbanistických soutěží 60. let vyvolala naději, že by k proměně dlouhodobě zanedbávaného dolního centra konečně mohlo dojít. Sled politických událostí po srpnové invazi vojsk Varšavské smlouvy přeplánovaly architektonický i kulturní vývoj Liberce. Reformně smýšlející předseda Národního výboru Jiří Moulis byl v roce 1969 odvolán z funkce. Pro SIAL to znamenalo ztrátu silné politické podpory z města a následný návrat členů s rozpracovanými projekty do původního Stavoprojektu. I přesto, že došlo k opuštění územního plánu Miroslava Masáka, a to především z důvodů neshod ohledně dopravních otázek, byla budova obchodního domu Ještěd realizována, a to jako jediná, která z původního plánu vycházela.

Příběh dolního centra je velice komplikovaný. Představuje místo, které nešlo architektonicky ani urbanisticky snadno uchopit, ať už pro historicko-geografické podmínky, tak i o ty politické. S komplikovaným charakterem si museli poradit nejen liberečtí, ale i zahraniční architekti a jejich koncepce přinesly velice zajímavé možnosti, jak tento prostor přetvořit. Přesto však otázka dolního centra zůstává dodnes nevyřešenou.

6 Architektonický popis obchodního domu Ještěd

6.1 Urbanistické zasazení

Pro výstavbu obchodního střediska Ještěd byl určen prostor dolního centra. [Obr. 17] Jak bylo již zmíněno, dolní centrum se jevílo jako nejvhodnější vzhledem k jeho obchodně-spoločenskému charakteru i architektonické roztržitosti. Novému středisku měla ustoupit historická zástavba, která se rozprostírala 200 m od nároží Soukenného náměstí směrem k toku Nisy. [Obr. 21] Zároveň se Masák také snažil o příznivou koexistenci s historickou zástavbou. Budovy jako Palác Nisa (1936), obchodní dům Baťa (1932) a Palác Dunaj (1928) představovaly tři architektonické dominanty Soukenného náměstí, na které mělo nové obchodní středisko navázat. [Obr. 18, 19, 20] Vidinou výstavby tak bylo vyplnění prostoru i částečné zkultivování a zpříjemnění místa novou a svěží polyfunkční budovou.¹¹⁴ V místě obchodního střediska se protínala jak dopravní, tak pěší cesta a do střediska byl i vhodný přístup z několika ulic, severně z Fügnerovy ulice a Soukenného náměstí a západně z ulice Jánská a 1. máje, a jihovýchodně z Náchodské a Blažkovy ulice. [Obr. 22]

Celý obchodní komplex byl rozdělen do tří samostatných budov, které byly označeny písmeny A, B a C, které byly navzájem propojeny. Budova A se nacházela na nároží Jánské ulice a Soukenného náměstí, jižně pak budova B, na kterou naléhalo parkoviště a příjezdová trasa pro zásobování, a budova C se nacházela nejjížněji v blízkosti toku řeky Nisy. Toto rozčlenění přispělo k efektivnějšímu řešení výškového profilu, protože terén, na kterém se mělo středisko rozpínat, se od Soukenného náměstí směrem k toku Nisy snižoval o necelé dva metry. Suterény se nacházely pouze v oblasti pod parkovacím prostorem a sloužily jako primární příjem a výdej zboží budov A a B. Příjezdová zásobovací cesta se stáčela severovýchodně kolem parkoviště a pokračovala pod jeho povrch, zatímco zásobování pro budovu C se nacházelo ve stejné úrovni a bylo vedeno přímo do budovy. Jakákoliv jiná výstavba pod povrchem nebyla možná vzhledem k výrazně vysoké hladině regulovaného toku tzv. Harcovského potoka na periférii obchodního domu a náměstí. [Obr. 23]

6.2 Exteriér

Obchodní středisko Ještěd bylo založeno na půdorysu opakovaného geometrického vzorce. Tento koncept měl za výsledek vytvoření složitě členitého objektu, který byl definován tvarovanými objemy s meziprostory různých výšek, zpřístupněnými

¹¹⁴ *Retro, Rok 1979*, TV, ČT24, 2013, Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/po-rady/10176269182-retro/213411000360035/>

terasami, rampami, otevřenými či chráněnými schodišti. Tato skulpturální členitost na sebe strhávala pozornost také svojí barevnou paletou tmavě hnědých ocelových plášťů a sytě oranžových keramických obkladů. V tvarovém i barevném kontrastu se pak nacházela čtveřice točitých schodišť, krytých skleněnými tvárnici, jejichž osou byl železobetonový odvětrávací komín na trojúhelníkovém základu. Skleněné tvárnice se v některých částech nacházely také na fasádách společně s oblými okny dvou velikostí.

Budova A byla určena k prodeji oděvů a obuvi. [Obr. 25] Nacházela se na rohu Jánské ulice a Soukenného náměstí, ze kterého vedl první vstup do střediska pasáží. Ta se nacházela pod výraznou vystupující částí směrem do náměstí a kterou bychom mohli nazvat hlavním průčelím budovy A. Tento segment budovy byl v přízemí doplněn o tři diagonálně postavené prosklené výkladní skříně. Zbytek vystupující hmoty, byl také odlišen využitím průsvitných skleněných tvární po obvodu vystupující části s párem nad sebou zasazených oken. Nalevo, z pohledu od náměstí, v úrovni spodního horizontu, navazovalo průčelí na další segment budovy A terasou. Nejvýchodnější část budovy A měla nižší výškový profil a z terasy vystupovala ve tvaru protáhlého šestiúhelníku. Část její severovýchodní fasády opět využívala skleněných tvární, které přesahovaly stěnu směřující do náměstí, a nad kterými se nacházel nápis „Ještěd“. Nejvýchodněji se nacházelo dvouramenné schodiště, které umožňovalo vstup na horní terasu. Ta obepínala zadní část šestiúhelního objektu a pokračovala směrem k budově B. Její střecha pak byla doplněna o dvě prosklené kopule. V celé části, která směřuje do Fügnerovy ulice převažovalo využití oranžových keramických obkladů, zatímco fasáda jdoucí od hlavního průčelí směrem do Jánské ulice naopak využívá ocelových obkladů *Atmofix*. Tato speciálně vyvinutá ocel měla schopnost po korozi zvýšit svoji odolnost a získat tak nahnědlé barvy. Nároží náměstí a Jánské ulice pak dominovalo postranní schodiště, které vedlo do až do 2. patra. Schodiště pomyslně obíhalo silný trojúhelníkový pilíř, který měl funkci větracího komínu. Kontrast vytvářelo nejen svým odlišným tvarováním, ale také dominantními skleněnými tvárnici a ponecháním holých betonových prvků. Ocelový plášť byl zakončen v Jánské ulici, kde budova znovu měla skleněnou fasádu, která mírně přesahovala do prostoru nad širokým schodištěm.

Budova B se nacházela mezi budovou A a C. [Obr. 26] Svou plochou se řadí k druhé největší ze tří budov. Vstup do komplexu byl umožněn z pasáže, která vedla od parkoviště směrem do Jánské ulice. Struktura části budovy B, hraničící s parkovací plochou, byla téměř identická s částí budovy A, která směřovala do Jánské ulice. Půdorys zde byl zrcadlově otočený a schodiště bylo tentokrát napojeno k nejvýchodnějším bodu budovy B. Na fasádě převažovaly ocelové pláty a na jižním okraji fasády se znovu využilo skleněných tvární, a to již od paty budovy. Budovu B s ostatními obchodními domy spojovala terasa v prvním patře, která zastřešovala pasáž pod ní. Před budovou B byl

postaven reklamní poutač Mirko Bauma, který byl později vyměněn za ocelovou konstrukci ještědského maskota.¹¹⁵ [Obr. 27]

Nejmenší a nejjižněji položenou budovou celého střediska byla budova C. [Obr. 27] Vstup byl umožněn z Jánské ulice, který pomyslně definoval hlavní průčelí budovy C. Přízemí ustupovalo zbytku podlaží do středu stavby, do které vedlo schodiště. Zbytek vystupující fasády byl opět obepnut ocelovým pláštěm a sérií oken. Jihozápadně se pak nacházelo poslední uzavřené schodiště, jež také poskytovalo vstup do budovy. Na opačné straně prodejny, směrem z parkovací zóny, se u budovy C nacházel příjem zboží, nad kterým ústila terasa ve dvouramenné schodiště, podobné tomu, které se nacházelo u budovy A směrem do Fügnerovy ulice. Z parkoviště byl umožněn přístup do komplexu poslední pasáží mezi budovou C a B.

6.3 Interiér

V symbióze s neobvykle pojatým exteriérem stály také podoby interiéru a jeho vybavení. Práce na interiérech byla přenechaná mladším architektům bývalé Školky. Jiří Suchomel se zasloužil o podobu stropů (1975), Václav Králíček o kompletní vizáž budovy C (1977), Mirko Baum, Michal Brix a Lidmila Švarcová pak o jednotlivé prodejny.¹¹⁶ V budově A se nacházely prodejny textilu. Přízemí bylo pasáží rozděleno na dvě části. V té, která se blížila Fügnerově ulici se nacházela prodejna oděvů a textilu, „snack bar“ s hernou, informace, butik a noční prodej. Část, která se nacházela blíže Jánské ulici, byla určena pro galanterii a prodej textilií a šperků. V patře se pak prostor, který byl v přízemí rozdělen pasáží, sjednotil do jedné velké prodejny textilu, na kterou naléhal prostor pro zaměstnance. Přístup do patra byl zajištěn eskalátory, či postranním schodištěm. Přes terasu byl umožněn přístup do cukrárny, které místní říkali tzv. „korálový bar“. [Obr. 29] Do něj vedlo točité schodiště, z přízemního „snack baru“. Přímo nad schodištěm se nacházela jedna ze skleněných střešních bání. Pokud po schodišti člověk stoupal nahoru, mohlo to v něm vyvolat dojem „stoupání do kosmického vozidla.“ Přízvisko „korálový“ dostal bar kvůli zavěšeným lustrům nad stoly, které spouštěly řetězce červených korálek až k podlaze. Korálové závěsy poté vytvářely velice intimní zákoutí v poměrně tmavém prostoru baru. V posledním patře sídlila administrativa, nebo se zde nacházel prostor určený pro módní přehlídky.

Prodejna B poskytovala zboží určené pro domácnost ve dvou poschodích. Celé přízemí bylo koncipováno jako jeden velký nákupní prostor drogerie a drobného zboží. Do 1. patra byl přístup buďto po eskalátorech, nebo po postranním schodišti. Zde byla koncepce prostoru totožná s prodejní plochou v přízemí. Nabízený sortiment se ale

¹¹⁵ ZEMAN, Jaroslav, „Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 74.

¹¹⁶ JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019, s. 9.

však v 1. patře vztahoval pouze na domácí potřeby jako např. kuchyňské či elektronické zboží. Na nákupní plochu jak v přízemí, tak i v patře, přiléhalo místo pro zaměstnance. Z prodejny vedl také vstup na terasu, která umožňovala vstupy do dalších budov, či rychlejší opuštění objektu po schodišti. Ve 2. poschodí byla prodejna nábytku, ze které se zákazník mohl dostat až do 3. patra, ve kterém sídlila poradenská služba bytového architekta, kterou prodejna poskytovala. [Obr. 30]

Prostory budovy C sloužily k prodeji potravin. Přízemí fungovalo jako tržnice s čerstvými produkty a jako rychlé občerstvení s pivnicí. V prvním poschodí byla poskytována samoobsluha a o patro výše se nacházel mléčný bar s cukrárnou a prodejem lahůdek. Design interiéru mléčného baru, který měl oproti korálkovému baru více otevřený prostor, se nesl na vlně geometrických tvarů. Jednotlivé stoly, jejichž desky byly ve tvaru spojených či samostatně stojících osmiúhelníků, byly odděleny napnutými textiliemi, které ve svém středu měly vykrojený kruh. [Obr. 31]

Přestože valná část interiérů vznikala v polovině 70. let, je v nich cítit silný přístup z 60. let. Mašinstické tendence Školky se zde mísily s křiklavými barvami geometrických těles. Například v prostor butiku se tyto tři sféry prolínaly natolik, že vytvářely dojem vesmírného modulu. [Obr. 32] Nejzajímavějším interiérovým prvkem se stala podoba trafiky, kterou Michal Brix koncipoval jako jednu velkou krabičku sirek. [Obr. 33]

6.4 Průběh stavby

Stavba byla zaštitěna, v podstatě jako všechny budovy obchodních domů na území Československa, ministerstvem vnitřního obchodu, jakožto ústředním investorem. Ministerstvo schválilo výstavbu obchodního střediska již v roce 1959, vzhledem k dlouhému procesu architektonicko-urbanizačních soutěží, došlo k zahájení výstavby 1. 4. 1970.¹¹⁷ [Obr. 34] Příímým investorem se stal podnik Textil Liberec, který však projekt financoval společně s dalšími devíti státními podniky: Oděvy Ústí nad Labem, Drobné zboží Liberec, Domácí potřeby Ústí nad Labem, Obuv Liberec, Nábytek Brno, Potraviny Ústí nad Labem, Restaurace Liberec, Drogerie Ústí nad Labem a Klenoty Praha.¹¹⁸ [Obr. 39] Podnik Textil Liberec, jakožto příímý investor, měl přispívat nejen největší finanční částkou, ale měl v kompetenci zabezpečení projektové dokumentace, dodržování harmonogramu a rozpočtu, organizaci veškerých jednání společně s informováním ostatních investorů o průběhu výstavby.¹¹⁹ Tato koncepce sdružených, avšak na sobě nezávislých podniků byla velice neobvyklá a lišila se od běžné výstavby pro

¹¹⁷ JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019, s. 9.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ SOKA Liberec, ONV Liberec, *Návrh smlouvy o sdružení k výstavbě a provozu obchodního domu v Liberci*, inv. č. 900, kt. 2509.

jeden uživatelský segment.¹²⁰ Obestavět se mělo 121 057 m³, s užitkovou plochou o 18 200 m² a prodejní plochou o 8 800 m². [Obr. 35, 36]

Administrativní změny přišly rok po zahájení stavby. Došlo ke zrušení projektové činnosti SIALu a projekt musel být předán libereckému Stavoprojektu, do kterého museli bývalí členové nastoupit zpět. Politické nepřízně však zapříčinily odchod mnoha schopných architektů i konstruktérů a tím Stavoprojekt postrádal zaměstnance.¹²¹ V kontextu realizace obchodního domu se Stavoprojekt zavázal k přijetí všech závazků související s předáním zakázky, včetně toho, že „v rámci svých možností pomůže ateliéru, vytvořeného z pracovníků SIALu, dalšími pracovníky ze svého kmenového stavu“.¹²² [Obr. 40] Nový projektant musel také s postupně získávanou projektovou dokumentací vypracovat nová smluvní ujednání, která by se stala finálními. „Z hlediska dalšího a plynulého postupu stavby lze předpokládat, že postupné předávání projektové dokumentace v termínech podle platných dodatků hospodářských smluv, nebude mít vliv na průběh stavby.“¹²³ [Obr. 41] Ke kompletnímu předání projektové dokumentace došlo až v březnu 1973.¹²⁴ [Obr. 42]

Z počátku se počítalo, že stavba obchodního domu proběhne v časovém rámci dvou let. Stanovené datum 31. března 1972 se však stalo nereálným. Stavba obchodního domu sice patřila mezi ty, které na ministerstvu vnitřního obchodu měly větší prioritu, přesto se vzhledem ke sledu událostí nedodržel ani termín realizace o dva roky později v roce 1974. Téměř po čtyřech letech od zahájení výstavby v dubnu 1974, zasedli investoři s projektanty ohledně kritického stavu stavby. Primárním důvodem stagnace výstavby byly neuzavřené smluvní podmínky se subdodavateli, kteří měli zajistit dodávky stavebních materiálů a techniky. Dále šlo také o nezpracované časové harmonogramy pro jednotlivé dodavatele, tím pádem se materiál neposílal včas anebo vůbec. Další překážkou se stal i nedostatek zaměstnanců, a to jak fyzicky na stavbě, tak i v samotném Stavoprojektu. Do té doby na stavbě pracovalo pouze pár desítek zaměstnanců. Vzhledem k časové prodlevě se dostavba obchodního domu znovu posunula o dva roky, na termín 31. prosince 1976, který byl však po několika týdnech vyhodnocen jako nenaplnitelný.¹²⁵ [Obr. 43] V kontrastu této problematiky pak místní tisk strojeně psal o výstavbě obchodního domu následujícím podáním: „Veřejnosti má být předána v roce 1974. Termínu dokončení se dá věřit, protože stavba tohoto obchodního centra byla ministerstvem vnitřního obchodu České socialistické republiky zařazena do seznamu

¹²⁰ *Retro, Rok 1979*, TV, ČT24, 2013, Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/po-rady/10176269182-retro/213411000360035/>

¹²¹ ŠVÁCHA, Rostislav, Školka SIAL, Karel Hubáček, Praha 1996, s. 32–34, s. 33.

¹²² SOkA Liberec, ONV Liberec, Situační zpráva o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci za IV. čtvrtletí 1971, inv. č. 812–815, kt. 2318.

¹²³ Ibidem.

¹²⁴ SOkA Liberec, MěstNV Liberec, Zápis z resortního kontrolního dne 20. 3. 1974, inv. č. 436, kt. 584.

¹²⁵ SOkA Liberec, MěstNV Liberec, Zápis z resortního kontrolního dne 30. 4. 1974, inv. č. 436, kt. 584.

*vybraných úkolů experimentování ve výstavbě dotované ze státního rozpočtu. Což je formulace zcela jasná“.*¹²⁶

Budovat obchodní dům pro deset samostatných podniků také velice zkomplikovalo průběh celé stavby. Podle Miroslava Masáka nebylo tyto obchodní organizace lehké uspokojit.¹²⁷ Každá požadovala samostatnou prodejní plochu, avšak způsob zásobování měly podniky společný. Od zásadních změn, které proběhly mezi lety 1974–1975 se stavba začala ubírat správným směrem. Staveniště bylo posíleno o 70 zaměstnanců, čímž došlo k částečnému urychlení průběhu realizace. Ke slavnostnímu otevření prvního segmentu, budovy A, došlo 1. prosince 1978. K otevření zbývajících budov B a C došlo o několik měsíců později, 16. července 1979.¹²⁸ [Obr. 37, 38]

Realizace konceptu Miroslava Masáka trvala více jak deset let. Za tu dobu se z obchodního domu, jehož myšlenka se zrodila za uvolněných 60. let v pokrokovém architektonickém kolektivu SIAL, stala „přehlídka“ výdobytků československého státu, který se experimentální budovou chlubil. Jména bývalých členů SIALu spolupracujících na zakázce nebyla nikde zmiňována a jejich podíl na práci byl rétoricky připisován pokrokové československé společnosti a jejímu pracovnímu duchu. Koncept, který na konci 60. let odkazoval na tehdejší architektonické trendy, nebyl po deseti letech natolik aktuální, aby ho obyvatelstvo uznalo podobně jako např. realizaci Ještědského vysílače.

6.5 Obchodní dům v kontextu SIALu

Obchodní dům Ještěd zaujímá v tvorbě SIALu zvláštní pozici. Nacházel se totiž na pomezí technicistní architektury Karla Hubáčka, Masákových humanistických přístupů a mašínismu a tvorby Školky SIAL. Masáka, jakožto vedoucího Školky, jejich činnost architektonicky poznamenala. Jeho dílo dostalo nový směr a začalo se značně lišit od jeho předchozích prací 60. let.¹²⁹ Pokud budeme vycházet ze skutečnosti, že Miroslav Masák prošel jistou změnou architektonického vyjádření s příchodem Školky, pak budova obchodního domu Ještěd může představovat tuto transformaci. Obchodní dům nese jistý skulpturální charakter, skládající se z geometrických forem. Jádro tohoto „skulpturalismu“ je patrné na dřívějších realizacích v čele s návrhy relaxačních lázní v Teplicích. Vedle tohoto aspektu jsou na obchodním středisku patrné mírné, přesto očividné vlivy mašínismu Školky. V původním návrhu Masák počítal s položením párů skleněných bání na střechy budovy A a B. Společně s využitím oblých oken, podobným těm, které

¹²⁶ jš, Stavba, která přesahuje hranice okresu, Experimentální obchodní středisko, *Vpřed XI*, č. 80, 9. 10. 1970, s. 4.

¹²⁷ *Retro, Rok 1979*, TV, ČT24, 2013, Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/po-rady/10176269182-retro/213411000360035/>

¹²⁸ JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019, s. 9.

¹²⁹ ŠVÁCHA, Rostislav, *Sial a Školka Sial, 1968–1975, Miroslav Masák*, Řevnice 2021, s. 58–69, s. 61.

se nacházejí na ještědském vyslači, a původním reklamním poutačem od Mirko Bauma mělo nákupní centrum ze strukturalistického hlediska i mírný nádech mašínismu. Neposledním faktem, který obchodní dům staví na trojmezí „sialovských“ přístupů je také využití nových technologií, čímž byl SIAL známý. Jednalo se v první řadě o ocelové pláště „Corten“, které sice již v zahraničí existovaly, ale v Československu však nebyly k dispozici. SIAL se spojil s vývojáři na Akademii věd a Vítkovickými železárnami, kde tato speciální ocel, pod českým přívzkem „Atmofix“, vznikla. Tato ocelová slitina je velice odolná vůči povětrnostním podmínkám, díky kterým její povrch získává narezavělou patinu. Vzhledem k obecnému horskému charakteru Liberce, byla volba vyhřívaných teras velice efektivní, a to především v zimním či deštivém období. Elektrotechnik Bohuslav Zrůst vytvořil systém vyhřívání, které se nacházelo pod speciálními umělohmotnými dlaždicemi, ze speciální výztuže skleněných vláken.¹³⁰

Aspekt technologických pokroků, které byly vyvíjeny přímo pro potřeby obchodního domu, i průsečík architektonických přístupů v SIALu staví obchodní dům zároveň na pomyslný konec „sialovských“ staveb, nesoucích se na vlnách 60. let, tak i na začátek architektonického tónnutí Miroslava Masáka ke strojním a technickým realizacím. Nešťastnou se pro obchodní dům stala doba, ve které byla budována. Její koncept, zrozený na konci 60. let, byl s otevřením budovy o deset let později, již zpátečnický. Jistě se však jednalo o budovu, na které se dalo najít vše, co se v tamějším SIALu odehrávalo.

Vizi obchodního domu, jak sám autor tvrdil, převzal Miroslav Masák z koncepce Izraelského pavilonu Arieho Sharona na výstavě EXPO 67 v Montrealu.¹³¹ Pokud bychom se však zaměřili na předešlý návrh obchodního domu Textil Karla Hubáčka z roku 1967 (viz. kapitola 5.4 Obchodní dům Textil 1967), můžeme v něm a v obchodním domu Ještěd pozorovat jisté podobnosti. Byť Hubáček ve svém návrhu nepoužíval více členité geometrické formy, ale spíše ty pravoúhlé, je patrná geometrická koncepce budovy. Z nepravidelného půdorysu vystupovaly i ustupovaly hranaté hmoty. Mimo to byl dům, možná i neúmyslně, formován do tří objektů, které na sebe byly v různých výškách napojeny. Jádrem této koncepce – budovy se silným geometrickým nádechem, stojící na nepravidelném půdorysu, rozdělené do tří pomyslných segmentů, je něco, co můžeme spatřovat i u konceptu obchodního domu Ještěd. Zda Miroslav Masák těžil z Hubáčkova návrhu není úplně jasné. Tato hypotéza by potřebovala hlubší probádání i vzhledem k tomu, že o Hubáčkově pojetí obchodního domu z roku 1967 se v odborné

¹³⁰ DOUDOVÁ, Helena, Obchodní středisko Ještěd, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 134–139, s. 139.

¹³¹ HANÁČKOVÁ, Marcela, Dolní centrum Liberce, symposium o volném času a obchodní středisko Ještěd, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 74–83, s. 79.

literatuře vyskytují pouze minimální zmínky.¹³² Lze ale tvrdit, že jsou si budovy v jádru myšlenky podobné, ale ve výtvarném provedení zcela odlišné.

Dům Ještěd se stal prvním obchodním centrem z repertoáru kolektivu SIAL. Nedlouho po zahájení výstavby v libereckém dolním centru, se Miroslav Masák, tentokrát za přímé spolupráce dvou členů Školky Johna Eislera a Martina Rajniše, zhostil zakázky obchodního domu Máj v Praze (1971–1975).¹³³ Zde se projevil silný „mašinstický“ přístup a technická stylovost. Oproti Ještědu se již nejednalo o soubor prodejních budov, ale o jeden architektonický tvar. Také s investory to zde měli liberečtí architekti jednodušší, jednalo se totiž o obchodní řetězec Prior, který v Praze ve stejné době stavěl také obchodní dům Kotva (1970–1975).

6.6 Obchodní dům v kontextu Československa

Nákupní střediska na území bývalého Československa představují architekturu, která v jistý moment umožňovala architektonický experiment. Středisko Ještěd můžeme zařadit do skupiny těch, jejichž koncept se do jisté míry snažil vyrovnat se zahraničním architektonickým trendům. SIAL, společně s pražskou skupinou Sdružených ateliérů, či s pracemi Růženy Žertové, představoval v druhé polovině 20. století architektonická těžiště. Obchodní dům Ještěd byl jediným, který byl architektonicky i funkčně rozdělen do tří budov. Byť byla tato myšlenka velice zajímavá, stala se rozdělenost nákupního střediska těžkopádnou. Zaostalý pultový prodej stále převažoval nad samoobsluhou a oddělenost jednotlivých budov mohla náročnějšímu zákazníkovi nákup zkomplikovat. Je tak otázkou, zda snaha Miroslava Masáka vytvořit unikátní nákupní prostor, který se vymykal tradičnímu pojetí, byla pro uživatele skutečně přínosná a funkční? Je možné, že ona experimentálnost zde přesáhla hranice praktičnosti. Jisté je, že nákupní středisko Ještěd, společně s obchodním domem Kotva, patřilo mezi dvě hlavní díla strukturalismu v československé architektuře.¹³⁴ Obě budovy využívaly polygonální tvary, které silně definovaly formu staveb. Geometrický charakter na fasádě pražského domu vytváří dojem mnohem větší masy než u libereckého, kde se tvary budovy rozkládají, vzhledem k jeho rozdělení do tří segmentů. Oproti Ještědu byla Kotva mnohem větší, její prodejní plocha měřila 22 160 m² a tím se řadila na první místo největších

¹³² MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury* III, 2007, s. 58–65, s. 58–59.; ŠEVČÍK, Oldřich, Rozvažování nad stavbou, architekturou a dobou, in: JIROU-TEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019, s. 12–15, s. 12.

¹³³ PLATOVSÁ, Marie, Obchodní dům Máj, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 128–133, s. 128.

¹³⁴ ZEMAN, Jaroslav, „Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy* XXII, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97, s. 73.

obchodních domů na území Československa.¹³⁵ Centrum Ještěd se, hned po domu Máj, řadilo na místo třetí.

Všechny tři budovy vznikaly v podobném časovém rozhraní a představují zajímavý výběr budov se stejnou funkcí, avšak s odlišnými architektonickými koncepty, které se ale v některých hlediscích podobají. Jednak šlo o architektonické přístupy, které se snažily vymanit se tradičnímu předurčenému plánování skrze novátorsky pojatý prostor. Toho se architekti snažili docílit i za pomoci inspirací ze zahraničí a tím v Československu vytvořili díla, které by odpovídala soudobým tendencím, nebo by se k nim alespoň přibližovala. Trojice budov se rodila v prostředí uměleckých kolektivů, které představovaly tehdejší architektonickou špičku Československa. Oba tyto kolektivy stihl podobný osud potlačení činnosti s příchozím obdobím normalizace. Obchodní domy Ještěd, Máj a Kotva představují budovy, jejichž příběhy se protínají v několika bodech, dnes již stojí pouze dva z nich.

Obchodní dům Ještěd byl totiž poté, co ho v devadesátých letech odkoupil obchodní řetězec Tesco, v roce 2009 zdemolován a na jeho místě bylo postaveno nové obchodní centrum.¹³⁶ I přes snahy celé řady odborníků v čele s Rostislavem Šváchou a Jiřím Suchomelem se stavbu nepodařilo zachránit.¹³⁷ I přesto, že budova střediska dnes již neexistuje, patří mezi významné realizace libereckých architektů, ale i celé architektury v druhé polovině 20. století v Československu. Její jedinečná koncepce exteriéru i interiéru je velmi těžko srovnatelná s jinými budovami z tohoto období, ale i v repertoáru tvorby SIAL. Budova se v jistém smyslu stala objetí doby, ve které započala její výstavba.

¹³⁵ KLÍMA, Petr, Obchodní dům Prior Praha / Kotva, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 160.

¹³⁶ DOUDOVÁ, Helena, Obchodní středisko Ještěd, in: KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011, s. 134–139, s. 136.

¹³⁷ Ibidem.

7 Závěr

Cílem práce bylo seznámit čtenáře se stavbou obchodního domu Ještěd skrze čtyři hlavní tematické úseky. Prvním z nich bylo širší téma výstavby obchodních domů na československém území v časovém rozmezí 60. až 80. let 20. století. V kapitole byla uvedena problematika týkající se především politické situace doby, ve kterém nový typ budov vznikal. V návaznosti byly představeny hlavní osobnosti a architektonický kolektiv, jež stály za zrodem koncepce nákupního domu Ještěd. Byly představeny architektonicko-umělecké proudy, které ovlivňovaly nejen soudobou československou architektonickou scénu, ale také se zásadně otiskly do finální podoby střediska. V předposlední části byl čtenář seznámen s architektonicko-urbanistickým pozadím liberecké části dolního centra, ve které obchodní dům stál. Byla představena série studií územních plánů, které si mimo jiné kladly za cíl také navrhnout nový obchodní dům. Pochopení problematiky architektonického uchopení dolního centra považuje autorka za klíčové vzhledem k tomu, že koncept zrealizovaného nákupního centra vycházel právě z urbanistické studie Miroslava Masáka z roku 1968. Součástí práce je také architektonický popis budovy společně s historií průběhu výstavby a umělecko-historickým zařazením.

Obchodní středisko a koncepce jeho prostoru byly velice složitou architektonickou formou. Nelze o něm mluvit jako o solitérním díle, kde každá jedna oddělená část byla tvořena určitým umělcem. Naopak se jednalo o kolektivní dílo hned několika schopných osobností, na kterém se projeví tři dominující umělecké linie převažující v ateliéru SIAL. Můžeme na ní pozorovat i jistý umělecký přelom jedné z hlavních postav Miroslava Masáka i prvopočátky uměleckého vyjádření Školky SIAL. Budovu Ještědu můžeme svým způsobem vnímat jako fyzickou ukázkou toho, jak doopravdy SIAL fungoval do doby jeho transformace zpět do Stavoprojektu v roce 1972.

Na základě archivních materiálů se v práci také podařilo přiblížit okolnosti problematičného průběhu výstavby. Tyto informace se v souvislosti obchodního domu Ještěd neobjevují v žádné dosavadní literatuře. V práci došlo rovněž ke srovnání střediska Ještěd s několika dalšími budovami obchodních domů, včetně nerealizovaného projektu libereckého obchodního domu Textil z roku 1967 od Karla Hubáčka. To, že se Miroslav Masák v některých bodech vědomě či nevědomě inspiroval dřívějším návrhem je podle autorky přijatelnou hypotézou. Srovnání se zahraničím je poněkud složité, vzhledem k tomu, že v době otevření Ještědu, kdy bylo Československo silně izolované, se v cizině stavělo jinak a z tohoto hlediska by byla budova vnímána jako zpátečnická. Přesto byly v kapitole uvedeny zahraniční vlivy, kterými se autoři inspirovali.

Přestože budova Ještědu dnes již nestojí, stále patří mezi velmi významné budovy československé architektury druhé poloviny 20. století. Demolice Ještědu nebyla jedinou demolicí. Následovala např. demolice bývalé budovy Transgasu (1972–1978) v Praze roku 2020, plánována je asanace brněnského Prioru v druhé polovině roku

2024.¹³⁸ Jak se o tom sám vyslovil autor Miroslav Masák: „*Stavět nové domy a bourat ty staré, je přirozený proces. Ten bychom měli samozřejmě respektovat. Jde o to, jestli musíme při stavění nových domů bourat všechny staré domy. [...] Dneska se objevuje otázka, že to, co bylo postaveno v době normalizace, že za nic nestojí, ale to není pravda. Podívejte se dnes na Ještěd, který je dnes světovým fenoménem. Podobné domy jako je Pragerův parlament, to jsou krásné domy, který světový architekti uznávají. A zrovna tak do toho patřili, podle mě, jak Máj, tak i liberecké obchodní středisko*“.¹³⁹ Zánik liberecké nákupního střediska však na druhé straně odstartoval vlnu zájmu nejen odborníků, ale i veřejnosti o architekturu minulého století. Středisko se podobně jako stejnojmenný vysílač dokázalo vepsat do libereckého městského obrazu. Dodnes se však najdou dva tábory s rozdílným pohledem na stavbu. Pro některé byla nedílnou součástí města, jejichž ruiny a zbytky sytě oranžových kachliček se staly cenným sběratelským materiálem, pro jiné byla stavba symbolem minulého politického režimu, ke kterému se neradi ohlíželi zpět.

¹³⁸ BAM, *Prohlídky bývalého OD Prior*, <https://www.bam.brno.cz/clanek/prohlidky-byvaleho-od-prior/566>, vyhledáno 10. 6. 2024.

¹³⁹ *Retro, Rok 1979*, TV, ČT24, 2013, Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/po-rady/10176269182-retro/213411000360035/>

8 Použité zdroje

8.1 Dokumenty a archivní fondy

SOkA Liberec, ONV Liberec, MěstNV Liberec, Zápis z resortního kontrolního dne 20. 3. 1974, inv. č. 436, kt. 584.

SOkA Liberec, ONV Liberec, Návrh smlouvy o sdružení k výstavbě a provozu obchodního domu v Liberci, inv. č. 900, kt. 2.

SOkA Liberec, ONV Liberec, Projektový úkol obchodního domu v Liberci, inv. č. 812–815, kt. 2318.

SOkA Liberec, ONV Liberec, Situační zpráva o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci za IV. čtvrtletí 1971, inv. č. 812–815, kt. 2318.

SOkA Liberec, Studie přestavby části centra v Liberci, Sial, ing. arch. M. Masák, inv. č. 436, č. kat., 584.

Vaňura Petr, *Studie „Střed města“ a její místo ve vývoji kontextu názoru na problematiku městského centra v Liberci*, nepublikovaný rukopis, Liberec 1972–1973.

8.2 Internetové zdroje

BAM, *Prohlídka bývalého OD Prior*, <https://www.bam.brno.cz/clanek/prohlidky-byvaleho-od-prior/566>, vyhledáno 10. 6. 2024.

Retro, Rok 1979, TV, ČT24, 2013, Dostupné také z: <https://www.ceskatelevize.cz/po-rady/10176269182-retro/213411000360035/>

8.3 Literatura

- ara, záruka kvalitního nákupu, *Vpřed XX*, č. 57, 17. 7. 1979, s. 1.
- aV, Hledání ztraceného času, *Domov CIII*, č. 4, 1967, s. 38.
- ák, Narodil se SIAL, *Vpřed IX*, č. 34, 20. 8. 1968, s. 2.
- BAŠE, Miroslav, *Česká architektura 1945–1995*, Praha 1995.
- BENEŠ, Ondřej, ŠEVČÍK, Oldřich, *Architektura 60. let: „Zlatá šedesátá léta“ v české architektuře 20. století*, Praha 2009.
- BRANDOLINI, Sebastiano, PODRECCA, Boris, „stavoprojekt Liberec, Studio 02 SIAL“, *Casabella DXII*, 1985, s. 4–13.
- BREJCHOVÁ, S., Konečně tempo, *Průboj XXVI*, č. 30, 5. 2. 1974, s. 2.
- BREJCHOVÁ, S., Stavba desetiletí?, *Průboj XXVI*, č. 136, 11. 6. 1974, s. 3.
- GRÜNZWEIG, M., Zajímavá výstava týmu architektů, SIAL se představuje, *Vpřed IX*, č. 50, 22. 12. 1968, s. 2.
- HÁJKOVÁ, Ludmila, ŠVÁCHA, Rostislav, Kde budeme žít zítra, in: HAVRÁNEK, Vít (ed.): *Akce, slovo, pohyb, prostor: Experimenty v umění 60. let*. Praha 1999, s. 130–131.
- HANÁČKOVÁ, Marcela, Dolní centrum Liberce v podání ateliéru Sial. Tři přístupy při projektování center měst, *Architektúra & Urbanizmus XLV/III–IV*, 2011, s. 200–219.
- HON, Milan, Team 10, *Československý architekt XIII*, č. 1–2, s. 6–7.; *Architektura na Expo 67, Československý architekt XIII*, č. 19–20, 1967, s. 1, 4–5.
- HUBER–DOUDOVÁ, Helena (ed.), *1956-1989 architektura všem: životní styl, každodennost, média*, Praha 2022.
- JANIŠOVÁ, Helena, POLÍVKOVÁ, Helena, Problematika nákupních center v pražské středočeské aglomeraci, *Architektura ČSR XXXII*, č. 7, 1973, s. 353–356.
- JIROUTEK, Jiří (ed.), *Už nejdu do Ještědu*, Liberec 2019.
- jš, Stavba, která přesahuje hranice okresu, Experimentální obchodní středisko, *Vpřed XI*, č. 80, 9. 10. 1970, s. 4.
- Kaple Storsand, práce Školky mladých vědců, architektů, a výtvarníků při atelieru SIAL v Liberci, *Československý architekt XV*, č. 18, 1969, s. 4–5.
- KAŠPAR, Roman (ed.), *Knihy o Liberci*, Liberec 1996.
- KLÍMA, Petr (ed.), *Kotvy Máje: české obchodní domy 1965–1975*, Praha 2011.
- KOPŘIVA, Miloslav, Některé zajímavosti ve vztahu architektonické formy ke konstrukci, *Architektura ČSSR XXV*, č. 7, 1966, s. 454.

- KRATOCHVÍL, Petr, Karel Hubáček, *Liberec, ročenka liberecké architektury VII*, 2011, s. 44–45.
- KRATOCHVÍL, Petr, Miroslav Masák, *Rozhovory a architektky 01*, 1995, s. 7.
- KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 367.
- KULTERMANN, Udo, *Architecture in the seventies*, Michigan, 1980.
- KULTERMANN, Udo, *Zeitgönossische Architektur in Osteuropa*, Koln 1985, s. 88-89, 140.
- LANDA, Filip, Socialistický Liberec a technokraticky pojatý střed 1945–1990, in: UMLAUF, Václav (ed.), *Střed Liberce v proměnách staletí*, Liberec 2011.
- LUKEŠ, Zdeněk, Povídání s Karlem Hubáčkem, *Umění a řemesla IV*, 1988, s. 29-30.
- MASÁK, Miroslav, *Architekti SIAL*, Praha 2008.
- MASÁK, Miroslav, Bylo nám horko, *Dialog I*, č. 4, 1966, s. 1–4.
- MASÁK, Miroslav, Čím přispěl SIAL?, *Zlatý řez*, jaro 1995, s. 18–21.
- MASÁK, Miroslav, Obchodní středisko Ještěd, *Liberec, ročenka liberecké architektury III*, 2007, s. 58–65.
- MASÁK, Miroslav, STEMPEL, Jan (ed.), *Atelier SIAL*, Budapest 1982.
- MASÁK, Miroslav, ŠLAPETA, Vladimír, „Cecoslovacchia: Architettura al bivio“, *Casa-bella DLXXVII*, 1991, s. 42–58.
- MASÁK, Miroslav, *Tak nějak to bylo*, Praha 2006.
- MICHL, Jan, *Realizace a projekty v současné architektuře*, Praha 1978, s. 48.
- NOVÝ, Otakar, VALERTOVÁ, Radomíra, VEBR, Jaroslav, *Soudobá architektura ČSSR*, Praha 1980.
- PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní symposium mladých architektů a výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966.
- PLATOVSKÁ, Marie, ŠVÁCHA, Rostislav, *Dějiny českého výtvarného umění VI (1958-2000)*, Praha 2007.
- PROCHÁZKA, V., Úsilí libereckých architektů o zlidštění architektury, *Architektura ČSSR XXVII*, č. 8, 1968, s. 483–499.
- „Protokol o schůzce poroty, která udělovala ceny UIA“, *Československý architekt XV*, č. 15, 1969, s. 1.
- rbn, Ještěd již slouží veřejnosti, *Vpřed XIX*, č. 97, 5. 12. 1978, s. 1.
- STÁRA, Rudolf, Jaký bude, *Vpřed XIX*, č. 94, 24. 11. 1978, s. 3.

- STÁRA, Rudolf, Liberec se dočkal, *Vpřed XX*, č. 55, 10. 7. 1979, s. 3.
- ŠEVČÍK, Oldřich, TOUREK, Jiří, Pocta Obchodnímu středisku Ještěd, *Stavba XXVII*, č. 1, 2020, s. 20–21.
- ŠIMONÍKOVÁ, Jaromíra, *Interiérová tvorba*, Praha 1982, s. 66.
- ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010.
- ŠVÁCHA, Rostislav, Karel Hubáček, *Architektura ČSR XLIX*, č. 1, 1990, s. 72–75.
- ŠVÁCHA, Rostislav, *Karel Hubáček*, Praha 1996.
- ŠVÁCHA, Rostislav, *Miroslav Masák*, Řevnice 2021.
- ŠVÁCHA, Rostislav, Na obranu Ještědu, *Architekt LI*, č. 4, 2005, s. 51.
- UHRÍNOVÁ, Marta, Liberecké linie?, *Československý architekt XIII*, č. 17, 1967, s. 2–3, 7.
- UHRÍNOVÁ, Marta, Liberecké projekty pod lupou, *Československý architekt XIII*, č. 15–16, 1967, s. 4–5.
- UHRÍNOVÁ, Marta, Z města, kde je leccos nového, *Československý architekt XIII*, č. 11, 1967, s. 3.
- VIOLEAU, Jean-Louis, Team 10 and structuralism: analogies and discrepancies, in: RISSELADA, Max, VAN DER HEUVEL, Dirk (ed.), *Team 10, 1953–81: In Search of a Utopia of the Present*, Rotterdam 2005, s. 280–285.
- VRABELOVÁ, Renata (ed.), *Architektura 60. a 70. let 20. století v České republice*, Praha 2020.
- ZEMAN, Jaroslav, „Necht' dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, *Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII*, č. 1, Liberec 2021, s. 36–97.
- ZEMAN, Jaroslav, *Liberec: urbanismus, architektura, industriál, pomníky, objekty, památky*, Liberec, 2011.

8.4 Seznam obrazových příloh

Obr. 1: Studie dolního centra 1961, 1. místo skupiny Eduarda Adamíry, zdroj: KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 364.

Obr. 2: Půdorys a pohled na obchodní dům, 1. místo skupiny Eduarda Adamíry, zdroj: KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 364.

Obr. 3: Studie dolního centra 1961, 2. místo skupiny Steller–Bárta, zdroj: KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 366.

Obr. 4: Půdorys a pohledy na obchodní dům, 2. místo skupiny Steller–Bárta, zdroj: KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 367.

Obr. 5: Studie dolního centra 1961, 3. místo skupiny Svatopluka Technika, zdroj: KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 367.

Obr. 6: Půdorys a pohledy na obchodní dům, 3. místo skupiny Svatopluka Technika, zdroj: KRISE, Jindřich, K přestavbě centra našich měst, *Architektura ČSR XXI*, č. 6, 1962, s. 363–370, s. 368.

Obr. 7: Studie dolního centra na mezinárodním sympoziu 1966, 1. místo kolektivu 8, zdroj: PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní symposium mladých architektů a výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966, s. 45.

Obr. 8: Studie dolního centra na mezinárodním sympoziu 1966, 2. místo kolektivu 2, zdroj: PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní symposium mladých architektů a výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966, s. 12.

Obr. 9: Studie dolního centra na mezinárodním sympoziu 1966, 3. místo kolektivu 1, zdroj: PATRNÝ, Jan, SCHMID, Jan, VACHTOVÁ, Ludmila, *Mezinárodní symposium mladých architektů a výtvarných umělců o využití volného času mládeže*, Liberec 1966, s. 7.

Obr. 10: Model obchodního domu Textil od Karla Hubáčka, 1968, jihovýchodní pohled, vlastní fotografie, zdroj: SokA Liberec, ONV Liberec, inv. č. 900, kt. 2509.

Obr. 11: Model obchodního domu Textil od Karla Hubáčka, 1968, severozápadní pohled, vlastní fotografie, zdroj: SokA Liberec, ONV Liberec, inv. č. 900, kt. 2509.

Obr. 12: Pohledy na obchodní dům Textil, 1968, vlastní fotografie, zdroj: SokA Liberec, ONV Liberec, inv. č. 900, kt. 2509.

Obr. 13: Půdorys přízemí obchodního domu Textil, 1968, vlastní fotografie, zdroj: SokA Liberec, ONV Liberec, inv. č. 900, kt. 2509.

Obr. 14: Model studie dolního centra Liberce 1968, 1. místo skupina Miroslava Masáka, vlastní fotografie, zdroj: SokA Liberec, MěstNV Liberec, inv. č. 487, D36.

Obr. 15: Územní plán studie dolního centra Liberce 1968, 1. místo skupina Miroslava Masáka, zdroj: ZEMAN, Jaroslav, „Nechť dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII/I, Liberec 2021, s. 36–97, s. 68, původní zdroj: SokA Liberec, MěstNV Liberec, inv. č. 487, D36.

Obr. 16: Cvičení Školky SIAL dolního centra Liberce 1970, zdroj: ZEMAN, Jaroslav, „Nechť dnešek vybuduje Liberec nový, Liberec lepší!“ Proměny městského urbanismu v druhé polovině 20. století na příkladu Liberce, Fontes Nissae, Prameny Nisy XXII/I, Liberec 2021, s. 36–97, s. 75, původní zdroj: SokA Liberec, MěstNV Liberec, inv. č. 487, D36.

Obr. 17: Pohled na Soukenné náměstí ze staveniště obchodního domu, nedatováno, archiv Jana Šímy, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/1/obchodni-dum-jested-a-kniha-uz-nejdu-do-jestedu-jiriho-jiroutka2/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 18: Obchodní dům Baťa (vlevo) s Palácem Dunaj (vpravo), 1935, archiv M. Gergelčík, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/1/kopie-z-soukenne-namesti-1/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 19: Soukenné náměstí (dříve Gottwaldovo náměstí), nedatováno, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/1/kopie-z-zanikla-ulice-u-splavu-a-okoli-1/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 20: Palác Nisa, pohled z Paláce Dunaj, nedatováno, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/1/kopie-z-soukenne-namesti-2-cast-okoli-kavarny-nisa3/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 21: Městská zástavba, která uvolnila místo novému obchodnímu domu, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 22.

Obr. 22: Půdorys a pohled na obchodní dům Ještěd, kresba od Svatopluka Technika, zdroj: : JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 86.

Obr. 23: Půdorys obchodního domu Ještěd, 1970, zdroj: : JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 35, původní zdroj: SOkA Liberec, MěstNV Liberec, inv. č. 436, kt. 584.

Obr. 24: Konstrukční mřížka Miroslava Masáka, zdroj: HANÁČKOVÁ, Marcela, Dolní centrum Liberce, symposium o volném času a obchodní středisko Ještěd, in: ŠVÁCHA, Rostislav (ed.), *Sial*, Olomouc 2010, s. 74–83, s. 79.

Obr. 25: Obchodní dům Ještěd, budova A, pohled ze Soukenného náměstí, nedatováno, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/l/obchodni-dum-jested-a-kniha-uz-nejdu-do-jestedu-jiriho-jiroutka2/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 26: Obchodní dům Ještěd, budova B, pohled z Jánské ulice, nedatováno, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/l/obchodni-dum-jested-a-kniha-uz-nejdu-do-jestedu-jiriho-jiroutka2/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 27: Obchodní dům Ještěd, budova C s konstrukcí maskota, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 156.

Obr. 28: Obchodní dům Ještěd, letecký pohled, nedatováno, zdroj: <https://www.liberecaokoli.cz/l/obchodni-dum-jested-a-kniha-uz-nejdu-do-jestedu-jiriho-jiroutka2/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 29: Interiér budovy A, korálková bar, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 121.

Obr. 30: Interiéry budovy B, prodejna nábytku, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 127.

Obr. 31: Interiér budovy C, mléčný bar, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 116.

Obr. 32: Interiér budovy A, butik, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 129.

Obr. 33: Michal Brix, trafika, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 125.

Obr. 34: Stavba obchodního domu Ještěd, krátce po asanaci historické zástavby, , nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 42.

Obr. 35: Stavba obchodního domu Ještěd, průběh, , nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 60.

Obr. 36: Stavba obchodního domu Ještěd, průběh, , nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 71.

Obr. 37: Obchodní dům Ještěd, nedatováno, zdroj: <https://www.liberecao-koli.cz/1/obchodni-dum-jested-a-kniha-uz-nejdu-do-jestedu-jiriho-jiroutka2/>, vyhledáno: 10. 6. 2024.

Obr. 38: Slavnostní otevření 16. července 1979, nedatováno, zdroj: JIROUTEK, Jiří (ed.), Už nejdu do Ještědu, Liberec 2019, s. 105.

Obr. 39: Seznam dodavatelů, vlastní fotografie, zdroj: SOKA Liberec, , inv. č. 900, kt. 2509.

Obr. 40: Situační zpráva o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci za IV. čtvrtletí 1971, s. 1, vlastní fotografie, zdroj: SOKA Liberec, ONV Liberec, inv. č. 812–815, kt. 2318.

Obr. 41: Situační zpráva o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci za IV. čtvrtletí 1971, s. 2, vlastní fotografie, zdroj: SOKA Liberec, ONV Liberec, inv. č. 812–815, kt. 2318.

Obr. 42: Zápis z resortního kontrolního dne 20. 3. 1974, s. 4, vlastní fotografie, zdroj: SOKA Liberec, MěstNV Liberec, inv. č. 436, kt. 584.

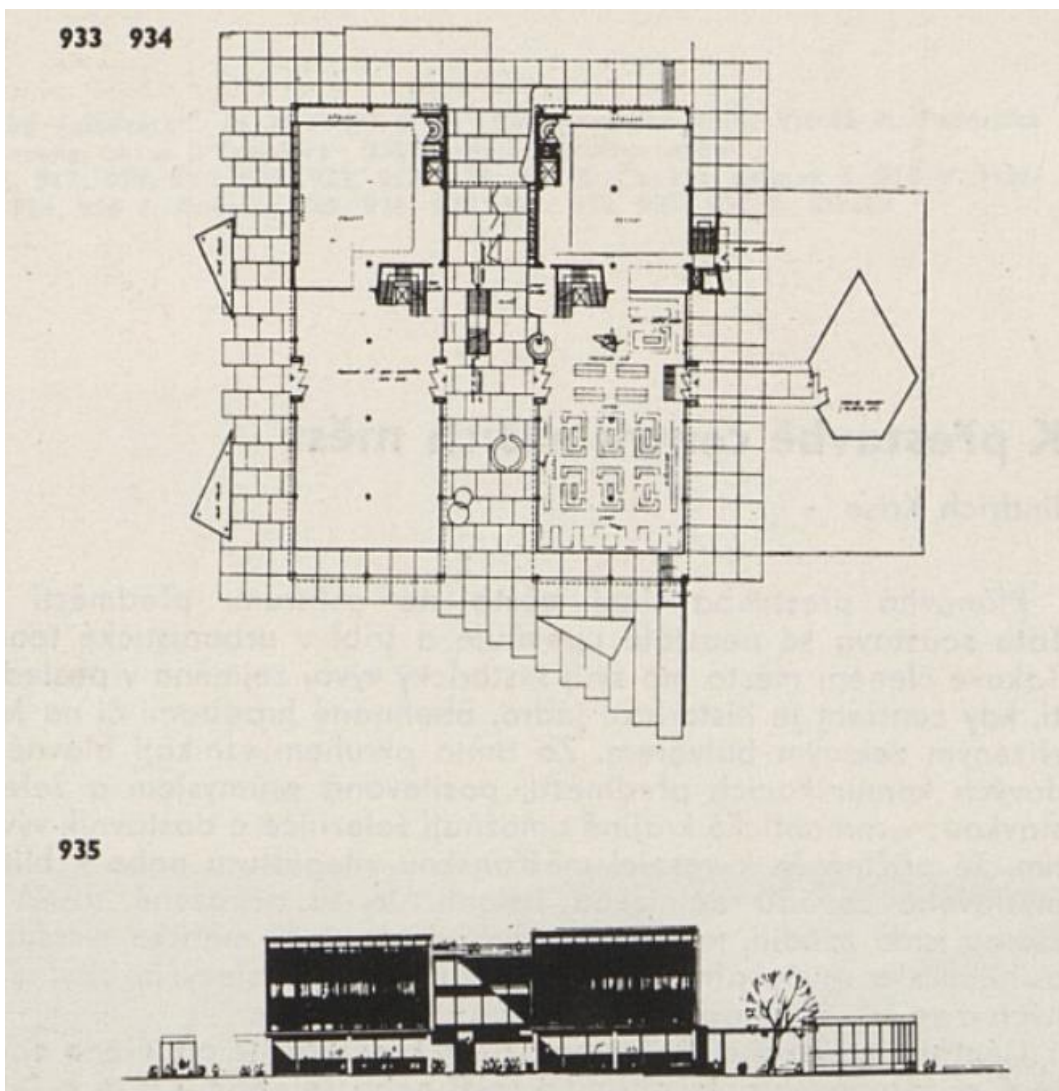
Obr. 43: Zápis z resortního kontrolního dne 30. 4. 1974, s. 1–2, vlastní fotografie, zdroj: SOKA Liberec, MěstNV Liberec, inv. č. 436, kt. 584

Obrazové přílohy

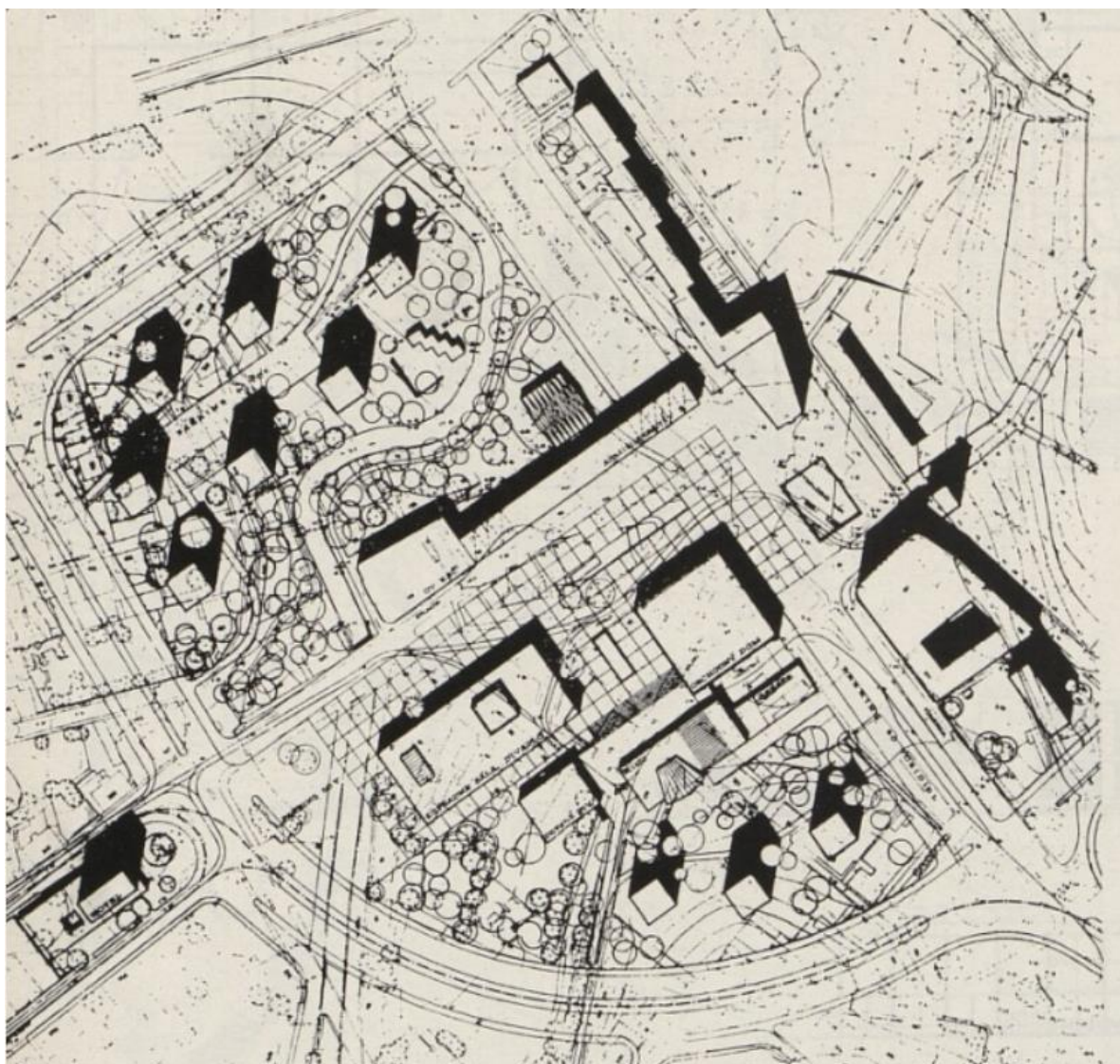
Obr. 1: Studie dolního centra 1961, 1, místo skupiny Eduarda Adamíry

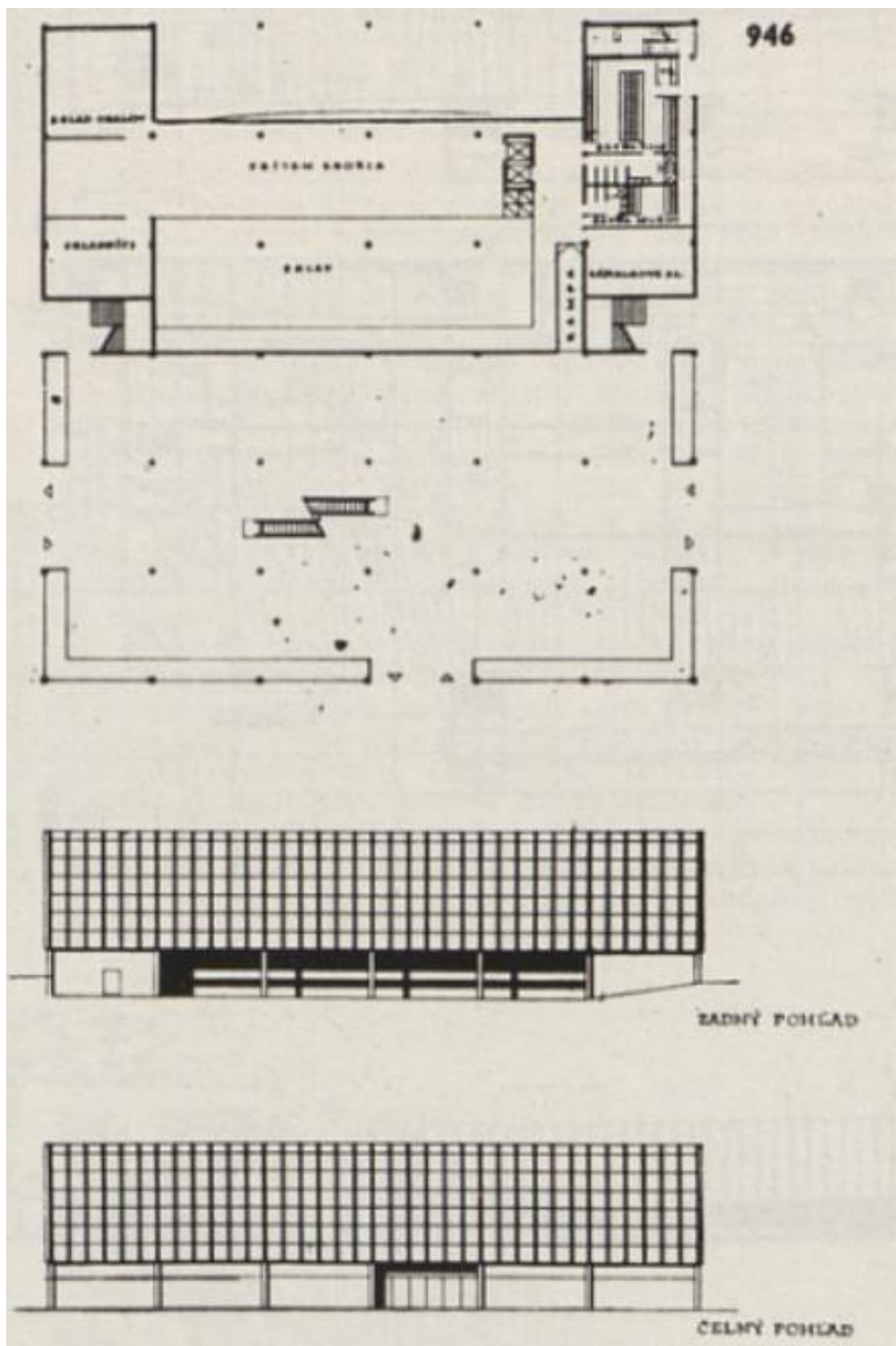
Obr. 2: Půdorys a pohled na obchodní dům, 1. místo skupiny Eduarda Adamíry

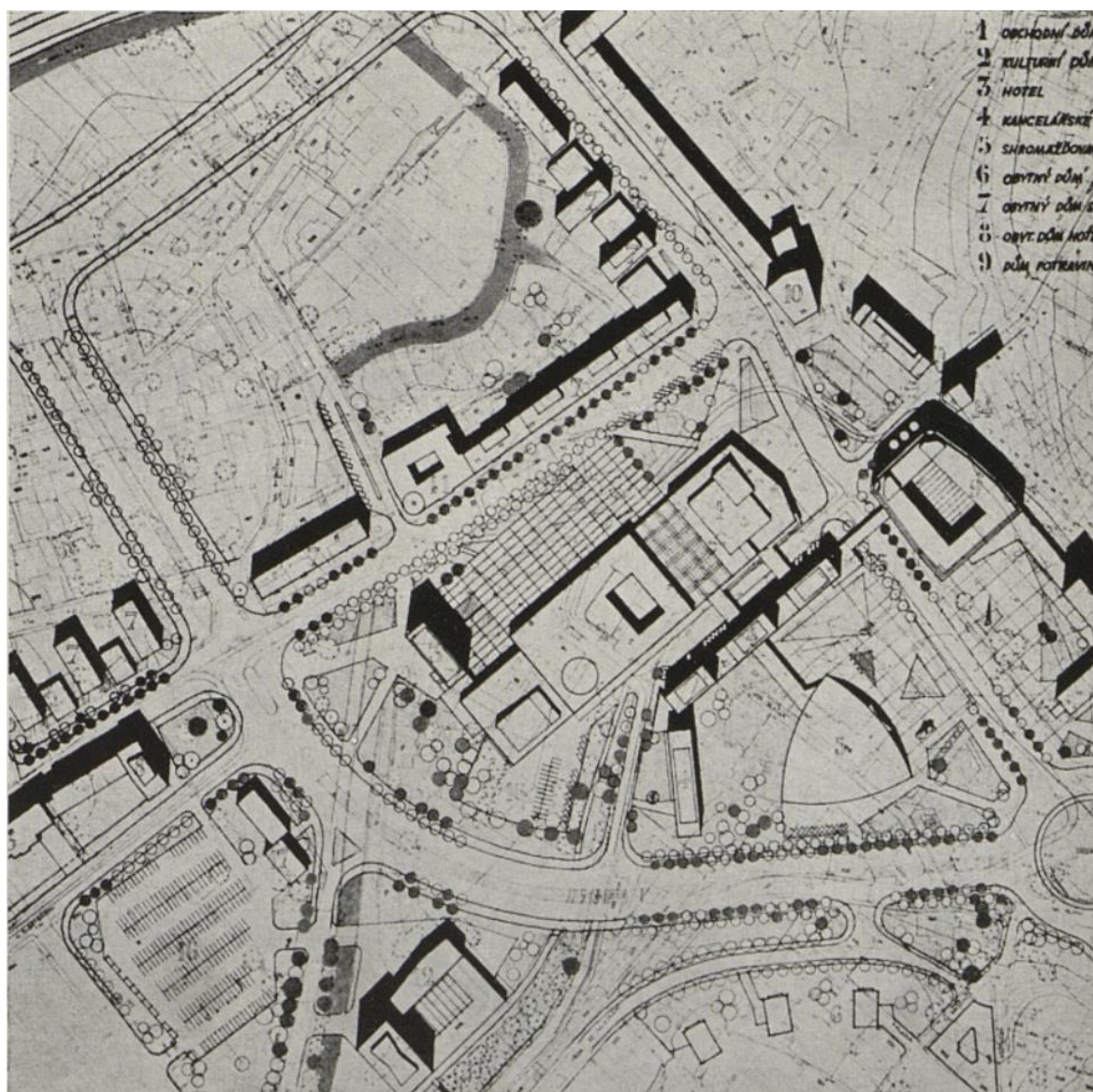
Obr. 3: Studie dolního centra 1961, 2. místo skupiny Steller-Bárta

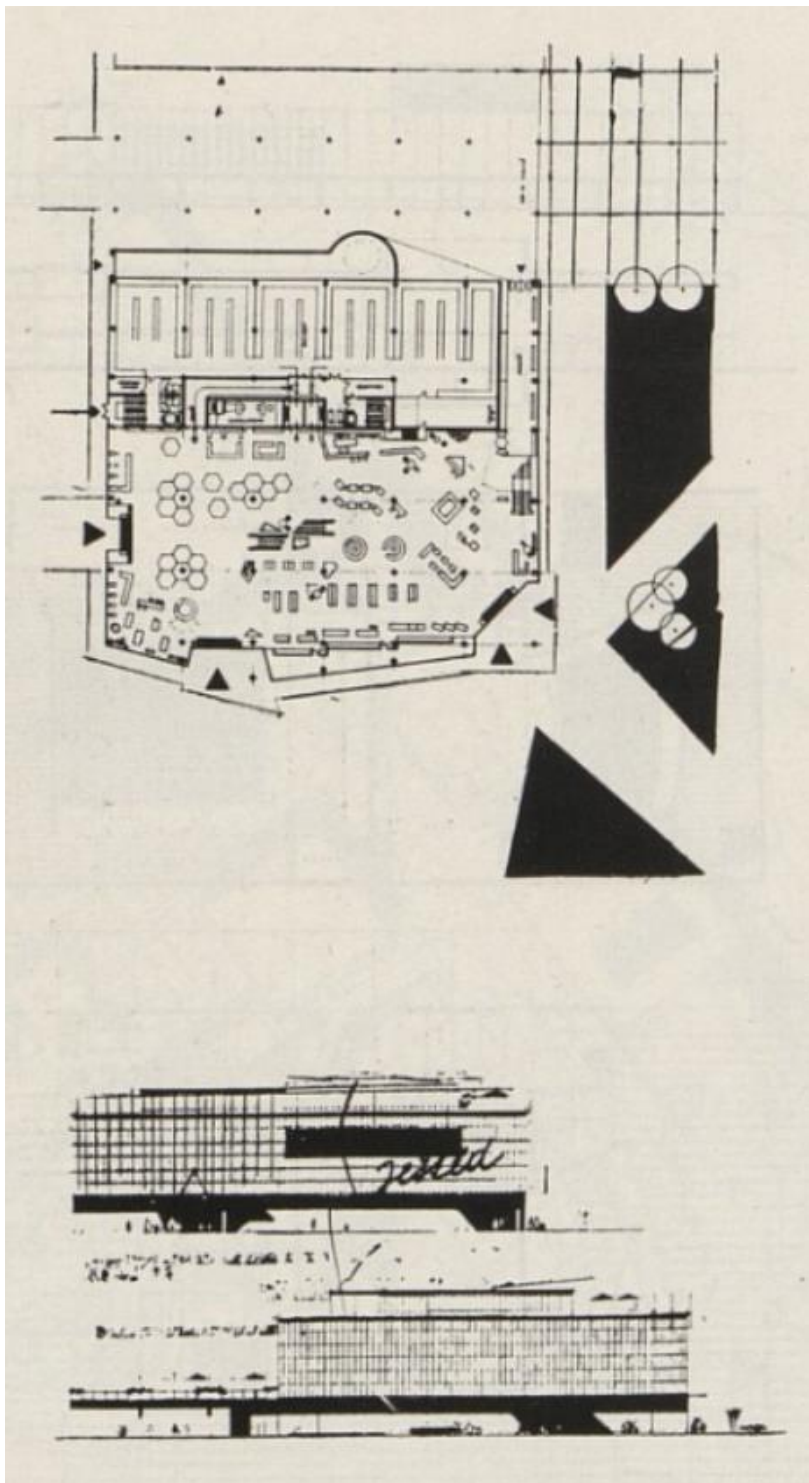
Obr. 4: Půdorys a pohledy na obchodní dům, 2. místo skupiny Steller-Bárta

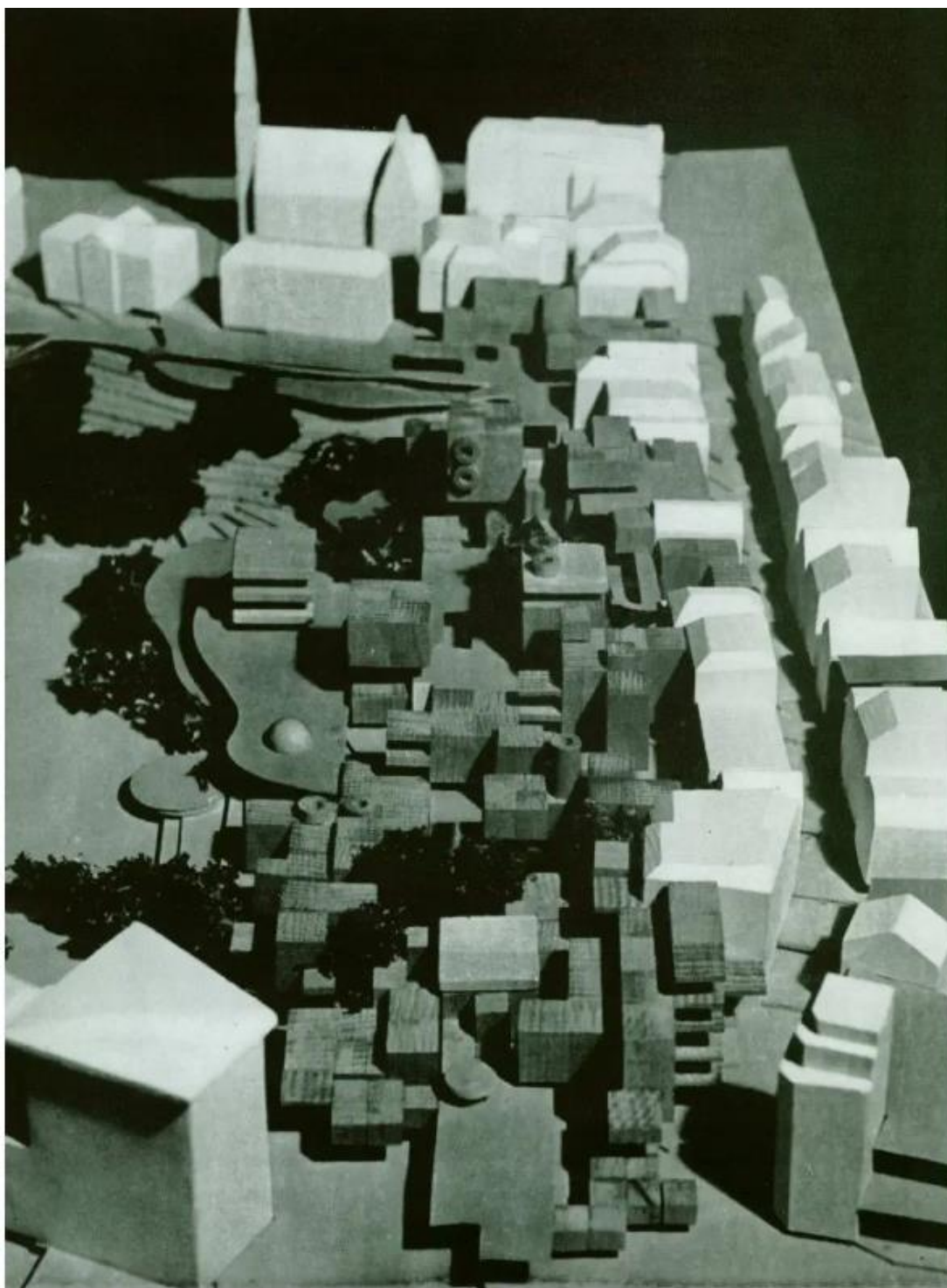
Obr. 5: Studie dolního centra 1961, 3. místo skupiny Svatopluka Technika

Obr. 6: Půdorys a pohledy na obchodní dům, 3. místo skupiny Svatopluka Technika

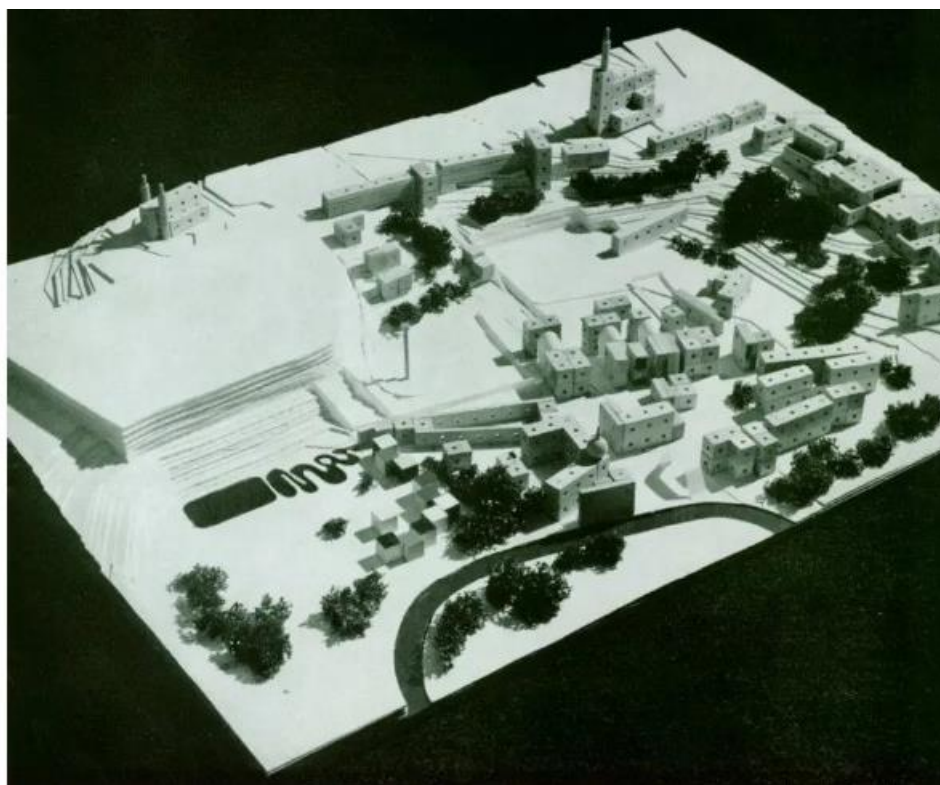
Obr. 7: Studie dolního centra na mezinárodním sympoziu 1966, 1. místo kolektivu 8

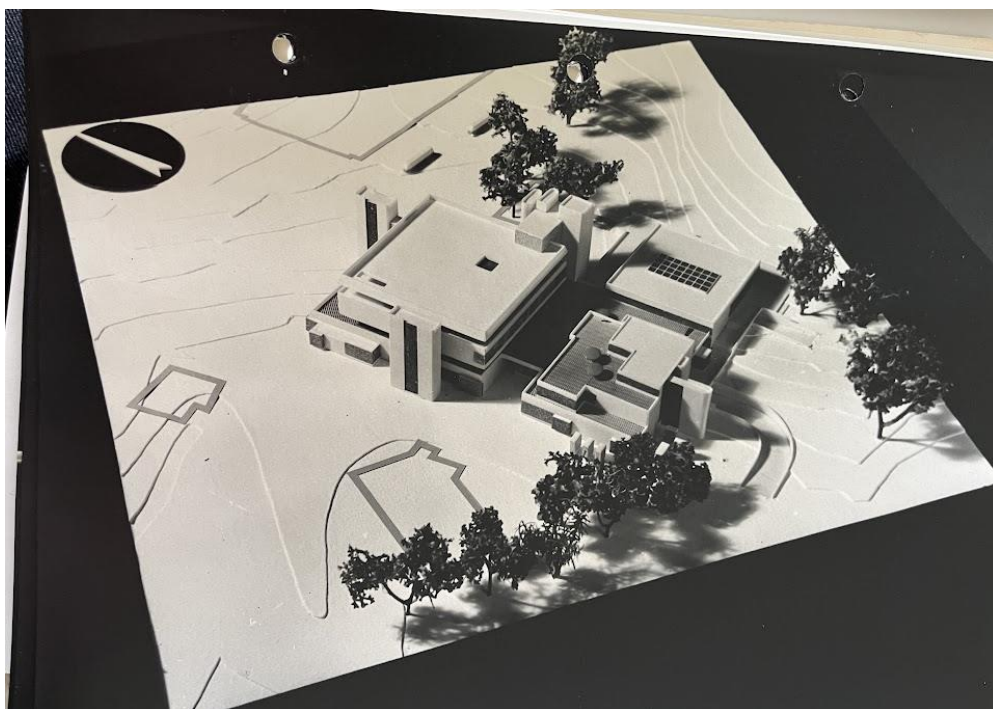
Obr. 8: Studie dolního centra na mezinárodním sympoziu 1966, 2. místo kolektivu 2

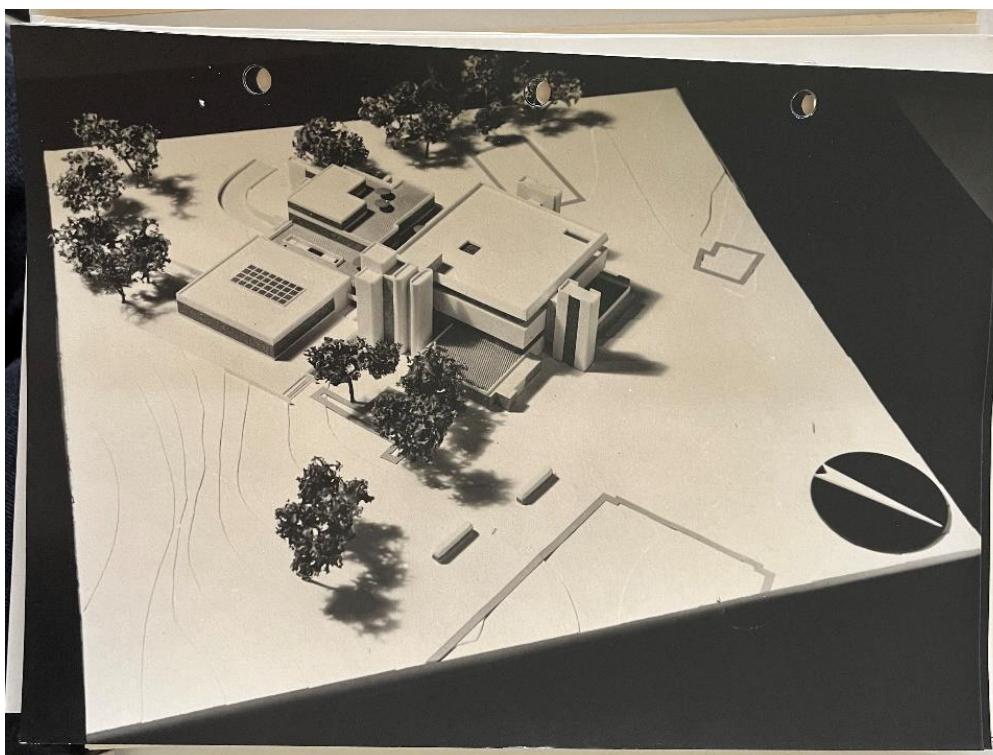
Obr. 9: Studie dolního centra na mezinárodním sympoziu 1966, 3. místo kolektivu 1

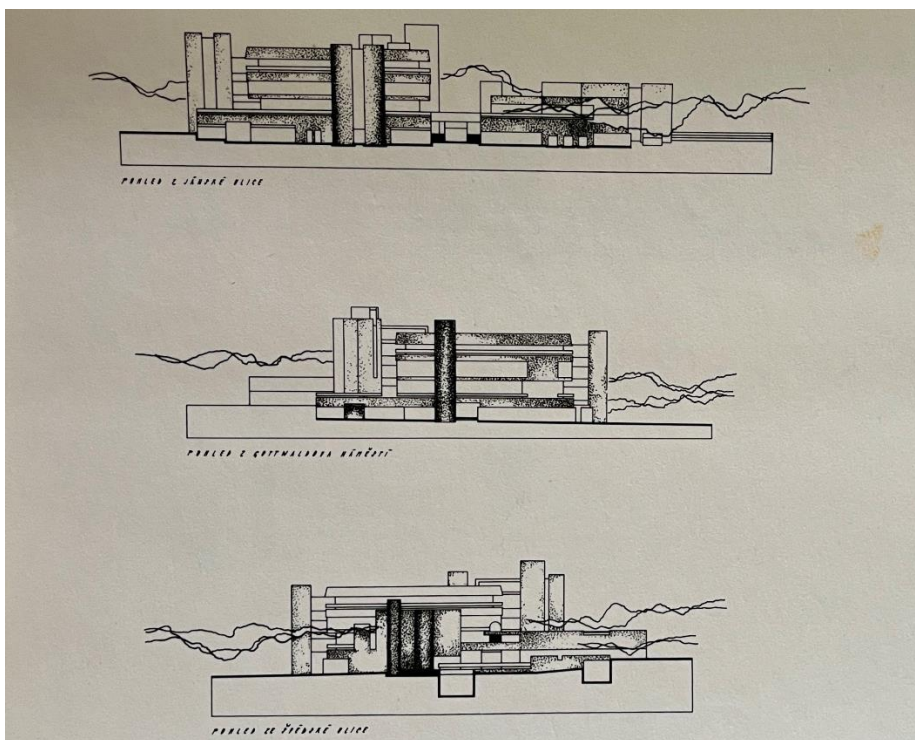
Obr. 10: Model obchodního domu Textil od Karla Hubáčka, 1968, jihovýchodní pohled

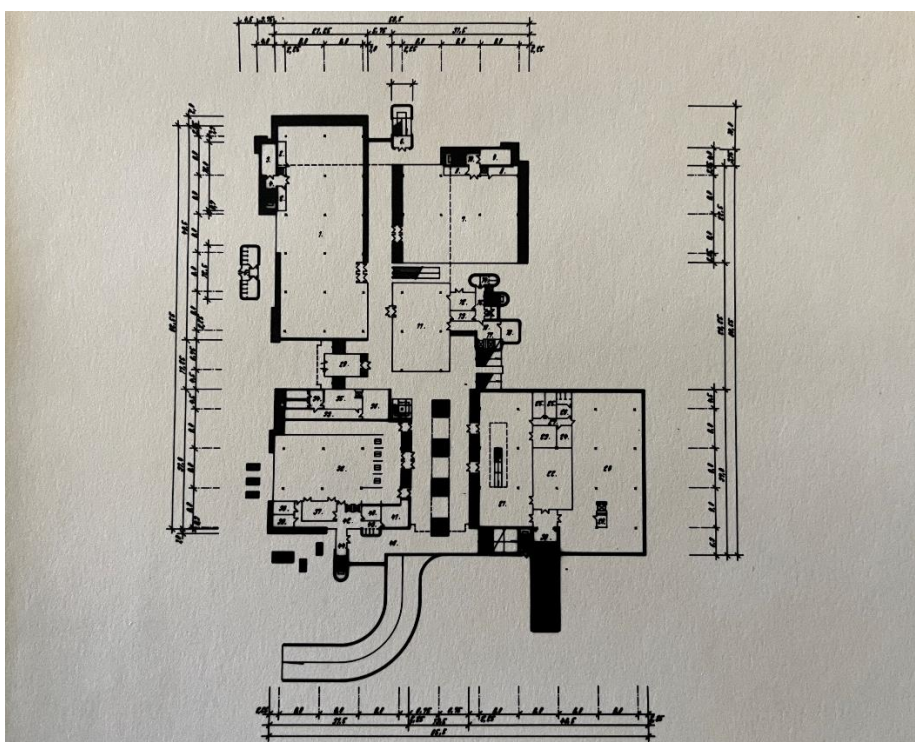
Obr. 11: Model obchodního domu Textil od Karla Hubáčka, 1968, severozápadní pohled

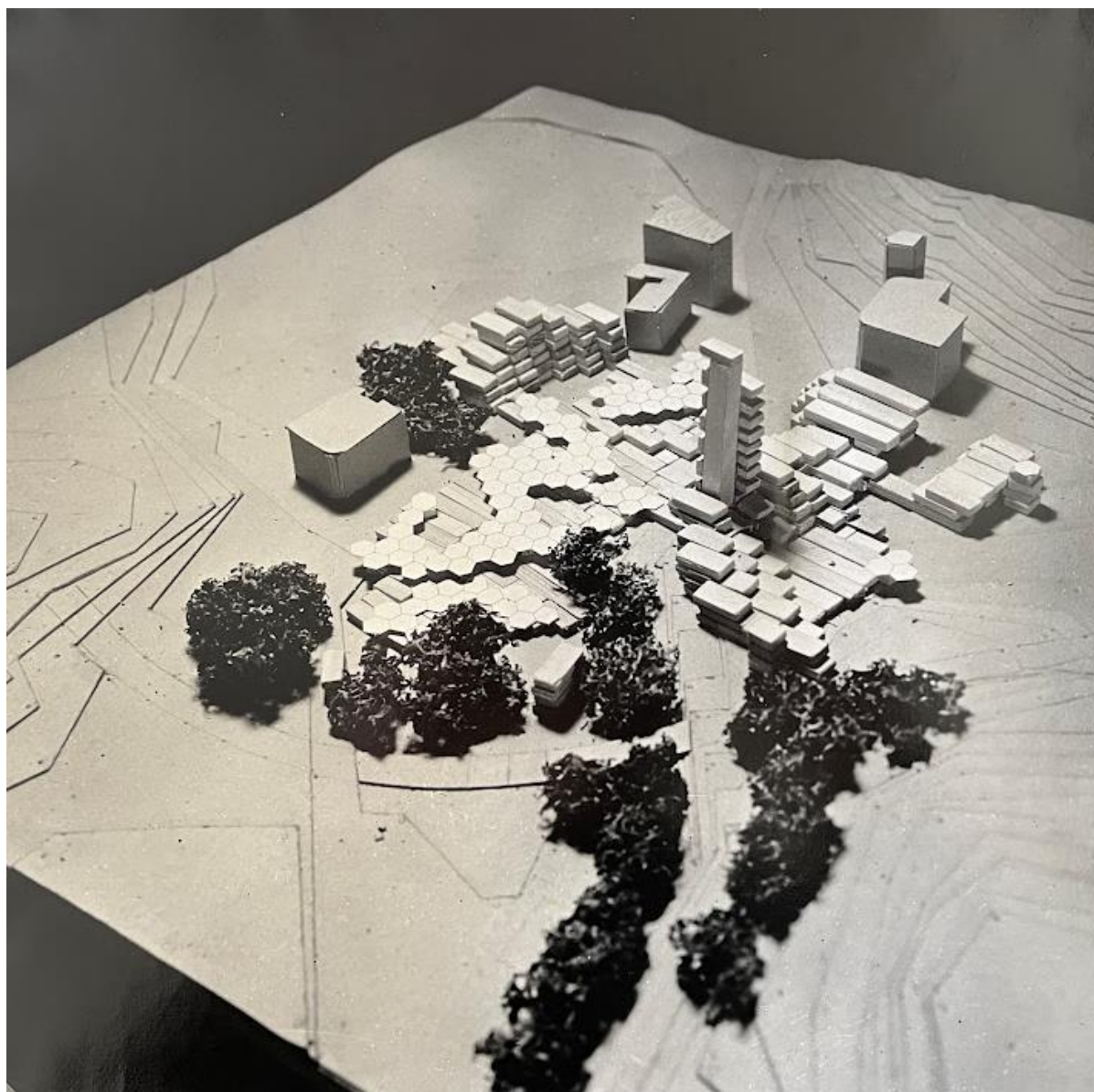
Obr. 12: Pohledy na obchodní dům Textil, 1968

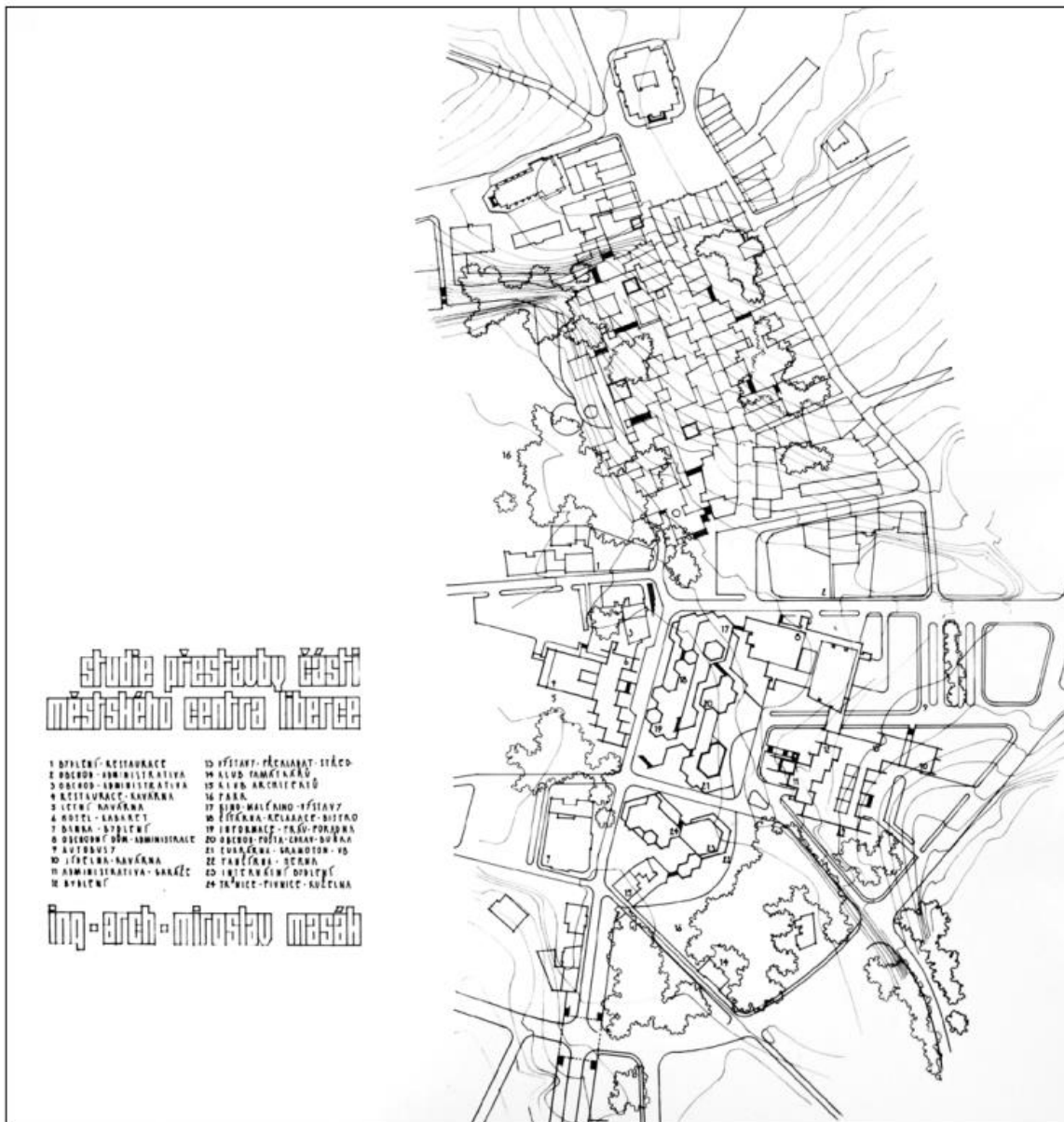
Obr. 13: Půdorys přízemí obchodního domu Textil, 1968

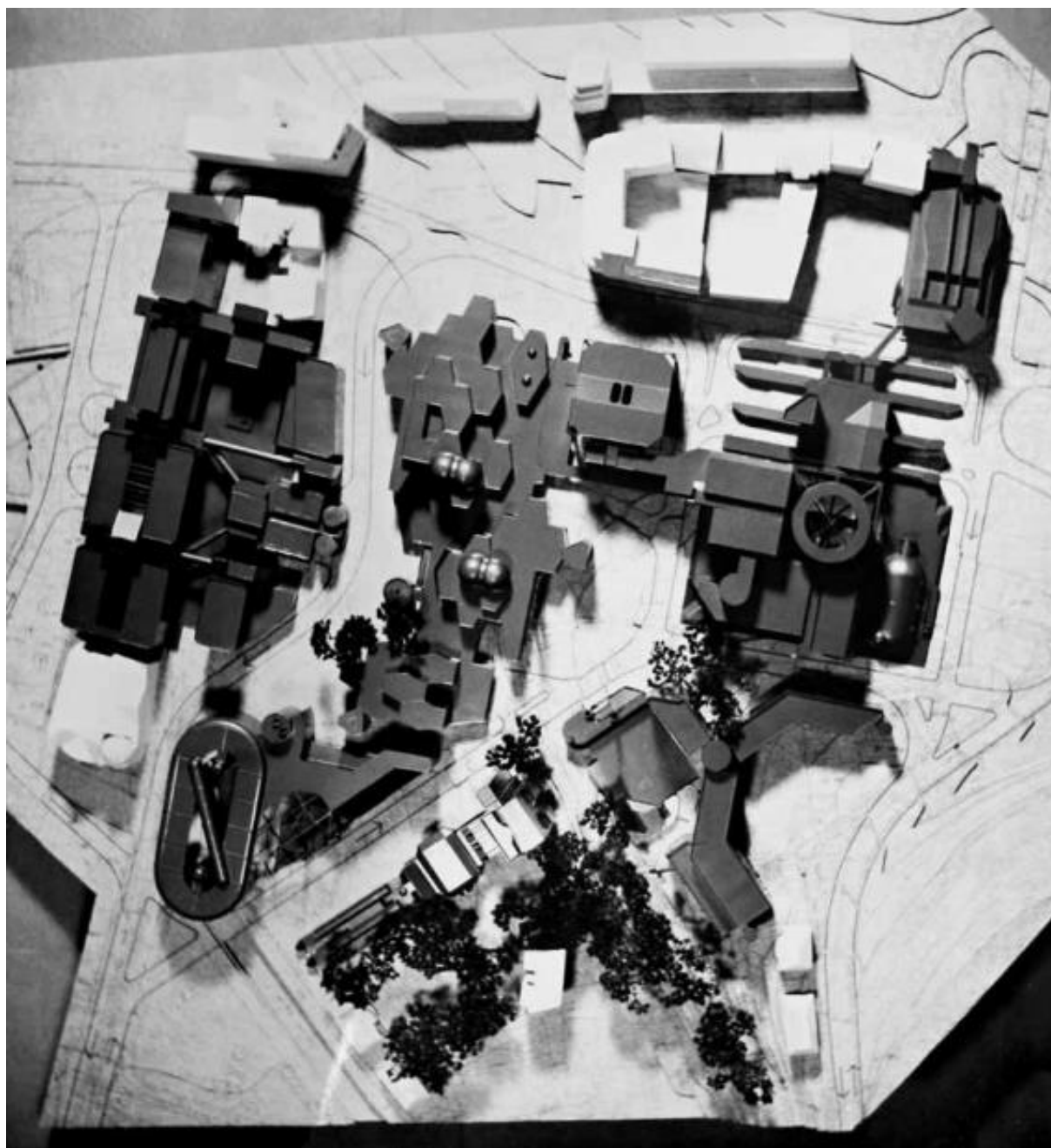
Obr. 14: Model studie dolního centra Liberce 1968, 1. místo skupina Miroslava Masáka

Obr. 15: Územní plán studie dolního centra Liberce 1968, 1. místo skupina Miroslava Masáka

Obr. 16: Cvičení Školky SIAL dolního centra Liberce 1970

Obr. 17: Pohled na Soukenné náměstí ze staveništěm obchodního domu

Obr. 18: Obchodní dům Baťa (vlevo) s Palácem Dunaj (vpravo)

Obr. 19: Soukenné náměstí (dříve Gottwaldovo náměstí)

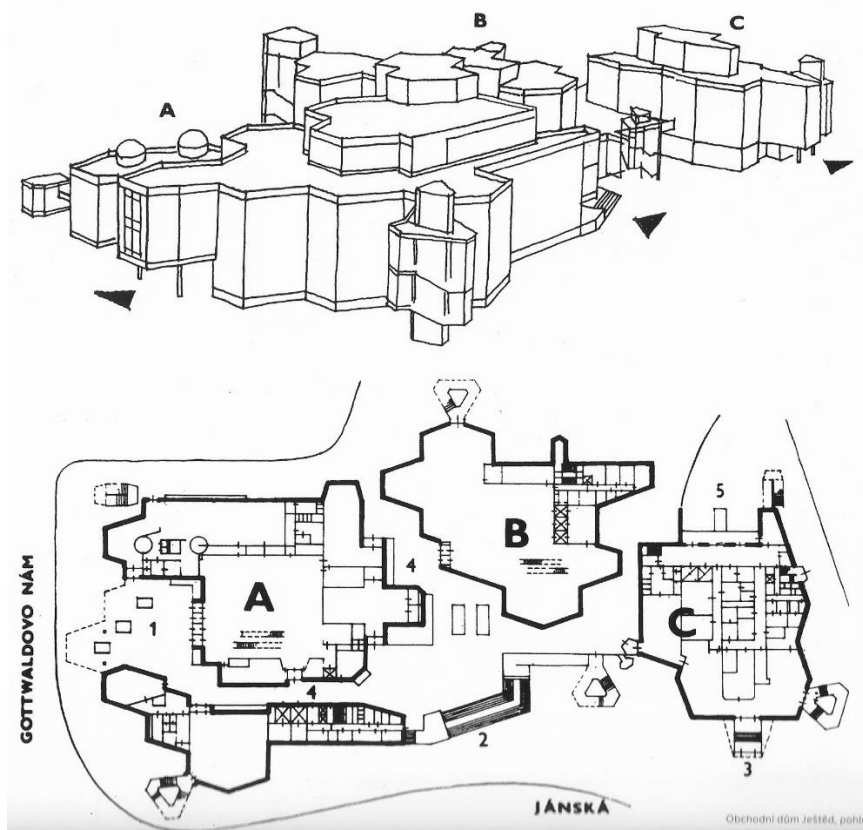
Obr. 20: Palác Nisa, pohled z Paláce Dunaj

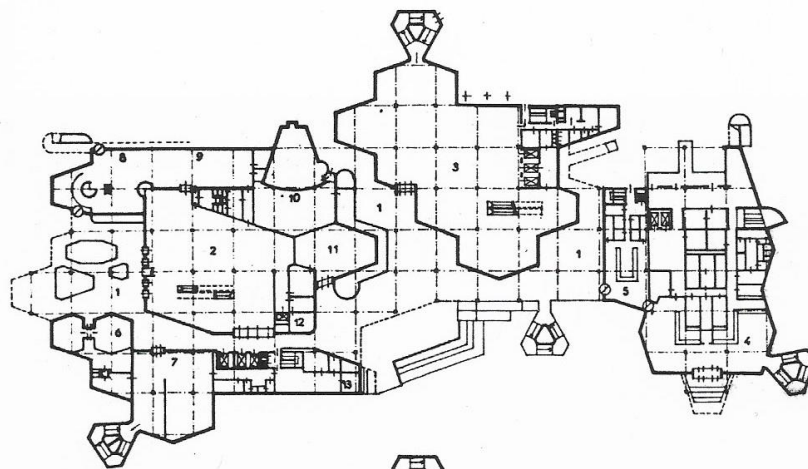
Obr. 21: Městská zástavba, která uvolnila místo novému obchodnímu domu

Obr. 22: Půdorys a pohled na obchodní dům Ještěd, kresba od Svatopluka Technika

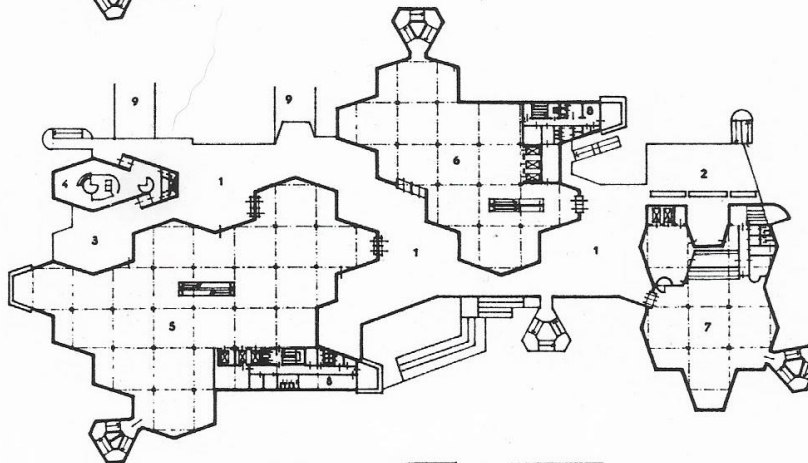

Obr. 23: Půdorysy obchodního domu Ještěd

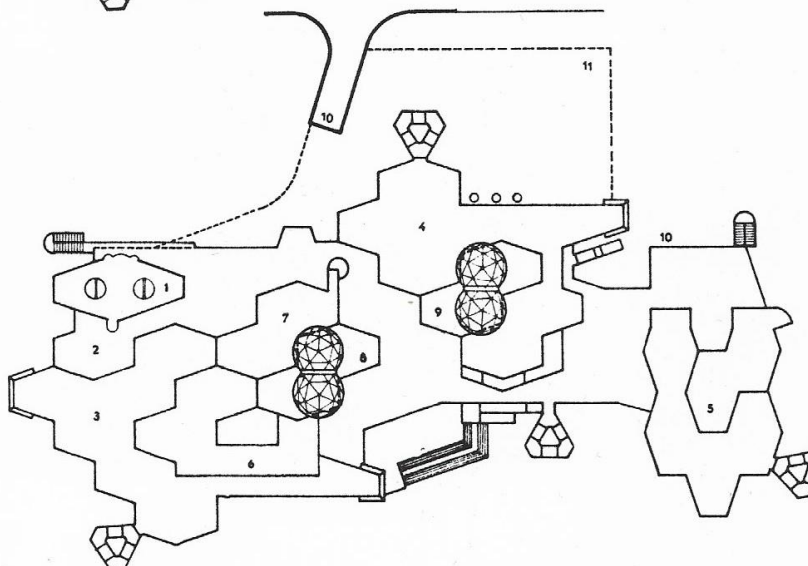
PŘÍZEMÍ

- 1 pasáže
- 2 textilový prodej
- 3 drobné zboží drogerie
- 4 tržnice
- 5 pivnice
- 6 klenoty
- 7 textilní galanterie
- 8 snack bar
- 9 herna
- 10 informace
- 11 bojiště
- 12 noční prodej
- 13 bezpečnost

1. PATRO

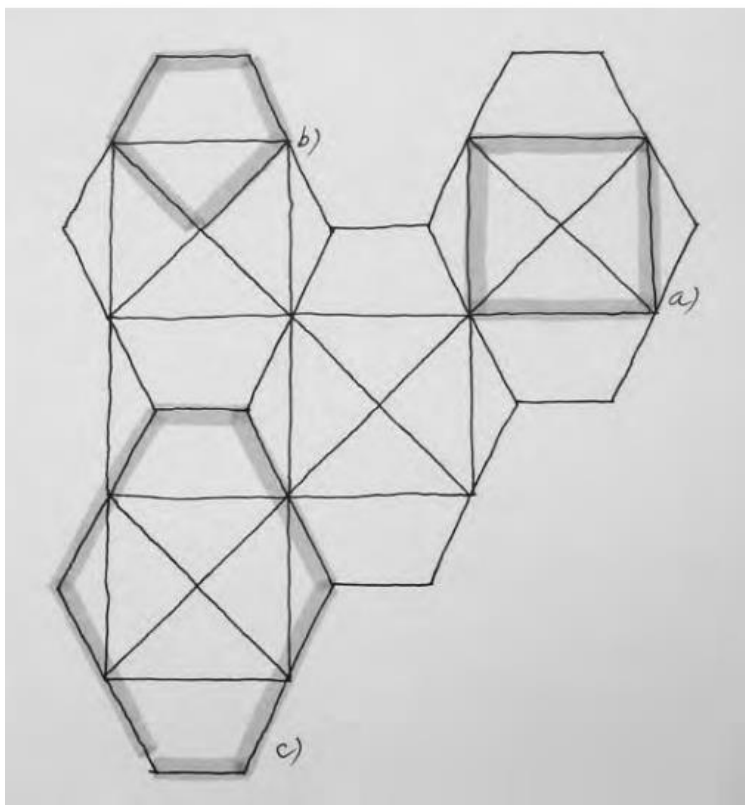
- 1 terasa
- 2 trhovci
- 3 ležní kavárna
- 4 cukrárna
- 5 textil
- 6 domácí potřeby
- 7 samoobslužná potraviny
- 8 zaměstnanci
- 9 napojení o-d-magneť

SITUACE

- 1 restaurace a kavárna
- 2 ležní kavárna
- 3 dům A móda
- 4 dům B domácnost
- 5 dům C potraviny
- 6 administrativy
- 7 módní přehlídka
- 8 aranžér
- 9 výstava nábytku
- 10 příjem zboží
- 11 parkoviště

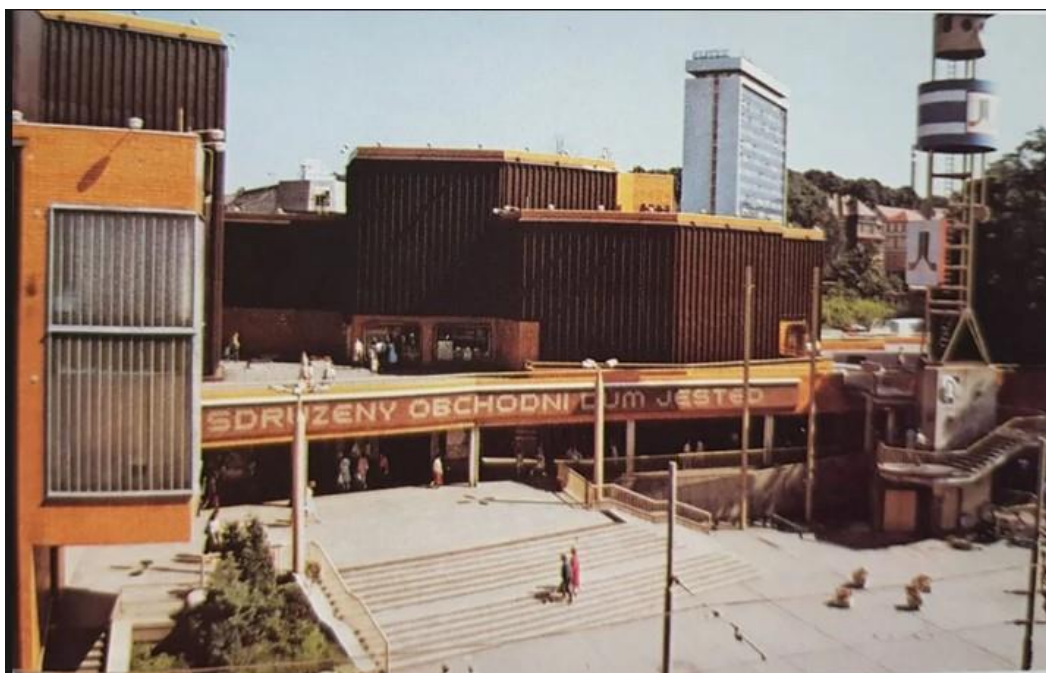
Obr. 24: Konstrukční mřížka Miroslava Masáka

Obr. 25: Obchodní dům Ještěd, budova A, pohled ze Soukenného náměstí

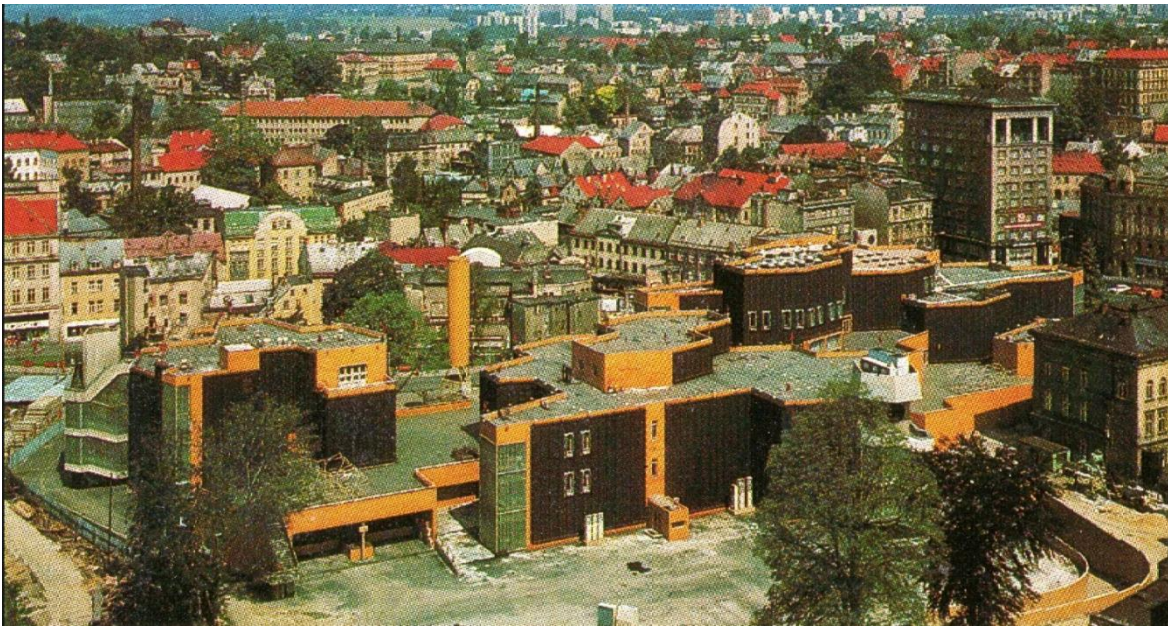
Obr. 26: Obchodní dům Ještěd, budova B, pohled z Jánské ulice

Obr. 27: Obchodní dům Ještěd, budova C s konstrukcí maskota

Obr. 28: Obchodní dům Ještěd, letecký pohled

Obr. 29: Interiér budovy A, korálová bar

Obr. 30: Interiéry budovy B, prodejna nábytku

Obr. 31: Interiér budovy C, mléčný bar

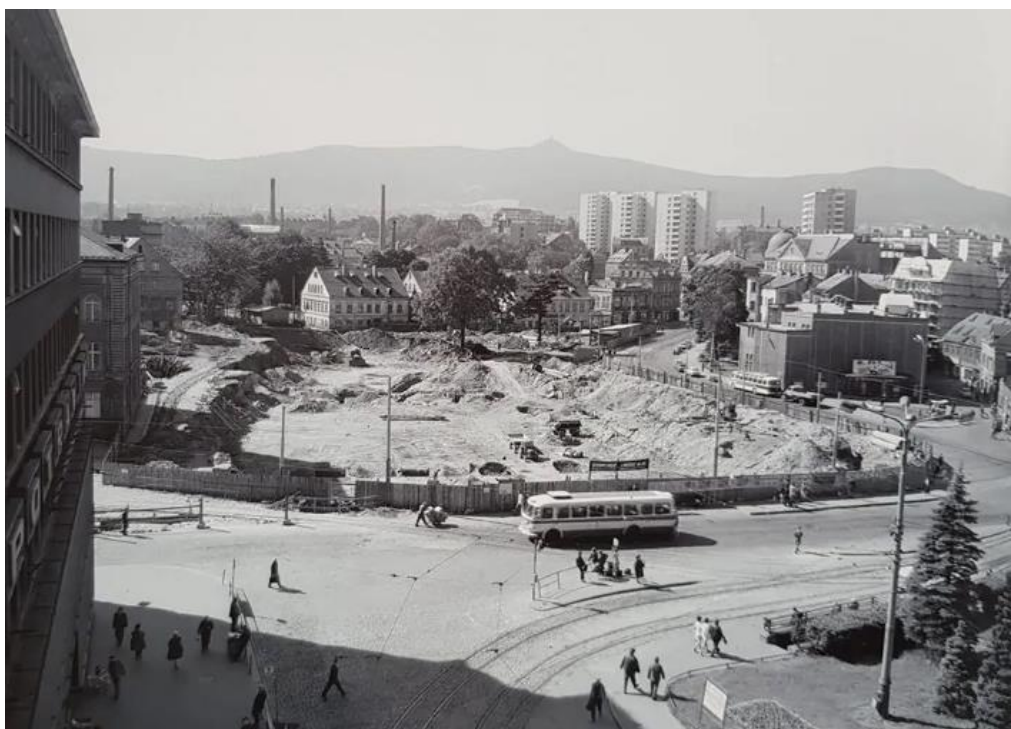
Obr. 32: Interiér budovy A, butik

Obr. 33: Michal Brix, trafika

Obr. 34: Stavba obchodního domu Ještěd, krátce po asanaci historické zástavby

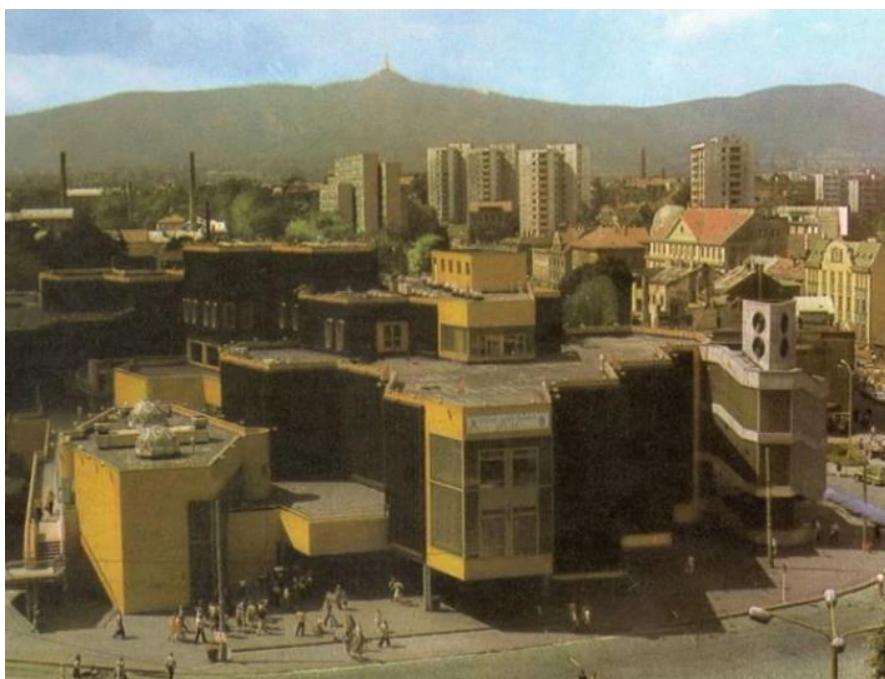
Obr. 35: Stavba obchodního domu Ještěd, průběh

Obr. 36: Stavba obchodního domu Ještěd, průběh

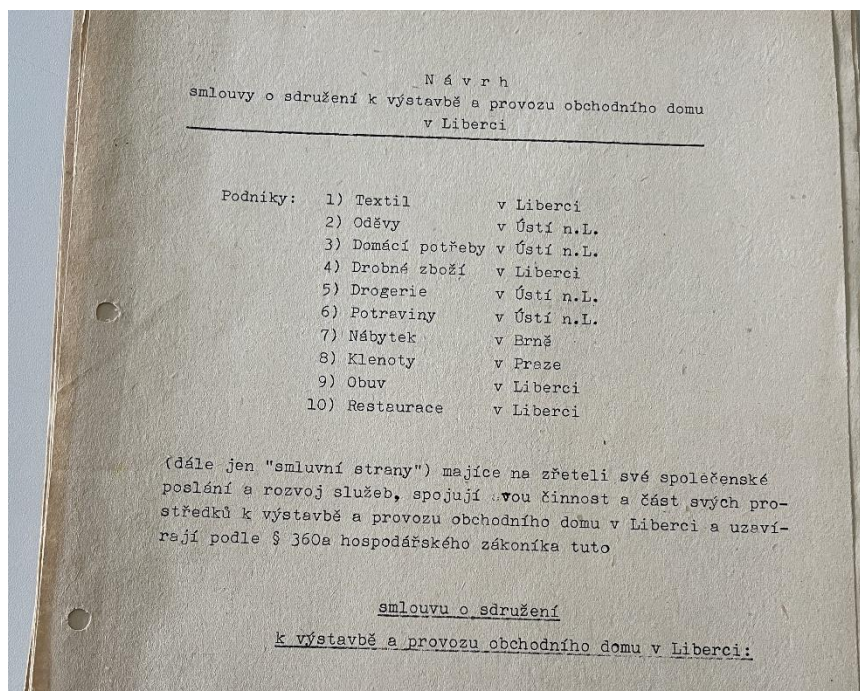
Obr. 37: Obchodní dům Ještěd

Obr. 38: Slavnostní otevření 16. července 1979

Obr. 39: Seznam dodavatelů

Obr. 40: Situační zpráva o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci za IV. čtvrtletí 1971, s. 1

SITUAČNÍ ZPRÁVA
o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci
za IV. čtvrtletí 1971

I. Stav projektové dokumentace. poznámka:

Ve IV. čtvrtletí 1971 byly předány generálnímu dodavateli stavby tyto další dílčí projekty:

1)	obj.-C	stravovací zařízení	Kčs	922 438,-
2)	"	ditto - s dovozu	"	151 275,-
3)	"	vnitřní zařízení	"	1,723 787,-
4)	" A	stravovací zař.-dovos	"	112 208,-
5)	"	MGZS-skládka OK	"	2 813,-
6)	"	MGZS-previs.schodiště	"	8 028,-
7)	"	sákladní patky	"	76 389,-
8)	" B	ditto	"	146 906,-
9)	" C	ditto	"	37 952,-
10)	"	obvod.sdívo	"	352 782,-
11)	"	vnitř. sdívo	"	563 790,-
12)	" AB	sáklady,kanály,šachty	"	1,720 140,-
13)	" A	suterén vnitř. sdíva	"	302 323,-
14)	" B	ditto	"	75 377,-
15)	" A	klimatizace	"	2,910 334,-
16)	" B	ditto	"	1,323 469,-
17)	" A	ditto-měření,regulace	"	1,134 745,-
18)	" A	tepelná technika	"	119 327,-
celkem				Kčs 11,480 400,-

Tím stoupl objem projektůně připravené stavební výroby na Kčs 64,227 000,-

Ve IV. čtvrtletí 71 proběhlo projednání projektů organizace výstavby na rok 1972 s vedením IPS závod 03 Ústí n/L i když s určitým zpožděním způsobeným nevyjasněností kapacitních možností IPS jak v roce 1971, na něž POV 1972 musel autně navazovat, tak i v roce 1972.

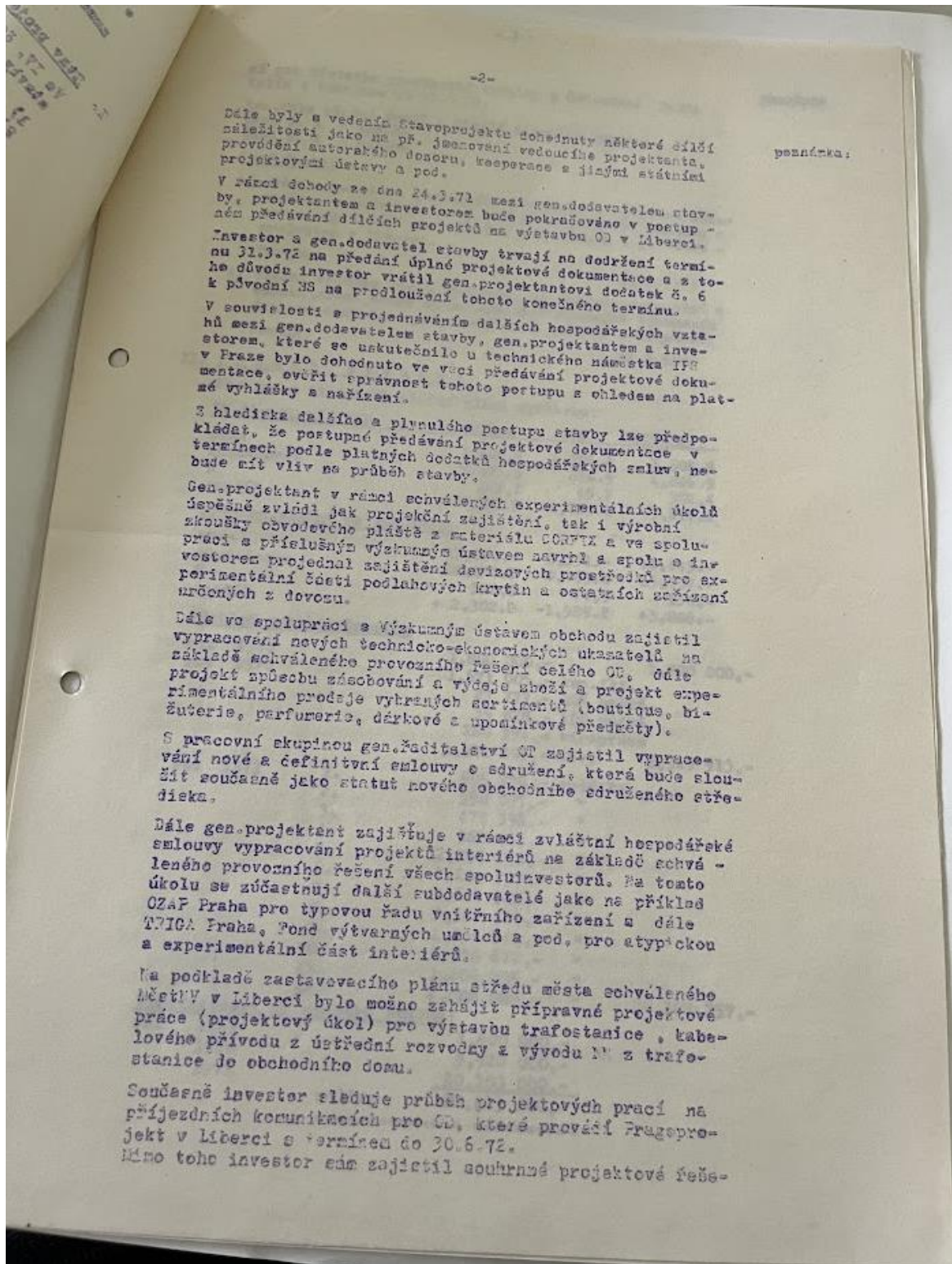
Definitivní schválení POV na rok 1972 provede podnikové Ředitelství IPS v Praze.

Stavební práce generálního dodavatele stavby odsouhlasené v rámci POV k provádění v roce 1972 jsou projektůně připraveny a příslušné dílčí projekty převzal gen. dodavatel stavby do konce roku 1971.

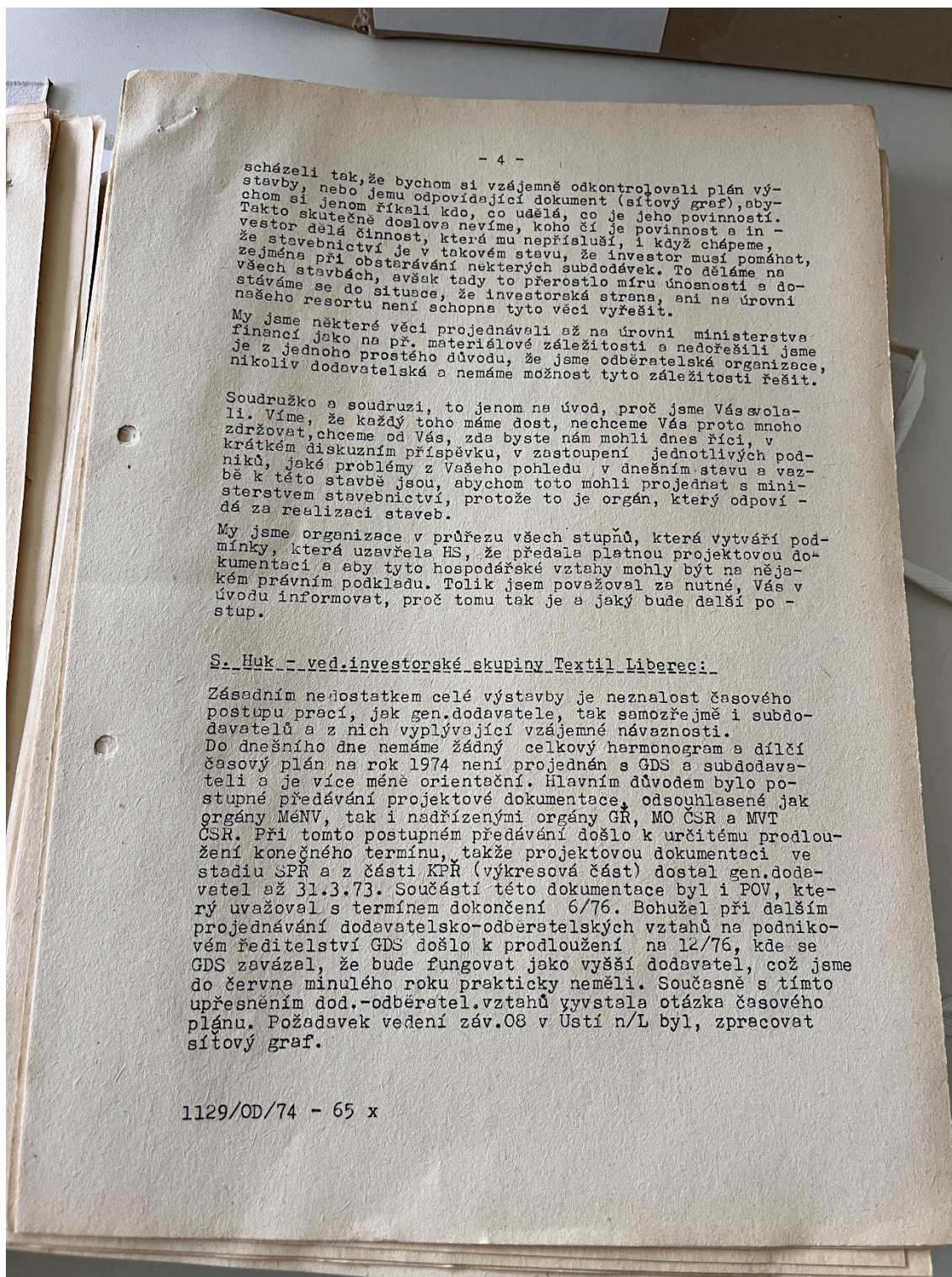
O rozporu mezi plánovanou částkou a částkou převzatou generálním dodavatelem stavby pro rok 1972 buče zmínka v části III- hospodářské zajištění stavby této zprávy.

Vzhledem k tomu, že projektově inženýrská organizace SIAL skončila k 31.12.71 svoji samostatnou činnost a funkci generálního projektanta stavby OD a přejímá Staveprojekt Liberec, bylo jednání s vedením Staveprojektu s tím výsledkem, že Staveprojekt v zásadě přejímá všechny hospodářské závazky SIALu a v rámci svých možností pomůže ateliéru, vytvořeného z pracovníků SIALu, dalšími pracovníky ze svého kmenového stavu.

Obr. 41: Situační zpráva o průběhu výstavby obchodního domu v Liberci za IV. čtvrtletí 1971, s. 2

Obr. 42: Zápis z resortního kontrolního dne 20. 3. 1974, s. 4

- 4 -

scházeli tak, že bychom si vzájemně odkontrolovali plán výstavby, nebo jemu odpovídající dokument (síťový graf), abychom si jenom říkali kdo, co udělá, co je jeho povinností. Takto skutečně doslova nevíme, koho čí je povinnost a investor dělá činnost, která mu nepřísluší, i když chápeme, že stavebnictví je v takovém stavu, že investor musí pomáhat, zejména při obstarávání některých subdodávek. To děláme na všech stavbách, avšak tady to přerostlo míru únosnosti a dostáváme se do situace, že investorská strana, ani na úrovni našeho resortu není schopna tyto věci vyřešit.

My jsme některé věci projednávali až na úrovni ministerstva financí jako na př. materiálové záležitosti a nedořešili jsme je z jednoho prostého důvodu, že jsme odběratelská organizace, nikoliv dodavatelská a nemáme možnost tyto záležitosti řešit.

Soudružko a soudruzi, to jenom na úvod, proč jsme Vás svolali. Víme, že každý toho máme dost, nechceme Vás proto mnoho zdržovat, chceme od Vás, zda byste nám mohli dnes říci, v krátkém diskuzním příspěvku, v zastoupení jednotlivých podniků, jaké problémy z Vašeho pohledu v dnešním stavu a vazbě k této stavbě jsou, abychom toto mohli projednat s ministerstvem stavebnictví, protože to je orgán, který odpovídá za realizaci staveb.

My jsme organizace v průřezu všech stupňů, která vytváří podmínky, která uzavřela HS, že předala platnou projektovou dokumentaci a aby tyto hospodářské vztahy mohly být na nějakém právním podkladu. Tolik jsem považoval za nutné, Vás v úvodu informovat, proč tomu tak je a jaký bude další postup.

S. Huk - ved. investorské skupiny Textil Liberec:

Zásadním nedostatkem celé výstavby je neznalost časového postupu prací, jak gen. dodavatele, tak samozřejmě i subdodavatelů a z nich vyplývající vzájemné návaznosti. Do dnešního dne nemáme žádný celkový harmonogram a dílčí časový plán na rok 1974 není projednán s GDS a subdodavateli a je více méně orientační. Hlavním důvodem bylo postupné předávání projektové dokumentace, odsouhlasené jak orgány MěNV, tak i nadřízenými orgány GR, MO ČSR a MVT ČSR. Při tomto postupném předávání došlo k určitému prodloužení konečného termínu, takže projektovou dokumentací ve stadiu SPR a z části KPR (výkresová část) dostal gen. dodavatel až 31.3.73. Součástí této dokumentace byl i POV, který uvažoval s termínem dokončení 6/76. Bohužel při dalším projednávání dodavatelsko-odběratelských vztahů na podnikovém ředitelství GDS došlo k prodloužení na 12/76, kde se GDS zavázal, že bude fungovat jako vyšší dodavatel, což jsme do června minulého roku prakticky neměli. Současně s tímto upřesněním dod.-odběratel.vztahů vyvstala otázka časového plánu. Požadavek vedení záv.08 v Ústí n/L byl, zpracovat síťový graf.

1129/OD/74 - 65 x

Obr. 43: Zápis z resortního kontrolního dne 30. 4. 1974, s. 1-2

